

Sfera Politicii

86

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE INSTITUTUL DE
CERCETĂRI POLITICE ȘI ECONOMICE ȘI FUNDAȚIA "SOCIETATEA CIVILĂ"

Anul VIII, 2000

Preț 10.000 lei

PREȘEDINȚIA

Cuprins

2. <i>Editorial</i>	Sabina Fati	Modele prezidențiale în România?
9. <i>Președinția</i>	Cristian Pîrvulescu	Președinția, o instituție în căutarea echilibrului
14.	Ana Dinescu	Monarhul, conducătorul, președintele
20.	Răzvan Grecu	Dominanța Cabinetului în sistemul politic românesc
26. <i>Interviu</i>	Daniel Chirot în dialog Dragoș Petrescu	Marșul lent către Europa
29. <i>Politică internă</i>	Michael Shafir	Paradigme, parademonstrații, paratrăsnete (III)
40. <i>Politică externă</i>	Petru Dumitriu	Ipostaze non-obiective și excese ale globalizării
47. <i>IdeoSfera</i>	George Voicu	Teme antisemite în discursul public (VII)
51. <i>Cărți și autori</i>	Steliu Lambru	Homo Balcanicus
55.	Daniel Șandru	Depășirea metanarațiunilor politice?
57.	Raluca Ene	“Nici alb, nici negru”... Românesc!
60.	Ioana Cristea Drăgulin	Primul pas
63. <i>Semnale</i>		

Modele prezidențiale în România

SABINA FATI

„Cînd nu va mai avea nevoie de Ion Iliescu, România va fi trecut hopul”

(Iosif Boda, *Cinci ani la Cotroceni*)

Deciziile politice importante s-au luat întotdeauna la Palatul Cotroceni. Autoritatea conferită de funcția prezidențială a fost folosită pînă la limita maximă de cei doi președinți postdecembriști. Nici unul dintre ei nu a încercat să se distanțeze de putere, să o relativizeze sau să o folosească cu discreție.

Prerogativele constituționale încurajează înclinațiile paternaliste și autoritariste ale funcției supreme, iar un președinte cu o fire mai spontană se poate folosi de putere pentru a-și atinge propriile scopuri sau obiectivele grupului care l-a propulsat în vârful piramidei. Ion Iliescu s-a folosit de mai multe ori în primii săi șapte ani de prezidențiat de diferitele pîrghii ale puterii pentru a conserva stările de fapt convenabile lui și partidului său. Emil Constantinescu s-a folosit și el de putere, dar într-un sens cu totul diferit: fiind incapabil să pună mîna în adevăratul sens al cuvîntului pe instrumentele puterii, liderul forțelor de dreapta a reușit doar să schimbe imaginea instituției prezidențiale, care a apărut mai democratică, dar în același timp mai slabă și mai ezitantă.

Modelul Iliescu și politica de vitrină

Pe tot parcursul primului său prezidențiat, din 1990 pînă în noiembrie 1996, Ion Iliescu a încercat să demonstreze că forțele pluraliste funcționează ca în orice societate democratică, dar în același timp a încurajat

mentalitățile și metodele autoritare care, după cum s-a dovedit, au blocat tranziția. De cîte ori a fost amenințat în controlul său asupra puterii politice, regimul Iliescu a recurs la demagogia populistă, adesea șovinistă, adică la stilul de retorică „patria este în pericol”¹. În acest fel a fost ales naționalismul ca mutant al comunismului. Ura față de străini a fost cultivată cu asiduitate în timpul dictaturii ceaușiste, iar așteptările populației au fost stimulate nerealist, după căderea lui Ceaușescu, pe fondul unei situații economice în continuă degradare. S-a creat astfel un înalt nivel de frustrare și o stare de neputință care reclamau necesitatea unei supape de manifestare: naționalismul. Pentru că atracția naționalismului este parțial reziduală, aceasta fiind rezultatul eșecului altor idei și idealuri de a stimula sprijinul popular și a activa sentimente puternice de loialitate, sau de a crea instituții eficiente și atrăgătoare.² Ion Iliescu s-a folosit de marota naționalismului pe tot parcursul mandatelor sale pentru a-și păstra simpatizanții în momente socio-economice problematice, încercînd și în campania electorală din 1996 să cîștige electoratul din Transilvania cu același mesaj populist care pune în opoziție „suveranitatea națională” (care prin Constituție aparține poporului) cu „străinii” (minoritatea maghiară) care atentează la ea. Dar Iliescu nu s-a limitat doar la discursul naționalist, ci a mers mai departe și a folosit tot arsenalul de intoxicări, dezinformări și înscenări pe care îl aveau în

dotare specialiștii securității comuniste. Președintele Iliescu a rezistat și și-a consolidat poziția lucrînd în spatele scenei cu această recuzită care n-a avut timp să se prăfuiască și cu care se putea regiza orice: conflicte interetnice, mineriade, schimbări de guvern în forță, discurs dublu, manipulări prin mijloace de informare în masă, aflate la dispoziția sa etc.

Puterea mistificației

Frontul Salvării Naționale condus de Ion Iliescu care a preluat puterea imediat după căderea lui Ceaușescu, a încercat de la bun început să-i convingă pe oameni că România este pîndită de nenorociri iminente (teroriști) și că singura ei salvare este Frontul. „În primele zile au fost practic lichidate, eliminate, formațiunile de teroriști care au încercat să destabilizeze situația din țară, să împiedice instaurarea noii puteri.” (Ion Iliescu – 7 ianuarie 1990). Ulterior s-a dovedit că teroriștii au fost niște invenții bune pentru a induce panica și frica, dar și pentru a-i fabrica pe eroii salvatori, care odată intrați în acest rol se dovedeau singurii capabili să preia puterea. Explicațiile erau însă necesare, întrucît nimeni nu știa de unde au apărut acești eroi: „adevărul este că acest Consiliu al Frontului Salvării Naționale este emanația mișcării și nu a precedat mișcarea. Aceasta implică și un dezavantaj, o dificultate pe care noi o întîmpinăm astăzi, pentru că trebuie să ne constituim, să ne organizăm ca structuri ale noii puteri” (Ion Iliescu – 26 decembrie 1989). Membri CFSN știau că în conformitate cu discursul democratic obișnuit, poporul este acela care instituie pe guvernanții săi, că el este sursa oricărei puteri legitime și că în momente de criză poporul trebuie să aibă ultimul cuvînt: „Frontul s-a născut din mijlocul poporului, e creația poporului și slujește poporul. El se identifică și se va identifica cu poporul”, declara Ion Iliescu, pe 29 ianuarie 1990, cînd pentru a salva Frontul, 5000

de mineri au venit la București. „Pot fi oameni care nu înțeleg necesitatea existenței Frontului, manifestăm toată răbdarea, pentru ca toată lumea să înțeleagă obiectivele noastre. Vrem să creăm o veritabilă democrație în care oamenii să gîndească liber și, în mod liber, să adere la o platformă care să slujească interesele poporului.” (Ion Iliescu, 30 ianuarie 1990)

Simplitatea puterii

După mitingul anti-FSN din 28 ianuarie contrabalansat de prima mineriadă, Ion Iliescu încercă să convingă că „această ieșire în stradă este o demonstrație a voinței, a dorinței populare de a se face front comun cu Frontul Salvării Naționale în apărarea intereselor noastre comune. A fost o demonstrație că Frontul are în spatele său o forță de neînvinc – forța poporului”. Unitatea poporului a fost principiul de bază al FSN, principiul împărțirii puterii era destul de greu de explicat, și mai complicat de aplicat. „Vrem să creăm un climat de veritabilă democrație, dar în condițiile păstrării și respectării legalității noastre”, argumenta Iliescu în ianuarie 1990, pentru ca la finele campaniei electorale din mai 1990 să ceară „o largă conlucrare a tuturor forțelor” pentru rezolvarea problemelor „de larg interes național”. „Consensul tuturor forțelor politice” și crearea unui „guvern de uniune națională” a revenit constant în discursurile lui Ion Iliescu, ultima dată chiar înaintea celui de-al doilea tur de scrutin din 17 noiembrie 1996. Unificarea și consensul sînt panaceul inevitabil pentru depășirea tranziției în viziunea d-lui Iliescu, care și după victoria din noiembrie 2000 folosește un discurs asemănător.

Prin discursurile din campania electorală din 1992 Ion Iliescu a încercat permanent să-și legitimizeze locul și rolul prin Proclamația Program din 22 decembrie 1989. Ion Iliescu știa că imaginea liderului, conform propagandei, este

comandată de o dublă cerință: pe de o parte a se apropia de oameni, într-o oarecare măsură reprezentativ prin identitate, și pe de altă parte a sugera calități superioare care să justifice încrederea. Astfel Iliescu i-a catalogat fără scrupule în campania electorală din 1992 pe adversarii săi drept „ciocoi vechi și noi” afirmând mai apoi într-un interviu (difuzat de Deutsche Welle pe 24 sept. 1992) că „a umbla cu etichetări astăzi e o anumită modă”. Făcînd apel la memoria reziduală a electoratului, Iliescu își începe orice amintire spunînd: „m-am născut în familia unui muncitor ceferist, participant activ la mișcarea revoluționară din acei ani – ceea ce a marcat întreaga noastră gândire, a întregii familii, inclusiv formarea mea intelectuală”. Dar Iliescu a început să lucreze la propria imagine încă de la început. În ianuarie 1990 își motiva prezența în fruntea statului oarecum indirect, dar fără modestie „în această etapă nouă sînt necesari oameni de profunzime, cu discernămint și putere de muncă, cu competență și calități organizatorice. Avem nevoie de alergători de cursă lungă”. Ion Iliescu s-a dovedit într-adevăr a fi un astfel de alergător.

După patru ani de opoziție, Ion Iliescu, a cîștigat din nou, sloganul lui din 1992, păstrat și în 1996 „am început împreună, să continuăm împreună” pare mai actual ca oricînd, iar liderul PDSR pare să-și dorească doar să continue ceea ce a început cu 11 ani în urmă.

Politica externă

Regimul Iliescu avea un credit redus pe plan internațional fiindcă propunea, atît la nivelul politicii externe, cît și în treburile interne, politici paralele: obiectivul declarat de integrare în structurile euro-atlantice și implicit acceptarea, cel puțin la nivel discursiv a condițiilor impuse de aceste structuri se suprapunea peste cantonarea în stereotipiile naționaliste atît în ceea ce privește relațiile cu vecinii, cît și politica față de

minoritățile naționale. Faliile constatate în timp între ceea ce spuneau și ceea ce făceau guvernării de la București, între intențiile pletorice și acțiunile firave, între declarațiile spectaculoase și realitățile imediate nu aveau cum să califice România în ochii Occidentului.

Sub regimul Iliescu politica externă a fost mereu balansată între est și vest într-un echilibru vădit instabil. De pildă ministrul rus al apărării din acea vreme, generalul Pavel Graciov, care făcuse în martie 1994 o vizită în România declara la întoarcerea sa la Moscova că „partenerii români sînt gata să dezvolte relațiile reciproc avantajoase pe linie militară, astfel că aceste relații să fie la fel de trainice ca în vremurile Pactului de la Varșovia”, ministrul rus al Apărării semnalînd totodată că „în discuțiile cu Ion Iliescu și Nicolae Văcăroiu, aceștia mi-au declarat că România se va orienta către cooperarea cu Rusia în toate direcțiile”. Aceste declarații contrabalansate atunci de afirmația lui Traian Chebeleu (29 aprilie 1994) că „relațiile româno-ruse sînt reci” devreme ce Boris Elțin a evitat să vină într-o vizită oficială la București, arată că puterea politică din România simțea nevoia unor relații strînse cu Moscova. Tratatul bilateral semnat pe 5 aprilie 1991 de președinții Ion Iliescu și Mihail Gorbaciov, chiar dacă nu a intrat în vigoare, a dat totuși la iveală înclinația pro moscovită a guvernului de atunci și desigur a președintelui Iliescu, întrucît articolul 4 al Tratatului româno-rus din 1991 menționa că Uniunea Sovietică își rezervă dreptul de control și de veto privind posibilele opțiuni externe ale României. Diplomația rusă a demonstrat și după aceea că nu intenționează să-și schimbe prea mult poziția: „Rusia este responsabilă politic și moral pentru statele din fostul spațiu sovietic, pentru securitatea statelor est-europene, inclusiv a României”²³ a argumentat reprezentantul Federației Ruse la o dezbatere cu titlul „Evoluții ale politicii externe a Rusiei. Necesitatea unei noi ordini de securitate pe plan mondial” organizată de Ministerul

român de Externe în primăvara anului 1994. Semnalele diplomației de la București alunecau astfel între refacerea legăturilor cu puterea rusă „ca pe vremea tratatului de la Varșovia” și dorința României de a face parte din Organizația Tratatului Nord Atlantic. Încrucșarea acestor semnale a dus atât la slăbirea relațiilor cu Moscova cât și la stagnarea procesului de integrare în structurile euro-atlantice, într-o perioadă în care România avea nevoie de un echilibru stabil între cele două părți. Diplomația română nu a reușit, însă, nici să recâștige încrederea Rusiei, nici să demonstreze occidentului că aderă la normele democratice.

Noul mandat câștigat de Ion Iliescu se plasează sub dezideratul programului PDSR „o integrare demnă în Uniunea Europeană și NATO”. Sintagma integrare demnă sugerează o continuarea a tratatelor cu cele două instituții, dar condiționată de data aceasta de la București, nu de la Bruxelles. Prin revenirea lui Ion Iliescu la Cotroceni se revine în mare măsură la starea de fapt din 1996.

Modelul Constantinescu

Emil Constantinescu a venit la Cotroceni cu intenția clară de a schimba lucrurile și a avut în primii săi doi ani de mandat sprijinul destul de mare al opiniei publice și încrederea occidentului. Treptat, însă, președintele a pierdut nu doar simpatia electoratului său tradițional ci și susținerea principalilor săi colaboratori care l-au ajutat să câștige fotoliul prezidențial. Emil Constantinescu nu a reușit să-și pună în aplicare programul din campania electorală și nu a reușit să câștige puterea. După cum singur a recunoscut, a fost „învins de fosta clasă a activiștilor politici și de către vechii securiști grupați în Partidul România Mare și apoi în structurile PDSR”⁴. Domnul Constantinescu s-a apropiat de putere, s-a familiarizat cu instrumentele ei, dar s-a folosit de ele doar într-o măsură foarte mică, iar

la sfârșit de mandat a explicat că problema fundamentală a României este nerespectarea legii: „degeaba vor fi mai multe investiții în România, degeaba vom fi susținuți prin programe financiare externe și vom primi bani mai mulți, degeaba vom avea granițe sigure, libertate, pace, dacă vom continua să nu respectăm legile, dacă hoția, crimele, îmbogățirea ilegală pe spinarea altora, înșelăciunea, minciuna vor prolifera”⁵. Cu toate acestea, la bilanțul mandatului său, Constantinescu a adus pe tapet doar problema corupției și a infrafracționalității: „În cei patru ani ai mandatului meu au fost finalizate și trimise instanțelor de judecată peste 3.500 de dosare privind marea corupție și crima organizată. Deja în peste 1.000 din cazuri au fost pronunțate sentințe de condamnare cu pedepse privative de libertate. Sigur, încă nu în toate, dar puterea Președintelui, ca și a celorlalte instituții ale statului, se oprește la ușa tribunalului.”

Șeful statului a lăsat să se înțeleagă că este învins înaintea retragerii sale din cursă, dar declarațiile sale din ultima perioadă a prezidențiatului demonstrează că Emil Constantinescu nu avea nici autoritatea, nici abilitățile necesare pentru a face schimbările la care se gândise în 1996.⁶ Rînd pe rînd și-a sacrificat oamenii cei mai apropiați, pe care îi numise în funcții de multe ori mai degrabă datorită loialității lor, decît dovezilor anterioare de profesionalism. Primul dintr-o serie mai lungă a fost premierul Victor Ciorbea, care la sfârșitul anului 1997 avea o popularitate comparabilă cu a președintelui, deși luase o serie de măsuri nepopulare, între care închiderea unor întreprinderi nerentabile. Pe 19 noiembrie, cînd CDR valida propunerea de nominalizare a lui Ciorbea pentru funcția de premier Emil Constantinescu împlinea 57 de ani și spunea că această decizie privitoare la Ciorbea a fost cel mai frumos cadou de ziua lui. Jocurile de culise puse la punct de Partidul Democrat, de care, însă, nu a

fost străin nici șeful statului au dus în cele din urmă la demisia lui Victor Ciorbea. Spre deosebire de primul șef de guvern al forțelor de dreapta propulsat de Constantinescu, Gavril Dejeu, ministru de Interne timp de doi ani, fără ca vreuna din remanierele care au avut loc în această perioadă să-l atingă, deși colegii de partid și cei de coaliție n-ar fi avut nimic împotriva, a fost cu adevărat protejatul lui Constantinescu, deși nu a dat dovadă nici de calități deosebite, nici de intenții reformatoare. Mineriada din 1999 în care forțele de ordine ale Ministerului de Interne au adus destule deservicii l-a determinat pe Emil Constantinescu să renunțe la protecția acordată fruntașului țărănist, marginalizat deja de colegii din partid. Simpatiile președintelui Constantinescu nu s-au manifestat doar în plan politic. Șeful statului a numit persoane din anturajul său în fruntea instituțiilor din sistemul național de apărare: Nicu Anghel, locotenent-colonel în rezervă, este numit director al Serviciului de Protecție și Pază la 19 decembrie 1996. Cu o zi înaintea numirii sale, Consiliul Suprem de Apărare a Țării, reunit în ședință sub conducerea președintelui Constantinescu, modificase Regulamentul SPP, astfel încât acesta să permită preluarea funcției de director al Serviciului și de către un civil. Nicu Anghel avea să-și prezinte demisia din această funcție la 29 aprilie 1998 odată cu scandalul Țigareta în care fusese implicat un ofițer SPP. În același fel Generalul Corneliu Grigoraș, omul pe care Constantinescu îl considera un „specialist”, șeful Direcției de protecție informativă din SIE a fost demis în urma unui interviu prin care confirma existența „listei lui Severin”, argumentând că mai mulți politicieni au relații cu serviciile secrete străine. Ultimul pe această listă a demșilor este fostul șef al Statului Major General al Armatei, generalul Mircea Chelaru care a fost numit de președintele Constantinescu în funcția de șef al Statului Major general al Armatei în februarie 2000, la propunerea ministrului Apărării de la

acea vreme, Victor Babiuc, deși acestuia i se cunoșteau unele ieșiri publice neadecvate.

Politica externă

Emil Constantinescu a avut pe parcursul mandatului său din ce în ce mai puține consultări cu cei care aveau în mână principalele pîrghii de politică internă și externă. Andrei Pleșu se plîngea, de pildă, pe vremea cînd era ministru de externe că se vede foarte rar cu președintele și că îi lipsește sprijinul instituțional: „un ministru de externe trebuie să fie într-o perfectă concordanță, într-o strînsă echipă cu președinția și cu guvernul din care face parte; or uneori am impresia că plutesc solitar în derivă”.⁷ În absența unei strategii comune, președintele și ministrul de externe au avut mesaje diferite. În vreme ce ministrul de externe admitea că România nu îndeplinește criteriile admiterii în NATO și UE, șeful statului avertizează pe un ton condescendent occidentul că „neadmiterea României în NATO a fost o mare greșală. Și greșelile se plătesc” și că “noi nu avem nevoie de securitate, noi aducem securitatea”.⁸ De altfel Emil Constantinescu a practicat un discurs de acest tip și înainte de summit-ul NATO de la Madrid: „Procesul de lărgire a NATO nu s-a făcut și nu se va face de la Vest spre Est, ci de la Est spre Vest”, spunea în iunie la Praga, președintele Constantinescu, încercînd să-i convingă pe omologii săi occidentali că „ar fi extrem de neliniștitor, dacă printr-un fel de chirurgie politică și strategică, Europa Centrală ar fi secționată în state pregătite și state nepregătite pentru NATO” întrucît „vechea frontieră ar fi pur și simplu înlocuită cu una nouă, mai puțin militarizată, dar tot atît de concretă ca și cea care se prelungea de la Marea Baltică la Marea Adriatică, zidul Berlinului”. Cu două săptămîni înainte de summit-ul NATO de la Madrid, Constantinescu argumenta necesitatea primirii României în Alianță de pe poziții

morale, învinovățind Occidentul de viitorul eșec al Bucureștiului: „a te mulțumi să întredeschizi o ușă dincolo de cortina pe care istoria a smuls-o înseamnă în cele din urmă, să încerci să refaci această cortină fie și în parte(...) A complica geografiile, a institui alte bariere, valuri și porți întredeschise constituie, fără îndoială, un risc greu de asumat”.⁹ La un an după Reuniunea Organizației Atlanticului de Nord din Spania, care a amânat primirea României, șeful Emil Constantinescu pleda pro cu aceleași argumente, semn că progresele interne sînt minore. În discursul ținut în fața camerelor reunite ale Congresului SUA, șeful statului român repeta că „România este o cheie a stabilității sud-estului Europei” fiindcă „România este a doua țară ca mărime din regiune, situată într-o poziție de importanță strategică pentru securitatea întregii lumi(...) România este o cheie a stabilității regionale pentru că se află la răscrucea celor două milenii, calea est-vest: Drumul mătăsii” – din China pînă în Spania – și calea Nord-Sud: „Drumul Ambrei” – din Scandinavia pînă la Marea Mediterană”.¹⁰ După ce demonstrează că România este furnizoare de securitate, în același discurs, președintele Constantinescu încearcă să sugereze liderilor americani că fără implicarea SUA în regiune, stabilitatea în această zonă stă sub semnul întrebării: „un conflict interetnic se naște dintr-un deficit major de democrație, generat invariabil, în partea noastră de lume, de reprezentanții acelor structuri comuniste care nu vor sau nu pot să se adapteze noului context – sau care vor sa-si păstreze cu orice preț privilegiile”.¹¹

Emil Constantinescu a încercat să orchestreze principalele direcții ale politicii externe, de multe ori fără să se sincronizeze cu Ministerul de Externe. Piesa de rezistență a președintelui: acceptarea României în unul din proiectele petrolului caucazian, a primit undă verde din partea Uniunii Europene. Motivația insistenței României este în primul rînd de ordin

economic, fiindcă dacă unul din coridoarele de transport ale petrolului caspic va tranzita România prin portul Constanța, bugetul de stat ar putea beneficia de cel puțin 50 de milioane de dolari anual doar din taxe de tranzit, iar Constanța ar deveni, după Rotterdam, al doilea port european ca mărime și importanță. Întrevederile dese pe care le-a avut șeful statului român cu omologii săi cazah și azer, vizitele făcute de domnia sa în Caucaz pentru a pune în scenă proiectul *România la răscruce* demonstrează capacitatea lui Emil Constantinescu de a înțelege că România poate beneficia de una dintre cele mai mari afaceri ale sfîrșitului de secol.

Puterea președintelui

Cele mai multe dispute din executiv se rezolva la Cotroceni. Creșterea autorității instituției prezidențiale presupune, însă, și cîteva riscuri: în primul rînd acela al diminuării rolului parlamentului, care poate deveni o simplă anexă a guvernului, iar în al doilea rînd riscul transferării responsabilității pe umerii unui singur personaj, care pare decis să dea deplină consistența prerogativelor sale constituționale și, în plus, să folosească la maximum și restul de influența pe care o deține. În vremea în care s-a aflat în opziție, Constantinescu a criticat de multe ori faptul că președintele are prea multe atribuții în prea multe domenii, acum însă, Emil Constantinescu declară diplomatic că „este important să folosim normele existente, să le completăm și să le adaptăm la nevoile realității într-un ritm care să îmbine înțelepciunea cu viteza acestui sfîrșit de secol”. Raportarea președintelui la viteza sfîrșitului de secol este evidentă în acțiunile sale de politică externă. Constantinescu s-a adaptat foarte repede la cerințele diplomației moderne, campaniile de promovare a României în structurile euro-atlantice au fost susținute energic de șeful statului care a încercat să fie peste tot în

același timp, schimbând avionul cu elicopterul, un fus orar cu altul. A reușit astfel performanța de a aduce la București pentru prima dată în istoria postdecembristă un președinte american. Emil Constantinescu a fost hotărât să joace un rol important, și nu doar să asiste discret la înfruntările și provocările de pe scena politică, internă sau internațională, dar i-au lipsit mijloacele. Nu a știut să-și aleagă oamenii, nu a reușit să facă ordine în instituțiile pe care le avea în subordine ca șef al Consiliului Suprem de Apărare a Țării și a lăsat lucrurile aproape la fel cum le-a găsit. Ion Iliescu va reveni în fotoliul de la Cotroceni și va avea la fel ca la început toate pîrghiile puterii, pe care însă le va putea folosi cu mult mai bine ca predecesorul său democrat.

Reforma instituției prezidențiale va rămîne probabil înghețată încă patru ani de acum înainte.

NOTE

¹ Vladimir Tismăneanu, „Romania exceptionalism? Democracy, ethocracy and uncertain pluralism in post-Ceausescu Romania”, în Karen Dawisha, Bruce Parrot, *Politics, Power, and Struggle for Democracy in South-East Europe*, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1997; studiul a fost tradus și în Sfera Politicii, nr.60, mai 1998 și următoarele.

² Ronald Linden, „The Appeal of Nationalism”, în *Report on Eastern Europe*, nr.34/1991

³ Constantin C. Giurescu, *Din nou cu fata spre rasarit?*, în *Cotidianul*, 5 mai 1994

⁴ **România liberă**, 28 februarie 2000, *Extrase din Discursul susținut de Emil Constantinescu la Conferința Asociației Medicilor și Farmaciștilor din PNȚCD*

⁵ Emil Constantinescu, Discursul de bilanț, la patru ani de la câștigarea alegerilor, 17 noiembrie 2000

⁶ În același discurs de bilanț, susținut pe 17 noiembrie 2000, Emil Constantinescu dă mai multe exemple de nereguli, încălcări ale legii etc. pe care din cea mai înaltă funcție în stat le semnalase deja instituțiilor abilitate să urmărească legalitatea, dar nu primise nici un fel de răspuns: „Un exemplu recent al ușurinței cu care se încalcă legile în România îl găsim chiar în actuala campanie electorală prezidențială. Ea a început cu un fals grosolan, cunoscut de toată lumea: listele cu semnături de susținere a candidaților sînt pline de

neregularități. Ca președinte, nu pot să admit aceasta înșelătorie crasă. Toți cei care au cercetat listele respective au observat că există numeroase falsuri, că nu s-a respectat legea electorală, care prevede foarte clar modul în care se întocmesc aceste liste și responsabilitatea care revine celor care girează pentru fiecare semnătură în parte. Cînd presa a descoperit falsuri grosolane, nu s-a luat nici un fel de măsură. M-am așteptat ca autoritățile și organizațiile civice să intervină. Atitudinea Biroului Electoral Central a fost cel puțin superficială, iar declarația prin care s-a afirmat că la verificarea listelor prin sondaje nu s-a găsit nimic suspect este cinică. Toți cei care au făcut verificări au dat de la prima încercare numai peste fraude. Cer Procurorului General de pe lângă Curtea Supremă de Justiție să se sesizeze imediat asupra acestor ilegalități, pe baza datelor existente în presă. Cer, de asemenea, șefului Poliției Române să coopereze cu Parchetul pentru a demara urgent o anchetă, care să cerceteze toate cazurile de fals, iar cei vinovați să fie pedepsiți conform legii, pentru a pune capăt pe viitor acestor fraude.

Un alt exemplu care mă face să mă întreb la ce sînt bune legile, dacă ele nu se aplică, privește activitatea Consiliului Național pentru Studiul Arhivelor Securității. Unii dintre membrii Colegiului, plătiți la nivelul unui secretar de stat, dovedesc totală superficialitate și dezinteres. Am promovat această lege în decembrie 1999. Rezultatele ei sînt practic nule. Nu au fost verificați în ceea ce privește colaborarea cu Securitatea nici parlamentarii actuali, nici majoritatea candidaților pentru viitorul Parlament. Am descoperit de asemenea carențe în aplicarea Legii privind declararea și controlul averilor demnitarilor, magistraților, funcționarilor publici și a unor persoane cu funcții de conducere. Cel mai important lucru, căruia i-am dedicat toate forțele în ultimii patru ani, a fost să construim un stat de drept în care legile să fie respectate și să asigurăm principiul ca dreptatea este stabilită numai prin Justiție. Dacă nu reușim acest lucru, ne așteaptă fie dictatura, fie haosul. Și atunci vom pierde toți, fie bogați, fie săraci și indiferent de opțiunile politice.”

⁷ Andrei Plesu, într-un interviu apărut în revista **Privirea**, nr. 47, 11-17 nov, 1998

⁸ Emil Constantinescu într-o conferință susținută la Institutul Nobel din Oslo, **Adevărul**, 27 octombrie 1998

⁹ Emil Constantinescu într-o conferință susținută la Praga, Radio Europa Liberă, 25 iunie 1997

¹⁰ **Adevărul**, 16 iulie 1998

¹¹ *ibidem*

SABINA FATI – Absolventă a Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative. În prezent secretar executiv la Logistical Center TACTIC. Cores-pondent de presă la Radio Europa Liberă. A fost editor la Mediafax în 1994 și la revista Tinerama în 1993.

Președinția, o instituție în căutarea echilibrului

CRISTIAN PÎRVULESCU

Guvernabilitatea sau neguvernabilitatea societăților contemporane a devenit una din liniile centrale ale analizei politice. Emergența unor noi instituții și elaborarea politicilor publice care să adapteze sistemele instituționale la dinamica schimbărilor sociale și economice sunt rezultatele încercării de a păstra controlul asupra proceselor din ce în ce mai rapide și de aceea mai imprevizibile. Explicația guvernabilității unei societăți presupune o cercetare a sistemului instituțional, a tipului de legitimare, a culturii politice dominante. Dacă din ce în ce mai multe societăți par a deveni neguvernabile sau dacă zone întregi sunt separate de altele printr-o fractură socială din ce în ce mai importantă problema reformării instituțiilor devine crucială.

Analiza funcționării și relațiilor dintre instituțiile politice ce definesc regimul politic indică cadrul formal al guvernării. Și dacă de multe ori guvernarea nu se reduce doar la cadrul instituțional, acesta imprimă proceselor de guvernare o serie de note esențiale. Consolidarea instituțiilor devine cheia stabilității regimului politic. Dar când instituțiile se găsesc într-un proces de continuă depreciere a autorității lor semnele crizei politice indică și un dezechilibru în relațiile instituționale.

Aprobarea prin referendum a Constituției în decembrie 1991 nu a încheiat în România etapa reformei instituționale. Defi-

nirea constituțională a instituțiilor politice românești a imprimat regimului politic o notă de stabilitate ce părea să contrasteze în raport cu instabilitatea perioadei 1990-1992. Alegerile parlamentare și prezidențiale din septembrie 1992, primele alegeri postconstituționale, și stabilitatea guvernului Văcăroiu au întărit această imagine. Rapiditatea cu care a fost elaborată Constituția română a implicat însă și multă improvizație. Spre deosebire de alte state foste comuniste din Europa Centrală România a procedat cu multă grabă. Procesul elaborării Constituției poloneze a durat opt ani între timp procesele guvernamentale căpătând un contur mai clar. Ungaria nu a schimbat constituția ci a amendat Constituția din 1949. În aceste cazuri guvernabilitatea societății în ineditul proces de tranziție a fost mai importantă decât construcția instituțională. Privilegierea construcției instituționale rapide a fost în România provocată de dinamica proceselor de legitimare. Iluzia că definirea instituțională este suficientă pentru a obține legitimitate și stabilitate s-a dovedit periculoasă. Rigiditatea Constituției din 1991 reflectă intenția inițiatorilor săi de a institui proceduri stabile și indiscutabile. Dar “cu cât o organizație și o procedură este mai adaptabilă, cu atât este mai instituționalizată; cu cât este mai puțin adaptabilă și mai rigidă, cu atât este mai scăzut este nivelul ei de instituționalizare.”¹ Rigiditatea procedurilor constituționale a influențat criza de regim prin

care România trece. Caracterul conjunctural și limitat al dezbaterilor din Adunarea Constituantă și-a pus amprenta asupra sistemului și regimului politic. Dificila amen-dare a Constituției poate crea dealtfel probleme în procesul de integrare europeană. Guvernarea și nevoile ei de medie și lungă durată au fost neglijate de constituanți ce erau preocupați de consolidarea formei republicane de guvernământ, plebiscitarea regimului și problema garantării sau ocrotirii proprietății.

Absența unei dizidențe și opoziții organizate și coerente la regimul lui Ceaușescu a influențat atât personalizarea excesivă a vieții politice în perioada fondării noului regim cât și constituirea spațiului public. În jurul temelor inaugurate în 1990 s-a schițat spațiul politic ca spațiu al confruntării și convergențelor în probleme publice. Teama de statul omnipotent a devenit una din axele noului spațiu politic. Ieșirea din comunism pune problema controlării guvernului înaintea problemei guvernării. Guvernarea urma să se realizeze natural odată instaurate separația puterilor și economia de piață. Statul comunist român încă din perioada dejistă a construit guvernarea în jurul unor mituri naționale pentru ai asigura o minimă legitimitate. Dar această legitimitate minimală nu s-a realizat în spațiul public. Comunismul, ca orice totalitarism, a distrus spațiul public. Partidul comunist a fost o organizație de promovare a unor interese private care odată ajunsă la putere a confiscat statul și guvernarea. Ideologia centrată pe apărarea celor dezavantajați nu asigura o suficientă bază pentru a stabiliza guvernarea și de aceea miturile revoltei sociale și politice au fost mobilizate. Mimarea vieții instituționale nu putea însă ascunde formele primare de putere care erau utilizate, între acestea cultul personalității.

Dacă în democrațiile de tip european, model de la care și democrația românească se revendică, activitatea parlamentară și guvernamentală se află sub controlul partidelor politice, în România capacitatea acestor organizații de a se instituționaliza a rămas limitată. Actori esențiali ai proceselor democratice partidele nu s-au consolidat nici în raport cu instituțiile, nici în raport cu societatea. Partidele au preferat, dată fiind și istoria fondării sau refondării lor, să se confrunte doar la nivel parlamentar. Simultaneitatea alegerilor parlamentare cu cele prezidențiale a contribuit la tendința de personalizare a vieții politice. Candidații la alegerile prezidențiale au devenit vectorii principali de imagine ai partidelor și această situație s-a reflectat asupra instituțiilor.

Tipul parlamentarului responsabil doar în fața națiunii nu se mai regăsește astăzi în viața politică. O carieră politică, de orice nivel, nu mai poate exista fără sprijinul partidelor. Partidele exercită într-un sistem multipartid polarizat în raport cu guvernarea și rezultat dintr-un scrutin proporțional o influență importantă. Nefiind contrabalansată de nici o instituție politică, puterea partidelor politice degenerază în partitocrație. O contrapondere la această situație a fost găsită în întărirea executivelor, în primul rând a poziției șefului statului, în raport cu partidele. Alegerea directă, existența unui drept real de dizolvare a parlamentului și posibilitatea de a cenzura parlamentul prin recursul la referendum sunt mijloacele unei președinții influente.

Constituirea regimului și sistemului politic românesc pe ruinele fostului sistem comunist a presupus preluarea unor formule instituționale. Între acestea președinția pe care Ceaușescu o introdusese mai degrabă din ca-pa o instituție de protocol. Atașată de către fondatorul său cultului personalității și venind

în continuarea mitului conducătorului funcția prezidențială s-a construit în continuarea unei mitologii politice. Și cum politica este un orizont simbolic funcția prezidențială a fost înzestrată în imaginarul colectiv cu mai multă putere decât dispune în descrierea sa constituțională. Această contradicție aparentă a fost depășită prin practica politică efectivă. Președintele Ion Iliescu nu doar a reinaugurat funcția prezidențială, dar prin prezența sa în această postură între 1990-1996 și din nou din decembrie 2000 a imprimat o anumită practică. Majoritatea prezidențială formată din parlamentarii care recunoșteau autoritatea președintelui dincolo de afilierea lor partidistă a constituit dominantă perioadei 1992-1996. Numirea unui prim ministru fără apartenență de partid și fără veleități politice a ușurat dominația președinției asupra celorlalte instituții politice.

Constituțional Președintele României nu are foarte multe puteri. În raport cu Parlamentul Președintele nu are posibilitatea reală de dizolvare, prevederile art. 89, al. 1 condiționând dizolvarea Parlamentului de respingerea de către acesta de două ori în 60 de zile a votului de încredere pentru formarea Guvernului, situație ce se regăsește în Constituția Ungariei de unde pare a fi preluată și unde această prevedere contribuie la limitarea puterii Președintelui. Puterea Președintelui României nu constă în prerogativele sale. Din cele trei elemente considerate esențiale pentru definirea sistemului politic prezidențialist, alegerea directă a președintelui, alegerea prin scrutin majoritar a parlamentarilor și puterea reală de a dizolva Parlamentul,² în cazul României doar prima condiție este întrunită. Influența președintelui României vine din poziția sa în raport cu principalii actori politici, cu partidele. Câtă vreme funcția prezidențială va fi interesantă pentru șefii partidelor aceasta va antrena o

influență importantă, dacă nu decisivă spre palatul Cotroceni.

Dacă din punct de vedere strict constituțional putem vorbi despre trei modele de regim politic – prezidențial, semiprezidențial și parlamentar -, perspectiva sistemică pune în evidență trei forme concrete de manifestare: parlamentarismul, guvernamentalismul și prezidențialismul³.

Rolul partidelor politice este determinant pentru construcția instituțională și stabilitatea politică. Forța partidelor asigură stabilitatea instituțiilor. Modul în care sunt organizate, rolul liderilor în viața de partid, capacitatea lor de a governa sunt elemente fără de care nu se poate analiza viața politică. În variantele sale actuale parlamentarismul presupune supremația partidelor în influențarea vieții politice, iar disciplina de partid asigură liderilor posibilitatea de a controla parlamentul. Orientarea liderilor de partid spre funcția de președinte sau spre cea de prim ministru are consecințe asupra rolului instituțiilor. Funcționarea de exemplu, a regimului semiprezidențial austriac ca un sistem guvernamentalist se datorează orientării liderilor de partide spre funcția de cancelar, ceea ce face ca funcția de președinte să fie ocupată de personaje secundare, ce nu dispun de resurse reale pentru influențarea vieții politice.

Existența domeniilor rezervate președintelui (politică externă, ordine publică și securitate națională) asigură instituției prezidențiale un rol important și vizibil chiar în perioadele de coabitare. Președintele reprezintă statul în relațiile externe și, în această calitate, el încheie tratate internaționale care au fost negociate anterior de Guvern prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe sau a altor departamente interesate, și sub rezerva ratificării lor de către Parlament. La propunerea Primului Ministru Președintele,

acreditează sau recheamă reprezentanții diplomați ai României sau înființează, desființează și stabilește statutul misiunilor diplomatice din străinătate. În calitatea sa de comandant al forțelor armate și de președinte al Consiliului Suprem de Apărare a Țării, Șeful statului are o serie de atribuții militare pentru realizarea cărora colaborează cu Premierul, care este vicepreședintele acestui organism. Poziția Primului Ministru în cadrul Consiliului Suprem de Apărare a Țării ilustrează raporturile instituționale dintre cele două nivele ale Executivului românesc.

Rolul Președintelui în procedura de numire a Primului Ministru depinde de gradul de structurare a partidelor. Când în octombrie 1992 a fost propus ca Prim Ministru Nicolae Văcăroiu Frontul Democrat al Salvării Naționale nu era încă clar structurat și în acest fel rămânea sub un discret control prezidențial. Gradul de libertate de care dispune președintele României în procedura de nominalizare reflectă puterea partidelor politice. Președintele este de asemenea investit cu dreptul de a numi, în caz de remaniere guvernamentală sau de vacanță a postului, la propunerea Primului Ministru, pe unii membrii ai Cabinetului (art.85 al Constituției). Diferitele remanieri guvernamentale (august 1993, decembrie 1997 sau ianuarie 1999) au reflectat prin dezbaterile pe care le-au provocat și practica pe care au generat-o tendințele președinției și raporturile sale cu partidele. Divergențe de opinie și de practică au fost alimentate de prevederile ambigue privind interimatul funcției de ministru ale art. 106, alin 3, cumulat cu art.105 din Constituție. Problema controlului parlamentar asupra procesului remanierii a fost rezolvată fie prin interpretarea rigidă (1992-1996, 1999) fie printr-o variantă flexibilă (1997) a art.85. Remanierea guvernului Ciorbea în decembrie 1997 a constituit

un moment parlamentarist în definirea raporturilor Președinte - Parlament - Guvern mai degrabă de circumstanță. Numirea unor miniștri în al doilea Guvern Ciorbea a fost făcută nu doar cu consultarea ci la sugestia Președintelui Constantinescu. Consultarea comisiilor parlamentare a menajat susceptibilitatea parlamentarilor într-un moment în care practica ordonanțelor de urgență se generalizase și Parlamentul fusese marginalizat între celelalte instituții politice. Revenirea la practica prezidențialistă în ianuarie 1999 odată cu numirea Ministrului de Interne în plină mineriadă a reflectat de fapt tendințele regimului. Prezidențialismul a culminat cu demiterea Primului Ministru Radu Vasile în decembrie 1999 printr-o interpretare forțată a Constituției. Criza constituțională din decembrie 1999 a însemnat și transformarea partidelor în organe constituante câtă vreme demiterea Primului Ministru a devenit efectivă numai după consultarea partidelor participante la coaliția de guvernare. Ocolind procedurile parlamentare uzuale procedura de demitere din decembrie 1999 constituie un precedent periculos în contextul situației de criză instituțională. Cum instituțiile politice sunt vidate de autoritate probabilitatea ca locul efectiv al puterii să devină instituția prezidențială crește.

Practica remanierii dă seama despre raporturile dintre Președinte și Premier. Deși constituțional rolul Președintelui în raport cu Guvernul pare redus Președintele poate folosi o serie de proceduri de influență. Președintele poate consulta Guvernul în probleme de urgență sau de importanță deosebită, însă nu rezultă că pot fi impuse prin aceasta soluții cu caracter obligatoriu echipei guvernamentale. Dreptul de consultare, prezidarea Ședințelor de Guvern la care este prezent, participarea nemediată la Ședințele de Guvern în care se tratează probleme de politică externă, apărare

și ordine publică (domeniile rezervate) exprimă posibilitatea Șefului statului de a influența indirect acțiunile sau deciziile guvernamentale.

Beneficiind de prerogative reduse în timp de criză, spre deosebire de președinții unor republici parlamentare precum Italia sau Cehia care pot dizolva Parlamentul, președintele României este pus în situația de a asista la jocul politic al partidelor. Obligat prin Constituție să vegheze la buna funcționare a autorităților publice (art. 80, al. 2), dar și să medieze între puterile statului precum și între stat și societate Președintele poate apela la prerogativele sale sau poate lăsa cale liberă soluțiilor de tip parlamentar de rezolvare a crizei (cum a procedat în ianuarie 1998 Președintele Constantinescu). Dincolo de medierea pe care o realizează între instituțiile statului și între acestea și societate, Președintele poate utiliza procedura referendumului ca mijloc de reglare a situațiilor conflictuale cu celelalte instituții. Chiar dacă legea referendumului a luat o formă parlamentaristă ea poate fi convertită în momente de criză într-o pârgie prezidențială importantă.

Tendința prezidențialistă a dominat viața instituțională românească răspunzând slabei instituționalizării a partidelor și instabilității politice. Fiind instituția cu ce mai mare stabilitate Președinția a devenit cheia de boltă a sistemului instituțional. De modul în care îți găsește echilibrul această instituție depinde construcția stabilă a regimului politic românesc. Criza de regim cu care se confruntă de obicei regimurile nou instituite în perioadă inițială a avut în România în centru Președinția. Transformată de calendarul electoral în cea mai vizibilă instituție românească, asigurând suportul pentru celelalte instituții datorită simultaneității alegerilor parlamentare și prezidențiale

Președinția este în căutarea echilibrului.

NOTE

¹ Samuel P. Huntington, *Ordinea politică a societăților în schimbare*, Iași, Polirom, 1999, p. 21

² Olivier Duhamel, *Les democracies*, Paris, Seuil, 1994.,, pp. 277-278

³ *ibidem*

CINE NE CITEȘTE:

Într-o vreme când oportunismul și impostura ne invadează, când peste noapte au apărut o mulțime de “analști politici” care cred că un comentariu politic este un fel de “Procesul Etapei” și îl aduc la acest nivel, Sfera Politicii rămâne un loc în care întotdeauna vei găsi profesionalism și consistență, un far pe o mare învolburată.

Mircea Criste

Procuror general al României

RADU CARP – Asistent la Facultatea de Studii Politice și Științe Administrative din București. În prezent PhD Junior Fellow al Universității Central-Europene din Budapesta, doctorand al Universității Babeș-Bolyai din Cluj.

Monarhul, conducătorul, președintele

– *O incursiune în istoria politică românească a ultimului secol* –

ANA DINESCU

Monarhul-conducătorul-președintele: cele trei ipostaze ale autorității în trei epoci diferite ale ultimului secol românesc. De-a lungul timpului cele trei s-au completat și au încercat să-și găsească resursele în formulele adoptate și verificate anterior. Cultul „conducătorului iubit” promovat de dictatura ceaușistă are mai multe similitudini cu o monarhie – este adevărat, mai mult de factură asiatică decât europeană – decât cu o „republică socialistă” cum se dorea a fi România. Spectacolele grandioase de „sunet și lumină” cu miile de oameni veniți să aclame „personalitatea providențială” a istoriei, care se trăgea din Decebal, Traian și Mircea cel Bătrân, calitățile excepționale atribuite lui Ceaușescu – „om între oameni”, „fiu iubit al neamului” – făceau parte dintr-un ritual al puterii comuniste care, la noi, spre deosebire de alte țări comuniste, a atins paroxismul, șeful statului fiind plasat pe orbita supra-umanului. Comunismul, cel puțin la nivelul manifestărilor sale în raport cu oamenii, cu ceea ce numim acum opinia publică, s-a transformat într-o „religie atee” în care spațiul ocupat altădată de manifestările sacralului era acum inclus în teodiceea luptei de clasă.

După 1989, spațiul politicii românești a trecut printr-un lung proces de reconstruire și revenire la coordonatele europene, proces care, după cum o demonstrează primele momente ale campaniei electorale, nu s-a încheiat încă. „Salvatorii” și personaje

providențiale sunt mituri politice care se regăsesc în programele electorale ale multor dintre candidații – cu sau fără șanse – la un loc pentru patru ani la Palatul Cotroceni. În cele ce urmează vom încerca să facem o trecere în revistă a principalelor modele politice ale ultimului secol și, în mod deosebit, a formelor în care acestea au supraviețuit de-a lungul trecerii de la un sistem la altul. Recursul va fi făcut, în primul rând, la prevederile constituționale, începând cu cele din 1866, fără, însă, a intra în comentarii și considerații de natură juridică. Modul în care legea fundamentală, vede, la o anumită perioadă, distribuția puterilor în stat este foarte important pentru cadrul general al discuțiilor privind regimurile politice. Nu în ultimul rând, vom ține cont, în special pentru ceea ce ține de istoria ultimilor zece ani de cercetările sociologice întreprinse, care dau o imagine asupra așteptării românilor și a imaginii pe care ei și-au creat-o despre conducători și locul lor în configurația puterii.

Monarhia în România

Instituția monarhică a fost adoptată în România la sfârșitul secolului al XIX-lea, într-o perioadă în care regele, în majoritatea statelor civilizate, devenise doar cel care „conduce, dar nu guvernează”, iar separația celor trei puteri (executivă, legislativă și judecătorească) începuse să fie consfințită în

majoritatea constituțiilor moderne. Purtătorul de coroană devenise, astfel, încetul cu încetul, de-a lungul secolelor, dar, în mod special începând de la sfârșitul secolului al XVII-lea, prin transfigurări ale puterilor sale divine, mai mult un simbol al unei autorități plasate deasupra partidelor și intereselor partizane, care-și pierduse multe dintre atributele conferite în virtutea dreptului divin prin „ungerea” puterii ecleziastice.

Distribuția puterilor în monarhia românească este consfințită prin Constituția de la 1866, pe care istoricul Nicolae Iorga a calificat-o în cadrul dezbaterilor organizate de Institutul Social Român al lui Dimitrie Gusti, între 1921 și 1922 pe marginea unei alte Constituții, cea din 1923, ca fiind „izvorată dintr-o simplă operă de tradiție a unei Constituții apusene” care „n-are nici un fel de legătură cu trecutul nostru propriu și nu reprezintă nici o elaborare particulară nouă”.(1) Modelul ales atunci de legiuitorul român a fost cel oferit de Belgia care, la acea vreme, avea unele dintre cele mai moderne prevederi în acest domeniu.

Aceasta stabilește, la articolul 32, că puterea legislativă se exercită colectiv de către Domn – titulatură care va fi menținută și după declararea României ca Regat, în 1881, fiind înlocuită doar prin Constituția din 1923 – și „reprezentățiunea națională”, împărțită în Senat și Adunarea Deputaților.(2) Puterea executivă, se spune mai departe, la articolul 35, este încredințată Domnului, care o exercită „în mod regulat prin Constituțiune”. De asemenea, se mai spune că „persoana Domnului este inviolabilă”, dar că nici un act al acestuia „nu poate avea tărie”, dacă nu va fi contrasemnat de un ministru care prin aceasta chiar devine răspunzător pentru acel act. La articolul 93 sunt stabilite prerogativele Domnului. Printre acestea se numără: aceea de a revoca și numi pe miniștrii săi,

posibilitatea de a sancționa sau promulga legile, dreptul de amnistie în materie politică, cel de a bate monedă și de a conferi decorații. Totodată, el este șeful Armatei și încheie convenții cu statele străine în materie de comerț sau navigație, în acest din urmă caz fiind necesară o dezbatere legislativă prealabilă. Domnul nu poate, însă, interveni în treburile justiției și nici nu poate crea o „nouă funcție” fără o lege specială.

Prevederile referitoare la prerogativele regale stabilite în 1866 vor fi preluate, în mare, în Constituția din 1923, cele mai importante modificări fiind impuse de schimbările care au intervenit după unirea de la 1918, legea fundamentală anterioară fiind adecvată doar realităților din Moldova și Țara Românească și neținând cont, printre altele, de problemele minorităților naționale, ale căror drepturi fuseseră deja consfințite prin tratatele internaționale la care noul regat se constituise ca parte și, în general, de noile realități economice și sociale care impuneau „un nou pact fundamental”.(3) Schimbările de esență vor interveni, însă, odată cu introducerea noilor prevederi constituționale din 1938, impuse de Carol al II-lea. Regele devine acum capul statului, puterea legislativă se exercită de către rege prin Reprezentațiunea Națională care se împarte în două adunări: Senatul și Adunarea Deputaților. Tot regele este cel care sancționează și promulgă legile, o lege nefiind valabilă înainte de a fi sancționată de către monarh. Prin aceste prevederi, de fapt, Carol al II-lea introduce „monarhia autoritară, în care regele nu numai că domnea, dar și guverna”.(4)

După abdicarea lui Carol al II-lea, Mihai I redevine rege pe 6 septembrie 1940, dar prerogativele acestuia vor continua să fie „pur formale și de protocol”: este capul oștirii, bate monedă, oferă decorații, primește și acreditează ambasadori și miniștri plenipo-

tențitari, numește pe primul-ministru însărcinat cu puteri depline. În schimb, apare acum pentru prima dată imaginea conducătorului, întruchipat de mareșalul Ion Antonescu. Acesta întrunea puterea legislativă și cea executivă, putea să guverneze țara prin decrete-lege, nesupuse promulgării regelui, încheia convenții internaționale, numea și revoca miniștrii, numea și confirma în funcții publice, conferea grade militare, întrunind mai multe dintre prerogativele acordate anterior persoanei regale.(5)

În mentalitatea românească, imaginea monarhiei se va confunda mult timp cu cea a lui Ferdinand I, „Întregitorul”, cel care, în ciuda originii străine – germane – a reușit să adune sub sceptrul său teritoriile românești. Opusul său este Carol al II-lea, rămas faimos datorită temperamentului său aventurier și implicațiilor în diversele afaceri ale timpului. În această galerie, Regele Mihai joacă rolul unui personaj de tranziție, rămas în istorie pentru decizia de la 23 august 1944 de întoarcere a armelor împotriva Germaniei. Perioada monarhiei va căpăta, însă, conotații negative în timpul comunismului. Atunci, tradițiile separării puterilor în stat, a rolului de arbitru al monarhului și, în general, a vieții democratice – cu toate neajunsurile ei de început – vor fi șterse cu buretele pentru o jumătate de secol. Rolul lui Ferdinand I a fost ocultat, iar „unirea – visul de aur al românilor” a fost prezentată, în special în manualele școlare, mai mult ca un act impus de însăși voința populară a milioanele de români. La fel și evenimentul din 1944, unde, de altfel, regele Mihai a fost lăsat în umbră în favoarea mareșalului Antonescu, ce se încadra mai bine în grila comunistă.

Pe ansamblu, a fost o perioadă neagră pentru România, de expansiune a intereselor clasei „burghezo-moșierești” când doar Partidul Comunist mai încerca, prin acțiuni

sale clandestine, să-i salveze pe muncitori de sub talpa industriașului oneros și să-i elibereze pe țărani de botnița moșierilor. După decembrie 1989, aceste argumente s-au găsit și în discursurile unora dintre susținătorii formulei republicane, în timp ce „monarhiștii” reuniți în diverse ligi și formațiuni politice au încercat să sublinieze avantajele revenirii la dinastie și, nu în ultimul rând, caracterul european al unei asemenea decizii. În absența unei dispute veritabile pe această temă, în care punctele de vedere să țină cont de argumente istorice și nu de manipulări de tot felul, problema monarhiei rămâne în continuare deschisă. Acum, însă, este prea târziu pentru a ne întoarce înapoi cu zece ani. Regele Mihai rămâne pentru mulți români un simbol al rezistenței împotriva comunismului și al tradițiilor democratice în exil. Republica, în ciuda controverselor provocate de alegerea acestei forme de guvernământ rămâne o opțiune valabilă, cel puțin pentru următorul ciclu electoral.

Președintele în totalitarism

În Constituțiile comuniste – din 1948, din 1952 și cea din 1965 – „toate puterile statului sunt subordonate voinței unei singure formațiuni politice, care are monopolul absolut al deciziei, și astfel, în mod implicit, arbitrariul era ridicat la rang de principiu constituțional”.(6) Republica Populară Română – statul „popular, unitar, independent și suveran”, după cum se spune în primul articol al legii fundamentale din 1948 – avea drept „organ suprem al puterii în stat” – Marea Adunare Națională, ca unic organ legislativ care avea printre atribuții formarea Guvernului, modificarea Constituției sau votarea bugetului Statului, alegerea prezidiului și a președintelui. Marea Adunare Națională va rămâne în continuare „organul suprem al

puterii de stat a RPR” și în Constituția din 1952. În 1965, apar unele precizări privind atribuțiile acestui organism și este introdus un capitol special privind atribuțiile președintelui Republicii Socialiste România.

Potrivit articolului 71 el este „șeful statului și reprezintă puterea de stat în relațiile interne și internaționale” ale țării, este comandantul suprem al forțelor armate și președintele Consiliului Apărării RSR. Printre cele 14 atribuții conferite la articolul 75 se numără, printre altele: acordarea gradelor militare, proclamarea stării de urgență sau de necesitate, stabilirea unor măsuri „de importanță deosebită ce privesc interese supreme ale țării, care urmează a fi supuse de MAN spre consultarea poporului, prin referendum”. Tot aici se introduce și un element de control, prin prevederea potrivit căreia „președintele RSR este răspunzător față de MAN pentru întreaga sa activitate”. Președintele începe astfel să își croiască propriul său drum pentru a deveni, odată cu Ceaușescu, încarnare a puterii și a națiunii, în jurul căruia se învârtă istoria țării și, de ce nu, a lumii întregi. Pentru mulți ani de aici înainte președintele ca instituție va fi identificat cu o singură persoană – Ceaușescu. Iar „instituția prezidențială”, va reuni familia dictatorului și adulatorii acestuia – caricatură a consilierilor, atât de des pomeniți acum – proveniți din diverse medii, care nu făceau decât să-i încurajeze demersurile paranoice.

Experiența post-comunistă

În lipsa oricăror tradiții și a unui precedent istoric, România, trecută brusc pe parcursul unui secol de la mai multe forme de regim la altele – care se încadrează mai mult sau mai puțin în categoriile clasice ale științei politice, după 1989 instituția prezidențială a trebuit creată. Ca și în 1866 a fost nevoie de

căutarea unor puncte de reper care să orienteze demersurile legislatorilor români. Dacă în 1866 s-a optat pentru modelul belgian, apoi, după 1944, pentru cel sovietic, pentru ca mai apoi să se renunțe la orice model de împrumut în favoarea unui „model autohton”, după evenimentele din decembrie ochii românilor s-au îndreptat – ca și în timpul revoluției de la 1848 – spre Franța, și, implicit spre Europa. Până în 1991, când a fost adoptată legea fundamentală aflată în vigoare și în prezent, principalele direcții constituționale au fost trasate de mai multe acte ale organismului „emanație” a revoluției – Frontul Salvării Naționale – și a urmașului său, Consiliul Provizoriu de Uniune Națională.

Constituția prevede ca președintele să poată desemna premierul și să numească Guvernul, pe baza votului de încredere acordat de Parlament, poate încheia tratate internaționale negociate de guvern, promulgă legile și le poate trimite spre reexaminare. El poate participa la ședințele de guvern și adresează mesaje Parlamentului cu privire la principalele probleme politice ale națiunii. Tot președintele este și comandantul suprem al forțelor armate și președintele Consiliului Suprem de Apărare a Țării.

Până acum, însă, percepția populației asupra rolului președintelui și a importanței instituției prezidențiale păstrează încă multe racile din perioada totalitară. Ion Iliescu a încercat să se prezinte ca o garanție a stabilității și „liniștii” într-o țară în care tulburările de stradă au fost o caracteristică a primilor ani post-revoluționari. Apoi, Emil Constantinescu l-a avut ca model pe Alexandru Ioan Cuza, un justițiar care dorea să-i prindă pe corupți „cu ocaua mică”. Mai mult, el a încercat să preia modelul intelectualului, al universitarului în politică, după exemplul altor personalități din Europa Centrală și de Est, punând un accent

deosebit pe activitatea sa desfășurată începând cu 1990 în sfera societății civile.

Din păcate, însă, votul dat în 1996 „împotriva” lui Ion Iliescu a fost un succes de scurtă durată pentru că nu a fost completat de măsuri și inițiative care să aducă populației un trai mai bun și o viață mai sigură. Acum, în prag de alegeri prezidențiale, se caută „altceva” – un nou justițiar, care susține că vrea să muncească și care are prea puține legături cu lumea politică pentru a se lăsa atras în jocuri de tot felul. Majoritatea mesajelor electorale lansate până acum mizează tocmai pe aceste laturi nepartinice. Mai mult, succesul surpriză al candidaturii lui Traian Băsescu la Primărie pare a fi fost analizat cu atenție de strategii principalelor forțe intrate în jocul electoral pentru a se obține rezultate cât mai bune. Aleșii și alegătorii deopotrivă își caută punctele de reper, iar în acest proces, orice exemplu poate fi ușor adaptabil și transformat într-un model de substituție.

Ilustrativă pentru această mentalitate de tranziție este și percepția personalităților ultimului secol de către opinia publică. Un exemplu în acest sens îl reprezintă Barometrul de opinie publică realizat în luna octombrie 1999, la cererea Fundației pentru o Societate Deschisă de Centrul de Sociologie Urbană și Regională (CURS), care dă o imagine asupra modului în care românii își percep conducătorii. Astfel, în opinia a 22% dintre cei intervievați, Nicolae Ceaușescu a făcut „cel mai mare bine”, iar același procentaj consideră că acesta a făcut „cel mai mare rău”, în cazul lui Emil Constantinescu se consideră că a făcut „cel mai mare rău” pentru 18% dintre subiecți și pentru 3% „cel mai mare bine”. Ion Iliescu este perceput de 9% că a făcut „cel mai mare bine”, în timp ce pentru 7% el a făcut „cel mai mare rău”. Sondajul îl mai cotează pe Regele Mihai I cu 4% „cel mai mare bine” și 3% „cel mai mare rău”, pe

regele Ferdinand cu 3% „cel mai mare bine”, pe Carol al II-lea cu 1% „cel mai mare rău” și 2% „cel mai mare bine”. Gheorghe Gheorghiu-Dej este cotate cu 3% ca reprezentând „cel mai mare rău” și 4% „cel mai mare bine”. Printre personalitățile care au fost nominalizate de realizatorii sondajului se numără și Ion Antonescu, Iuliu Maniu, Regina Maria, dr. Petru Groza sau Ionel Brătianu. Aceste date duc la concluzia că „exemplul” lui Ceaușescu rămâne în continuare viu în memoria colectivă, în lipsa apariției unei personalități puternice, care să concentreze toate nemulțumirile și frustrările ultimilor zece ani. Mai mult, imaginea familiei dinastice se estompează pe măsură ce ne îndepărtăm de perioada sa de glorie.

Cu un caracter mult mai general, ultima cercetare realizată de același institut CURS, de data aceasta la cererea Societății Academice Române, făcută publică recent, indică faptul că procente însemnate din rândul opiniei publice acordă conotații pozitive perioadei comuniste. Ca o noutate, spre deosebire de alte cercetări similare, sondajul a fost realizat printre 200 de parlamentari și 1.230 de simpli cetățeni. Astfel, pentru 49% dintre parlamentari și 82% dintre reprezentanții opiniei publice, „România era guvernată economic mai bine înainte de 1989”. În ce privește nivelul de trai acum și în timpul comunismului, din cele 1.230 de persoane care au fost selecționate drept subiecți, doar 23% spun că trăiesc acum mai bine, în timp ce 80,7% dintre parlamentari au dat un răspuns afirmativ la această întrebare. Pentru 64,3% dintre subiecți, comunismul a fost „o idee bună aplicată greșit”, pe când doar 23,3% dintre parlamentari susțin un asemenea punct de vedere.

O selecție pe perioade istorice arată că doar 7,8% dintre parlamentari și 8,5% din rândul celeilalte categorii sunt de părere că

România „a dus-o mai bine după 1989”. În celelalte cazuri, pentru 9% dintre parlamentari a fost mai bine „înainte de primul război mondial”, pentru 54,2%, perioada de înflorire a fost între cele două războaie, nici unul nu a răspuns pozitiv în ce privește regimul lui Gheorghiu-Dej, 26,5% spun că a fost bine în perioada 1965-1979, și doar 2,4% au menționat „anii '80” În ce privește „simplii cetățeni”, pentru 34,3% cel mai bine a fost în perioada 1965-1979, pentru 18,4% – anii '80, pentru 13,5% „perioada interbelică”, 4,6% au nominalizat regimul Gheorghiu-Dej, iar 4,2% perioada de dinainte de primul război mondial.

Parlamentarii apar la aceste capitole la care ne-am referit (pentru că sondajul cuprinde și întrebări privind sistemul de vot și integrarea europeană, a căror cercetare nu fac obiectul prezentului articol) cu o mentalitate cu un pas înaintea celei a mării majorități a populației, care a rămas, încă, ancorată, în sistemul de reprezentări specifice perioadei comuniste. Egalitarismul – fie și în sărăcie – este mult mai ușor acceptat de români decât sistemul concurențial și, în general, ideea demersurilor bazate pe inițiativa individuală. Această stare de fapt nu poate fi înțeleasă în lipsa imaginii societății românești înainte de alegeri: un Parlament ineficient, o instituție prezidențială care a avut un rol important de reprezentare pe plan extern, însă cu rezultate îndoielnice din punct de vedere al punerii în aplicare a promisiunilor electorale, o economie ce funcționează greoi, cu un proces de privatizare ce a excelat îndeosebi prin contracte puse sub semnul întrebării.

Se caută acum, după patru ani, un președinte, însă înainte de toate este nevoie de o reformă a instituției ca atare, ca parte a unui proces de regândire a întregului sistem al societății românești. Vor fi în stare actualii candidați și partidele lor din care fac parte sau

care îi susțin să răspundă acestei provocări? Mai precis, să aibă capacitatea de a pune în aplicare, cel puțin pentru patru ani, programe concrete, care să aducă rezultate care să finalizeze odată tranziția? Vor ști, nu să aducă zeci de mii de specialiști, ci să recunoască valoarea, cu sau fără de partid?

BIBLIOGRAFIE

- (1) Nicolae Iorga, *Istoria constituției românești în Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, Humanitas, 1990, p. 25-54;
- (2) Pentru ceea ce se referă la extrase din legile fundamentale românești am folosit Ioan Muraru, Gh. Iancu, **Constituțiile României – texte, note, prezentare comparativă**, ed. a III-a, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 1995;
- (3) Vezi Eleodor Focșeneanu, **Istoria constituțională a României, 1859-1991**, ed. Humanitas, București, ed. a II-a, 1998, p. 57 și urm.;
- (4) Op.cit., p. 78;
- (5) Op.cit., p. 82;
- (6) Op.cit., p. 129.

ANA DINESCU – Absolventă a Facultății de Științe Politice și Administrative a Universității din București, secția franceză. În prezent ziaristă la *Ziarul Financiar*.

Dominanța Cabinetului în sistemul politic românesc

RĂZVAN GRECU

Una din cele mai complexe probleme în politica românească post 1989 este aceea a relației dintre puterea legislativă și puterea executivă în interiorul sistemului politic. Acest aranjament instituțional de putere trebuie însă analizat dincolo de limitele formale ale cadrului constituțional, implicând în mod necesar o analiză de substanță a modului în care ambele puteri și-au exercitat autoritatea în politica românească.

O întrebare esențială trebuie pusă încă de la începutul acestui demers empiric. De ce este utilă o asemenea abordare și în ce măsură poate explica ea anumite realități ale politicii românești? Importanța unui răspuns la o asemenea întrebare constă, în opinia mea, în elucidarea a două elemente:

1. care este actorul dominant al politicii românești (în măsura în care există un asemenea actor de o importanță majoră pentru sistemul politic românesc), fapt care ajută pe autorul demersului științific să configureze raporturile de putere, care la rândul lor certifică localizarea principalului centru de putere al sistemului;
2. precizarea raportului de putere arată unde sunt concentrate resursele politice și natura acestora (accesul la informație, de natură economică etc.).

Mai mult decât atât, descifrarea raporturilor de putere între Parlament, pe de o parte, și Cabinet sau președinte, pe de altă

parte, permite introducerea sistemului politic românesc în anumite tipologii, bine structurate, de natură a da consistență demersului empiric.

Metodologia

Articolul de față este structurat pe analiza raportului de putere între legislativ și executiv pentru perioada 1990-1998. Prin urmare, partea consistentă a acestui studiu se va referi la analiza empirică a acestei relații în intervalul de timp dat. Alături însă de acest demers practic, consider că este utilă introducerea/construirea unui cadru conceptual care să analizeze din punct de vedere teoretic raportul legislativ-executiv.

În acest demers încerc să ating, în desfășurarea sa, trei puncte principale:

1. aspectele teoretice ale demersului empiric, cu referire directă la modelul majoritar al democrației (cunoscut și sub numele de modelul Westminster) sau modelul consensual, construite de Arend Lijphart¹, ori la modelul poliarchic al lui Robert A. Dahl²;
- 2.a. cadrul formal al raporturilor de putere între Parlament pe de o parte și Cabinet pe de cealaltă parte, așa cum este el stabilit în actul constituțional;
- 2.b. analiza empirică a relației legislativ-executiv pentru perioada 1989-1998,

distingând aici cinci subperioade:

- a. decembrie 1989 - mai 1990;
- b. mai 1990 - septembrie 1991;
- c. septembrie 1991 - septembrie 1992;
- d. 1992 - 1996;
- e. 1996 - 1998.

3. concluziile analizei.

Aspectele teoretice ale demersului empiric

În cartea sa, *Who Governs? Power and Democracy In An American City*³, Robert A. Dahl încearcă să determine modul în care sunt distribuite resursele de putere și identificarea principalului centru de decizie într-un sistem politic bazat pe contestare și concurență politică, folosind pentru acest studiu datele primăriei unui mic oraș american. În urma unei analize bazată pe date empirice care acoperă o perioadă semnificativă de timp și care identifică diferite elite politice care au luat deciziile politice importante pentru orașul în cauză, Dahl concluzionează că, în regimurile democratice, spre deosebire de celelalte sisteme politice, procesul de luare a deciziilor este împărțit între mai mulți centri de putere și nu este monopolul unuia singur.

Faptul că există în același timp mai multe puncte implicate în luarea deciziilor nu exclude apariția unor raporturi de coordonare/subordonare/supraordonare între acești centri de putere, fie formale, fie informale. Urmare a situării lor pe scala de putere, acești centri de putere au o influență diferită asupra sistemului de luare a deciziilor, în funcție de accesul lor la resursele politice sau de modul în care acestea sunt folosite.

Pentru Robert Dahl, o poliarhie se caracterizează prin existența acestor centre multiple de putere. Dar ce este o poliarhie? Dahl definea sistemul poliarhic astfel:

“Poliarhia este ordinea politică care se distinge la modul cel mai general prin două caracteristici principale: corpul cetățenesc este extins la o proporție relativ înaltă de adulți și drepturile acestuia includ oportunitatea de a se opune și vota împotriva celor mai înalte oficialități ale guvernământului.”⁴

O primă concluzie care poate fi trasată este aceea că un demers care să analizeze raporturile de putere dintre puterea legislativă și puterea executivă este posibil și relevant, în același timp, doar într-un sistem politic democratic, caracterizat de un grad înalt al contestării politice și publice. Sistemele totalitare sau autoritare nu permit un asemenea tip de cercetare pentru simplul fapt că în interiorul acestora relațiile de putere sunt extrem de clare, iar societatea este structurată sub formă piramidală. De exemplu, regimul comunist se caracteriza prin existența unui singur centru de putere situat la nivelul Partidului Comunist (sau la nivelul Biroului Politic Executiv, pentru a fi mai conșiși). Democrațiile în general și democrațiile liberale în special sunt societăți mult mai complexe, caracterizate prin existența mai multor centre de putere care nu numai că sunt integrate sistemului dar se și controlează reciproc.

În studiul său amintit mai sus⁵, Arend Lijphart privea relația legislativ-executiv ca o variabilă care-i permitea să conceptualizeze cele două tipuri de democrație: cea consensuală și democrația de tip Westminster. Pentru Lijphart, dominarea cadrului politic de către Cabinet este o trăsătură a modelului Westminster, al cărui exemplu tipic este sistemul politic britanic sau neo-zeelandez. În schimb, democrația consensuală favorizează existența unor mari coaliții, iar raportul de forțe dintre Parlament și Cabinet este balansat. Dar aceste modele sunt doar constructe teoretice, iar analizele empirice au arătat că

ele suferă anumite deviații în politica reală.

Cadrul formal al relației de putere

În mod formal, în România, Cabinetul este subordonat puterii legislative. Din punctul de vedere al cadrului legislativ, există două componente care stabilesc acest raport de putere între Parlament și Guvern:

1. potrivit Constituției, guvernul este obligat să solicite și să obțină votul de investitură din partea Parlamentului, atât în cazul Cabinetului ca întreg cât și pentru fiecare ministru în parte. Se poate spune că funcționarea puterii executive este condiționată de acordarea încrederii de către puterea legislativă;
2. modalitatea în care procesul legislativ funcționează în sistemul politic românesc. Cu excepția cazului ordonanțelor simple sau de urgență, Cabinetul nu deține prerogative legislative, care sunt de competența exclusivă a Parlamentului. Prin urmare, Cabinetul trebuie să obțină sprijinul Parlamentului pentru ca inițiativele lui legislative să poată fi adoptate. Mai mult decât atât, Guvernul nu deține nici măcar monopolul inițiativelor legislative, pe care le împarte cu membrii Parlamentului.

Această imagine a raportului formal de putere nu permite decât o evaluare parțială a ponderii fiecărei instituții în cadrul sistemului politic. Mai mult decât aceste raporturi juridice, politica reală oferă o perspectivă mult mai clară asupra relației legislativ-executiv și pe ea trebuie să se concentreze demersul empiric principal.

Analiza empirică a relației legislativ-executiv

Înainte de a începe demersul empiric, consider că este necesar să precizez care sunt instrumentele care vor permite măsurarea

acestei relații complexe prin natura ei. În lipsa unor date complete, instrumentele de măsurare se vor limita la următoarele variabile:

- rezultatele voturilor de investitură;
- rezultatele moțiunilor de cenzură;
- concordanța punctelor de vedere asupra proiectelor de lege între executiv și legislativ.

Folosind aceste variabile concentrate la nivelul întregii perioade 1989-1998, putem spune că principala caracteristică a sistemului politic postdecembrist este dominația Cabinetului asupra Parlamentului. Aceasta pare a fi la prima vedere o afirmație hazardată, dar, dacă urmărim evoluția raporturilor de putere dintre Parlament și Cabinet de-a lungul celor cinci perioade amintite, se va observa că această aserțiune nu este lipsită de o bază empirică.

În mod evident, această relație nu trebuie absolutizată. Momente tensionate sau chiar înfrângeri ale Cabinetului în fața Parlamentului au apărut în interiorul sistemului politic, numai că acestea s-au manifestat sporadic, fără a impune Parlamentul ca principalul actor politic. Dar din acest punct de vedere, este mai util să privim în mod periodizat raporturile de putere între puterea legislativă și Cabinet.

a. Perioada decembrie 1989 - mai 1990

Configurația sistemului politic a fost extrem de neclară și o imagine stabilă a raporturilor de putere între Cabinet și puterea legislativă (inițial CFSN și apoi CPUN) este puțin posibilă. Această situație este rezultatul a doi factori principali:

1. atât Cabinetul, cât și puterea legislativă, fie că ea s-a numit CFSN sau CPUN, nu erau rezultatul manifestării voinței populare în cadrul unor alegeri, care ar fi putut constitui baza unui anumit tip de putere.

Acest factor psihologic a fost completat de un al doilea, anume:

2. lipsa unei baze legislative clare, care să stabilească poziția Cabinetului în raport cu cei care dețineau puterea legislativă.

Această lipsă de claritate a sistemului politic este principala caracteristică a acestei perioade. Dar, în ciuda celor enumerate mai sus, la o analiză atentă, putem observa o preponderență a puterii legislative în interiorul cadrului politic, în dauna Cabinetului. Necesitatea de a crea un cadru instituțional care să permită organizarea alegerilor libere, partide politice etc., a determinat accentuarea rolului puterii legislative în aceasta perioadă. Societatea și spectrul politic resimțeau nevoia unei normativizări a politicului, iar deciziile administrative au fost puțin importante în această perioadă. Crearea Cabinetului destul de târziu în raport cu puterea legislativă (la sfârșitul lunii decembrie a anului 1989 față de 22 decembrie 1989, data constituirii CFSN), precum și lipsa unui cadru legislativ de funcționare, au inhibat în mare măsură afirmarea Cabinetului ca actor principal în aceasta perioadă.

Însă această relație se va schimba radical după momentul alegerilor din 20 mai 1990.

b. Perioada 20 mai 1989 - septembrie 1991

Această perioadă mi se pare una extrem de interesantă pentru știința politică. Este o perioadă în care Parlamentul este dominat numeric de către FSN, deținătorul a aproximativ 66% din locurile parlamentare în cele două camere. În mod firesc, Cabinetul a fost expresia acestei stări de fapt existente la nivelul puterii legislative: el este format din reprezentanții unui singur partid, câștigătorul alegerilor parlamentare.

Conform teoriei lui Lijphart, acestea

sunt caracteristici ale modelului Westminster, unde întâlnim o puternică dominație a Cabinetului vis-a-vis de Parlament. În opinia mea, sistemul politic românesc în perioada 1990-1991 a fost puternic majoritar, manifestându-se printr-o accentuată dominație a Cabinetului asupra vieții politice. Principalul element al demonstrației se bazează pe relația reformatori-conservatori în interiorul FSN și prin extensie Guvern-Parlament.

Semnificativ din acest punct de vedere este faptul că deși au existat tensiuni între guvernul Roman și majoritatea parlamentară a FSN, dominată de conservatori care se opuneau unor reforme structurale, Cabinetul și-a impus opiniile și proiectele legislative în forul legislativ. Mai mult decât atât, căderea Cabinetului a fost provocată în septembrie 1991 nu prin mijloace parlamentare, ci prin metode nedemocratice, deși exista posibilitatea unei moțiuni de cenzura, într-un Parlament dominat de conservatori. Incapacitatea majorității conservatoare a FSN de a provoca căderea Cabinetului Roman prin mijloace constituționale (fie vot de neîncredere, fie schimbarea premierului prin negocieri în cadrul partidului de guvernământ) arată o puternică dominație a executivului în raport cu puterea legislativă.

Faptul că Petre Roman era în același timp liderul partidului și primul ministru al guvernului a favorizat această dominație a guvernului. Dubla sa poziție a contat în stabilirea acestei ierarhii mai mult decât faptul că ceilalți membri ai guvernului nu erau notabilități ale partidului majoritar, ci, inițial, doar anonimi ai scenei politice.

c. Perioada guvernului Stolojan

În ciuda perioadei scurte cât a guvernat, guvernul Stolojan este exemplul cel mai elocvent pentru a ilustra poziția domi-

nantă a Cabinetului în sistemul politic românesc, deoarece este cazul tipic al unui guvern fără susținere parlamentară clară, dar care reușește să guverneze aproape un an de zile. Situația existentă a fost favorizată în principal de către mandatul fără mari obiective pe care acest guvern l-a primit la începerea mandatului, pregătirea viitoarelor alegeri și oprirea declinului economic, și mai ales de raporturile de putere încă neclare în interiorul principalului partid al sistemului, FSN. Mai mult, premierul din această perioadă a reușit impunerea unor miniștri în guvern, în ciuda votului inițial negativ al parlamentarilor, având o poziție de forță neîntâlnită într-o democrație în care Parlamentul este actorul dominant al vieții politice.

Scurta perioadă a mandatului guvernului Stolojan, cât și natura acestuia (repet, obiectivul său principal era organizarea alegerilor generale din anul 1992) nu au permis o clarificare exactă a relației legislativ-executiv, existând în schimb elemente semnificative care să demonstreze dominația Cabinetului în perioada 1991-1992.

d. Perioada 1992-1996

Privind retrospectiv, guvernul Văcăroiu pare să fi fost cel mai puternic Cabinet dintre toate guvernele postdecembriste. Situația lui a fost mult complicată de faptul că PDSR, principalul partid parlamentar și cel care a dominat guvernul, nu deținea majoritatea fotoliilor parlamentare în camerele Parlamentului. În ciuda acestui inconvenient (cu excepția perioadei în care a existat o coaliție de partide care a susținut guvernul, denumită sugestiv de presă “patrulaterul roșu”), guvernul Văcăroiu a putut să-și ducă la îndeplinire mandatul de patru ani, în ciuda faptului că nu dispunea de susținerea formală

a majorității senatorilor și deputaților din Parlamentul României.

Alături de aceste elemente sistemice, încă trei argumente puternice pot fi aduse în favoarea ipotezei că guvernul a avut o importanță mai mare în interiorul sistemului politic decât puterea legislativă:

1. au fost emise un număr extrem de mare de ordonanțe de urgență de către guvern în timpul mandatului său, care au complicat și îngreunat în același timp procesul legislativ.
2. au fost eludate prerogativele Parlamentului în privința remaniierilor guvernamentale, ajungându-se la strania situație ca la încheierea mandatului, guvernul Văcăroiu să mai aibă foarte puțini miniștrii dintre persoanele care fuseseră validate la investirea sa.
3. votul negativ al numeroaselor moțiuni de cenzură ale Opoziției, în ciuda slabei performanțe guvernamentale.

e. Perioada 1996-1998

Între 1996 și 1998 se poate observa o încercare timidă de echilibrare a balanței de putere, dar în ciuda unei ponderi mai mari a Parlamentului în sistem, Cabinetul și-a menținut poziția sa dominantă.

Folosind variabilele enumerate mai sus, vom observa că:

1. guvernele de după 1996 au utilizat, asemenea guvernului Văcăroiu, ordonanțele de urgență în număr extrem de mare. Astfel, din totalul de 217 proiecte de lege avizate de Consiliul Legislativ în anul 1997, 206 aveau ca inițiator Guvernul Ciorbea, iar, ceea ce este și mai interesant, pe lângă acestea mai existau alte 198 proiecte de ordonanță ale guvernului sau proiecte de ordonanță de urgență și 395 de proiecte de hotărâri ale guvernului. Toate aceste date arată foarte clar raportul de forțe între executiv și legislativ în domeniul legiferării, care, în mod normal, ar fi trebuit să fie

atribuția principală a Parlamentului;

2. guvernele au fost capabile să-și impună punctele de vedere asupra unor proiecte legislative foarte importante în detrimentul unor reprezentanți – chiar membri ai coaliției majoritare – din interiorul Parlamentului (vezi proiectul Universității multiculturale Petoffi-Schiller sau Legea Bugetului de Stat pe 1999 care prevedea anularea facilităților fiscale acordate investitorilor români și străini, adoptate anterior de Parlament);

3. nici chiar guvernul Ciorbea nu a putut fi demis prin adoptarea unei moțiuni de cenzură, deși pierduse încrederea Partidului Democrat și nu se mai bucura de încrederea unei majorități parlamentare necesare actului de guvernare.

Privind retrospectiv și încercând să găsim anumite instrumente care să ne permită o evaluare, pe cât posibil, corectă a acestui raport complex, putem concluziona spunând că sistemul politic românesc a experimentat o puternică dominație a Cabinetului asupra puterii legislative. Din acest punct de vedere, două elemente apar ca fiind importante referitoare la întreaga perioadă de referință:

- nici unui guvern nu i s-a refuzat votul de investitură;

- nici un guvern nu și-a încheiat mandatul ca urmare a votului afirmativ al Parlamentului în privința unei moțiuni de cenzură introdusă împotriva Cabinetului.

Dominația Cabinetului nu este însă incompatibilă cu democrația politică; sistemul britanic o demonstrează extrem de clar. Noile democrații pot funcționa chiar în prezența acestei dominații, în măsura în care ea nu devine antisistemică și această dominație nu încearcă să anuleze aranjamentul constituțional existent într-o *poliarhie*. Pe de altă parte, dominația Cabinetului se referă numai la relația de putere și influență dintre acesta și puterea legislativă, ea nu are

în vedere celelalte componente ale sistemului politic: partidele politice, puterea judecătorească, grupuri de presiune etc.

NOTE:

¹ Vezi Arend Lijphart : *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty One Countries*, New Haven, Yale University Press, 1984.

² Vezi Robert A. Dahl: *Polyarchy: Participation and Opposition*, New Haven and London, Yale University Press, 1971.

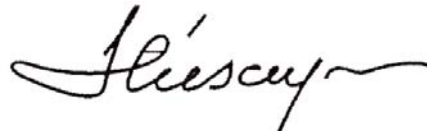
³ Vezi Robert A. Dahl: *Who Governs: Power and Democracy In An American City*, New Haven and London, Yale University Press, 1961.

⁴ Vezi Robert Dahl: *Democracy and Its Critics*, New Haven and London, Yale University Press, 1989, pag. 220.

⁵ Vezi nota 1.

CINE NE CITEȘTE:

“Sfera Politicii” este o revistă de ținută, care reflectă cu maturitate procesele tranziției, reforma economiei și a societății românești declanșate în urmă cu zece ani, prin demolarea sistemului totalitar comunist. Am speranța că revista nu va face abstracție de sfera ideilor și experienței social-democraților români, în care cetățenii își pun speranțele de viitor.

Ion Iliescu
Președintele P.D.S.R.,
Președinte al României

RĂZVAN GRECU – Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București, Master, Anul II.

Marșul lent către Europa

Daniel Chirot în dialog cu Dragoș Petrescu

Sociologul american Daniel Chirot, profesor la Henry Jackson School of International Affairs, University of Washington, Seattle, este bine cunoscut pentru lucrările sale în domeniile schimbării sociale, revoluțiilor moderne și tiraniilor. În traducere românească i-a apărut volumul *Societăți în schimbare* (București, Editura Athena, 1996), precum și excelentul studiu privind colapsul comunismului în Europa Centrală și de Est „Ce s-a întâmplat în Europa de Est în 1989?” (în Vladimir Tismăneanu, coord., *Revoluțiile din 1989*, Iași, Polirom, 1999). Interesat în mod special de problemele politice și sociale ale Europei de Est, Daniel Chirot a consacrat acestei regiuni multe dintre studiile sale, printre care cele referitoare la România ocupă un loc aparte. În ultimii 30 de ani, Daniel Chirot a vizitat țara noastră în repetate rânduri, urmărind îndeaproape evoluțiile din societatea românească. Profitând de prezența sa la București, cu ocazia seminarului internațional „Recomposing Eastern Europe? Inner Frontiers: Real and Imagined”, organizat în perioada 28-29 octombrie 2000 la Colegiul Noua Europă, l-am rugat să ne spună cum vede România „electorală” a anului 2000.

Dragoș Petrescu: România se află din nou în fața alegerilor și acesta este, desigur, un moment foarte important în viața politică românească. Pentru început, aș vrea să vă întreb cum vedeți România acum, ținând cont că, de peste 30 ani, sînteți interesat de istoria, societatea și viața intelectuală românească?

Daniel Chirot: Știu că ultimii zece ani n-au fost ușori pentru România, iar anii dinaintea lor n-au fost nici ei ușori. Am însă sentimentul că perioada cea mai grea a trecut și sînt cumva mai optimist cu privire la viitorul României decît am fost pînă acum. De fapt, o mare parte din greutățile pe care oamenii le-au suferit reprezintă o parte intrinsecă a procesului de tranziție de la socialism, care a fost dificil peste tot. Aici, acest proces a fost foarte lent și este încă incomplet, dar cred că s-a realizat deja mai mult decît o recunosc cei mai mulți dintre români. Există șanse bune de progres în viitorul apropiat și nu aș fi surprins dacă lucrurile vor merge mai bine decît vă așteptați.

DP: Cînd am discutat acum două zile, ați avansat o idee foarte interesantă despre Ion Iliescu. Credeți că, în cazul în care va câștiga alegerile prezidențiale, el ar putea fi un Alexander

Kwasniewski al României?

DC: Da. De fapt, despre Ion Iliescu eu am o părere mai bună decît majoritatea intelectualilor români pe care îi cunosc. Este o persoană inteligentă și capabilă, care a învățat foarte multe în timpul primului său mandat. Cred că el are o viziune sofisticată asupra lumii și înțelege foarte bine că tranziția spre o economie de piață trebuie să continue. Atît el cît și oamenii din jurul lui au anumite idei care sînt bune. Cred că el a înțeles, ca de altfel întreaga clasă politică în general, că sistemul de impozite trebuie reformat, că întreprinderile mici și medii trebuie încurajate, că nu se mai poate aștepta să se întîmple o minune care să aducă aici marile corporații din străinătate, care să cumpere tot și să transforme tot astfel încît, într-un mod miraculos, să facă totul să meargă perfect. Există foarte multe talente în România, există încă mulți oameni educați, mulți oameni energici, mulți oameni cu idei antreprenoriale, care au nevoie de un sistem care este mai binevoitor față de ei. Acesta este hotărît un lucru pe care oamenii lui Iliescu, la fel ca mulți alții, l-au înțeles foarte bine. Nu cred că există o personalitate magică, care să apară ca un salvator

al țării. S-a înțeles deja foarte bine cât de încet merge acest proces, cât de încet apare schimbarea, dar potențialul pentru ea există.

DP: Aceasta este o idee foarte interesantă, mai ales dacă ținem cont că majoritatea generației tinere tinde să îl susțină pe Mugur Isărescu și nu pe Ion Iliescu. Cum îl vedeți pe Mugur Isărescu în rolul de președinte al României?

DC: Desigur, trebuie să fie luată în considerare experiența. Principalii candidați din cursa prezidențială au ceva experiență. Dar trebuie luată în considerare și încercarea de a realiza o majoritate politică solidă pentru a îndeplini reformele necesare. Și alți oameni în afară de Iliescu pot avea idei bune, dar văzând estimările mi se pare – evident în cazul în care nu se înșeală, ceea ce este puțin probabil, pentru că toate indică același lucru – că majoritatea parlamentară va fi formată de PDSR, singur sau în alianță cu alții. În cazul în care președintele și majoritatea parlamentară sînt de aceeași parte și lucrează în aceeași direcție lucrurile trebuie să meargă mai bine. Estimările pentru cursa prezidențială arată, de asemenea, foarte clar că Iliescu se află în frunte cu un foarte mare avans. Nu ar fi o tragedie în cazul în care Ion Iliescu ar câștiga.

DP: Cum credeți însă că ar fi percepută în Statele Unite câștigarea alegerilor de către Ion Iliescu și PDSR?

DC: Te gîndești, cred, la Departamentul de Stat și la ambasada americană de aici pentru că, în ceea ce privește opinia populară, ei bine, oamenii nu sînt prea interesați de ce se întîmplă aici...

DP: Bineînțeles.

DC: Cred că ar avea o părere destul de diferită față de cea pe care o aveau acum patru-cinci ani cînd credeau că marea speranță a României era Emil Constantinescu. Cred că acum, după ce au văzut ce s-a întîmplat în ultimii patru ani, au o atitudine mai rațională asupra acestei probleme. Cred că Emil Constantinescu este un om foarte decent, dar lipsit de experiență politică. El nu a fost un bun lider politic, nu a fost capabil să

convîngă oamenii să colaboreze cu el, să aducă oamenii potriviți la conducerea departamentelor guvernamentale, astfel încît el nu a ajutat prea mult România. Așa încît eu cred că ambasada americană și cercurile guvernamentale care sînt interesate în această problemă nu vor fi prea supărate în cazul în care Iliescu va câștiga alegerile. Și oricum teama în fața revenirii la putere a comuniștilor nu mai există. Nimeni nu mai crede că mai există comuniști, nimeni nu mai crede că Iliescu este comunist. Toți au văzut ce s-a întîmplat în Polonia și nimeni nu mai crede că revenirea la putere în Polonia a așa-zisilor comuniști a fost o tragedie. Poate că, datorită lui Ziuganov, se mai crede că în Rusia comuniștii s-ar mai putea întoarce la putere, dar chiar și acolo nu vor mai fi aceeași comuniști de modă veche. În România, nimeni nu-l vede în realitate pe Iliescu în aceeași categorie cu Ziuganov sau cu alte forțe retrograde din Rusia. Iliescu este mai degrabă văzut ca fiind asemănător lui Kwasniewski. În concluzie, el este considerat ca aparținînd stîngii moderate, nu dreptei moderate, iar diferențele nu sînt atît de mari.

DP: Știu că tocmai ați primit de la Mircea Mihăieș volumul, recent publicat, care se bazează pe cel mai recent dialog al său cu Vladimir Tismăneanu și este intitulat, inspirat, *Încet spre Europa*. Vă întreb dacă acest titlu sintetizează și opinia dv. despre România?

DC: Da, România se îndreaptă încet către Europa, dar efortul de a aduce România în Europa trebuie să fie românesc. Cu alte cuvinte, factorul principal este economia de aici. În măsura în care se vor deschide oportunități pentru dezvoltarea întreprinderilor astfel încît ele să poată oferi locuri de muncă, economia va începe să funcționeze din nou. Cînd întreprinderile mici și mijlocii prosperă, ele angajează mai mulți oameni, șomajul scade, există mai mult capital dispo-nibil. Aceasta este, la urma urmei, o țară cu un potențial semnificativ. A ajunge în Europa sau a rata acest lucru depinde de responsabilitatea cu

Interviu

care românii tratează acest proces. Uniunea Europeană nu funcționează foarte bine acum, există multe dispute nerezolvate între țările mari și cele mici în legătură cu modul în care trebuie luate deciziile. A crescut prea mult pentru vechea ei formă instituțională, care este acum paralizată. Euro nu este o monedă foarte sănătoasă. Uniunea nu se va destrăma, ci va rămâne, dar are propriile probleme și nu este prea dornică să accepte țări sărace pe care va trebui să le sponsorizeze. Și indiferent ce spun mesajele diplomatice, România nu va putea deveni parte a Uniunii Europene înainte de a deveni mai bogată, pentru că ar fi o povară prea mare. Cu 23 de milioane de oameni este o țară mare după standardele europene, nu este la fel de mare ca Franța, Germania sau Italia, dar este mai mare decât multe dintre țările membre ale Uniunii și nu va fi acceptată printr-un act de caritate. Deci, totul depinde de România. Europa occidentală și

America pot oferi ceva ajutor, dar în cantități limitate, nu în cantități enorme, așa că totul va depinde de ceea ce se întâmplă aici, iar acest lucru nu poate fi influențat prea mult din afară. Unul dintre factorii externi care ușurează situația este sfârșitul războiului din Iugoslavia, pentru că acesta a fost dezastruos pentru România, ca și pentru Bulgaria, în ce privește comerțul exterior. Acum totul s-a terminat și întreaga regiune va beneficia de pe urma acestui lucru pentru că acum zona este mai sigură. În concluzie, ceea ce se întâmplă aici este important. Acesta este marșul lent către Europa. El nu se va face la înaltul nivel diplomatic sau al negocierilor cu Uniunea Europeană și nu va depinde nici de atitudinile Uniunii Europene. Nu aceste lucruri contează, ci ceea ce se întâmplă aici.

București, 28 octombrie 2000

radio delta rfi 93.5 fm

**Ascultă
ce mică e lumea!**

Paradigme, Paradedemonstrații, Paratrăsnete (III)

MICHAEL SHAFIR

4. Paiul și bîrna; ce mi-e Petrovici, ce mi-e Gogu Rădulescu?

Influențată, s-ar părea, de ambianta noii sale patrii, Ileana Vrancea produce două decaloguri referitoare la așa-zisele falsuri ale subsemnatului. Performanță inegalată de Bunul Dumnezeu, care s-a mulțumit să ne ofere unul singur. Cum primul nu se referă atît la umila mea persoană, cît la încercarea mea de a veni în apărarea domnilor Jean Ancel și Leon Volovici, voi evita să comentez această parte, din lipsă de spațiu într-un articol ce devine oricum prea lung. Mă voi limita, deci, la al doilea decalog. Și am să-i fac doamnei Vrancea surpriza de a începe cu „punerea cenușei” în cap. O invit să facă același lucru în ceea ce privește multiplele falsuri pe care le-a comis.

Domnia sa are aparent dreptate cînd afirmă că citatul pe care i-l atribuiam lui Petrovici, luat din stenogramele Consiliului de Miniștri așa cum sînt reproduse în al doilea volum al lucrării *Evreii din România între anii 1940-1944* (editura Hasefer), 1996, nu există în realitate. „Cazul Petrovici” mă preocupă numai tangențial în „O tragicomedie în desfășurare?” și, *inadmisibil*, m-am grăbit să „rezum” ceea ce îmi era aparent clar fără a reconfirma cele scrise cu cele „înțelese”. De asemenea, domnia sa are dreptate cînd afirmă că inadmisibilitatea convertirii evreilor la catolicism fusese hotărîită de guvern la 18 martie 1941 și nu, așa

cum scriam, la 16 aprilie 1942; și are, de asemenea dreptate cînd afirmă că guvernul Goga-Cuza, din care a făcut parte Petrovici, nu a introdus *numerus nullus* pentru evrei în universitățile românești, dar evită (și vom vedea cum și de ce) să indice că același guvern a introdus o legislație antisemită fără precedent în România Mare.

Se pun, însă, următoarele întrebări:

1) Cum se explică disponibilitatea „democratului” și „filosemitului” Petrovici de a accepta portofoliul ministerial antonescian la data de 5 decembrie 1941, deci, luni bune după ce decretul inadmisibilității convertirilor fusese emis?

2) Ceea ce doamna Vrancea numește „poziția reală” adoptată de Petrovici față de această interdicție ca și față de deportările evreilor în Transnistria, s-ar reflecta în faptul că „*sub ministeriatul lui Petrovici, Biserica Ortodoxă Română, pe lângă protestul exprimat de înalții ei prelați împotriva deportărilor, a încercat să obțină scoaterea evreilor de sub incidența legilor rasiale, situîndu-se astfel în contradicție cu decretul antonescian și cu ordinul de deportare a evreilor botezați*” (sublinierea autoarei). În sprijinul afirmației sale, doamna Vrancea citează dintr-un memoriu adresat Patriarhiei Române la data de 3 iulie 1942 de către „împuternicitul guvernului pentru reglementarea regimului evreiesc din România”, Radu Lecca, refuzînd solicitarea înalților prelați „ca evreii creștinați să nu fie recenzați” drept mozaici, „deoarece

recensămîntul populației evreiești se efectuează din punct de vedere rasial și nu religios”. De unde ar reieși din acest citat rolul lui *Petrovici* în această încercare, rămîne secretul doamnei Vrancea. Scrisoarea Patriarhiei nu are *nimic de a face* cu *Petrovici*. Instituția fusese asaltată de memorii adresate de evreii creștinați, care îi cereau să intervină în favoarea lor, pentru a fi scutiți să se prezinte la „recensămîntul de sînge evreiesc” la Centrala Evreilor. Patriarhia, în cazul de față, nu făcea altceva decît să se achite de o obligație oarecum „profesională” față de enoriașii săi – și nu era foarte mult. O cercetătoare, ceva mai la curent decît doamna Vrancea cu problema convertirilor, citează un memoriu al Patriarhiei datat 2 martie 1942, în care se afirmă că Biserica Ortodoxă, deși „împiedicată în acțiunea ei mîntuitoare, a respectat întru totul legea și nu a mai botezat pe evrei.”¹ Deci a protestat – și atît!

3) Tocmai la acest punct, dacă ar fi să ne bazăm pe cele afirmate de doamna Vrancea, se distinge *Petrovici* în „provocarea” unui conflict deschis între guvernul Antonescu și biserici, ca să-l determine pe Conducător să nu aplice pedepse prelaților catolici care insistau să nu respecte prevederile decretului. Domnia sa vorbește clar despre „protestul” lui *Petrovici* față de această interdicție. Respectivul „protest” seamănă oarecum cu „disidența” din 1971 a doamnei Vrancea. Domnia sa îl citează arătînd că Patriarhia a protestat împotriva discriminării, o discriminare care pune Biserica Ortodoxă în inferioritate, deoarece catolicii continuau să boteze evrei. Se înțelege de aici că democratul ministru sprijinea demersul protestatar, și, implicit, acțiunea de salvare a evreilor prin botez. Dar se înțelege anapoda, *Petrovici*, în respectiva ședință de guvern, necerînd acordarea pentru ortodocși a dreptului de convertire a evreilor, ci transmi-

șînd numai conținutul protestelor Patriarhiei. Ceea ce nu e nicidecum același lucru. Doamna Vrancea îmi impută falsificarea citatului. Domnia sa, însă, îl scoate total din context. Iată citatul în întregime: „Dl. prof. I. *Petrovici*, ministrul culturii naționale: S-au făcut intervenții ca să se limiteze această creștinare. Însă aceasta e în funcție de interese pecuniare. Să nu vă închipuiți că autoritățile catolice sunt ferm convinse de sinceritatea confesională a evreilor.” Frumoasă împotrivire la decret, omisă de doamna Vrancea, care apoi reproduce *parțial* și subliniază întru exemplificare menționarea de către *Petrovici* a protestului Patriarhiei. Iată în ce context se petrec lucrurile: după afirmațiile ministrului referitoare la „interese pecuniare”, intervine *Mihai Antonescu* cu afirmația „Și de aceea [catolicii] își iau garanții”. La care, „protestatarul” afirmă: „Da. Și care sunt foarte contagiabile, fiindcă la un moment dat am primit o adresă de la autoritățile noastre religioase, de la Patriarhie, care protestează spunînd: ce însemnează acest regim de neegalitate? Cum, catolicii au dreptul să boteze, iar Sfînta Biserică Ortodoxă n-are dreptul să boteze? Și cerea să dăm și ortodocșilor acest drept, în loc să-l luăm catolicilor”.² Am greșit, oare, cînd afirmam că *Petrovici* și-a însușit interdicția botezului „din dorința de a stăvili întinderea greco-catolicilor în Regat”?

Afirmația se făcea în contextul altei ședințe de guvern, la data de 4 februarie 1943, la care îl găsim pe *Petrovici* făcînd următoarea afirmație, citată aici în întregime:

„*Mihai Antonescu*: Este o anumită politică și evreii, care sunt foarte dibaci, au alergat la sistemul ca să se boteze [sic!]. Pentru ca să se evite unele situații neplăcute, bisericii noastre naționale i s-a interzis botezul.

Petrovici: Eu spun că este o situație de fapt pe care am găsit-o cînd am venit în fruntea acestui departament. Evreii care nu

renunțau la creștinare nu se mai puteau face ortodocși și atunci s-au dus la greco-catolici sau la romano-catolici, prin urmare creștinarea continuă. În primul rînd, am avut protestul Bisericii Ortodoxe, care a spus: De ce mie mi se interzice să fac aceste botezuri, cînd eu sunt biserică de stat, care am mai multe drepturi decît celelalte? Mai erau și unele chestiuni pecuniare, căci botezul nu se face cu titlu gratuit, cum spuneți dv., juriștii.

Dl. prof. I. N. Fințescu, ministrul economiei naționale: Și moneda se convertește.

Petrovici: Eu cred că nu există biserică care să disprețuiască aceste bunuri pămîntești. Biserica Ortodoxă a făcut acest protest. Mai era și o a doua primejdie: după Concordat și după legile noastre bisericești, odată ce există o mie credincioși în plus, cineva poate cere întemeierea unei parohii. Or, cum s-au botezat cam 35 000 evrei, vă închipuiți dv. ce urmează.

Dl. general C. Vasiliu, subsecretar de stat la Ministerul Internelor: Nu cred să fi atins o mie.

Petrovici: Se vede că serviciul meu statistic este cam fanatic. Dar realitatea este următoarea: la o mie credincioși poate pretinde o confesiune crearea unei biserici. Ori, eu vă mărturisesc că deși sunt foarte bun ortodox, ca și domnul prim-ministru și vreau să mor în această confesiune, și la mine este mult mai ușor decît la domnia sa, căci sunt mult mai aproape de moarte...

Mihai Antonescu: Nu se știe niciodată.

Petrovici: ...cu toate acestea vă mărturisesc că nu văd cu ochi buni extensiunea celorlalte confesiuni și o întindere mai mare decît este în prezent și în special mă gîndesc la greco-catolici. Ne-a făcut destule neplăceri această diviziune din Ardeal între Biserica Unită și cea Ortodoxă și n-ar mai trebui ca diviziunea aceasta să se întindă mai departe și în Vechiul

Regat. De aceea mă silesc să stăvilesc, să opresc de a se întinde și în Vechiul Regat. Evreii aceștia creează drepturi celorlalte confesiuni și am avut cereri de parohii noi, cereri întemeiate pe augmentarea numărului de credincioși. Aceasta este situația de fapt. Pentru aceasta noi am spus: un drept pe care nu-l dăm Bisericii Ortodoxe este greu să-l dăm celorlalte confesiuni. Este greu să refuzăm Bisericii Ortodoxe ceea ce am dat celorlalte confesiuni și de aceea *nu doresc să continuăm cu acest sistem.*"³

Ce citează și cum interpretează doamna Vrancea acest lung schimb de replici? Potrivit domniei sale, „*Petrovici repetă protestul său și al Bisericii Ortodoxe față de această interdicție.*”⁴ Care ar fi fost acest „protest” rămînem tot atît de ne-edificați ca la început. Doamna Vrancea refuză să vadă că pe Petrovici nu esența legii din martie 1941 îl deranjează, ci faptul că Biserica Ortodoxă a fost pusă într-o poziție pecuniar-dezavantajată, precum și extinderea în Regat a parohiilor greco-catolice. O confruntare cu textul arată că Mihai Antonescu încerca să-și convingă ministrul cultelor să dea dovadă de mai multă moderație față de catolici!

Doamna Vrancea îmi impută „falsul” atunci cînd afirm că Petrovici și-a „însușit întru totul” ordinul de deportare a evreilor catolicizați, arătînd că el nici măcar nu ar fi participat la ședințele Consiliului de Miniștri la care ar fi fost vorba de această deportare. Dar pînă și domnia sa nu poate trece cu vederea stenograma ședinței Consiliului Superior al Statului din 27 mai 1942, în care se arată că „evacuarea pe Bug” a evreilor trecuți la religia reformată – e vorba de biserica reformată maghiară – „este în faza de pregătire a lucrărilor, urmînd ca, după identi-ficarea evreilor botezați în religia reformată și adunarea lor, să fie imbarcați în trenuri speciale și evacuați în Transnistria, pe Bug”. Tot în această stenogramă se arată că „domnul Mareșal”, informat fiind de faptul că

„numeroși evrei s-au înscris la biserica maghiară catolică din București (strada Bărăției), pentru a fi botezați în religia catolică”, a pus pe respectiva notă informativă următorul „ordin în rezoluție”: „Cu sistemul acesta, toți evreii se fac unguri. Deci, problema trebuie studiată și soluționată prin măsuri preventive.” Punctul 4 conține raportul ministerului de resort condus de Petrovici, care arată că la 30 aprilie 1942 secretarul general al acestui minister, precum și cei ai ministerelor Justiției și Internele, au „aprobat în unanimitate avizul Consiliului Superior Juridic al Statului” privind dreptul statului de a restrânge „anumite libertăți unei categorii de locuitori de alt sînge și credință”, în felul acesta hotărînd „inadmisibilitatea convertirii evreilor la catolicism sau oricare alt cult istoric”, pedepsirea clericilor care vor încălca aceste dispoziții, precum și faptul că „Domnul profesor Petrovici, ministrul culturii naționale și al cultelor, și-a însușit în totul propunerile arătate mai sus” și „roagă a se hotărî asupra acestei probleme, *pentru a se putea traduce în realitate - cît mai neînfîrziat - soluția adoptată.*”⁵

Este momentul să recapitulăm scurt: Ion Petrovici acceptă să se alăture unui guvern care își însușise legislația gigurtiană, ba chiar o exacerbase, privind aplicarea „legii sîngelui”. Devine Ministrul Culturii Naționale și al Cultelor și, în această postură, protestează nu împotriva legislației, nici împotriva deportărilor, cu care se declară perfect de acord (la fel citează Lya Benjamin⁶), ci împotriva faptului că aplicarea discriminatorie a acestei legislații avantajează catolicii și greco-catolicii. Cînd mareșalul dispune ca „Justiția, împreună cu Cultura Națională și Internele” să facă propuneri „pentru împiedicarea acestei acțiuni specific evreo-maghiară” și secretarii acestor ministere se întrunesc în acest scop, Petrovici „își însușește în totul propunerile lor” și cere „traducerea lor în realitate”. Felul cum am citat, *impar-*

donabil de neatent în „O tragicomedie în desfășurare?” se dovedește, în cele din urmă, a nu fi denaturat poziția ministrului, ca să nu mai vorbim de faptul că doamna Vrancea pare a fi sub impresia că o acțiune menită să împiedice o posibilă maghiarizare a evreilor ar fi una perfect democratică, chiar atunci cînd coreligionarii domniei sale și ai mei încercau în felul acesta să-și salveze viețile. Paiul din citatul inexact cu care „mă prinde” doamna Vrancea nu este, totuși, cam micuț dacă îl comparăm cu bîrna din ochiul cu care dînsa „citește” aceste evenimente?

Motivațiile atribuite de Ileana Vrancea mentorului său (pasămite punerea mareșalului în imposibila poziție de a intra în conflict cu Vaticanul) sînt de domeniul imaginarii și nu se bazează pe nici un document autentic. Ele se bazează pe o citare parțială, deci falsă, a dispozițiilor mareșalului. Antonescu a dispus, într-adevăr, că „represalii nu se vor aplica, din considerații politice, în contra celor care convertesc, și în contra convertiților”. Această parte a dispoziției este citată de Vrancea, care însă lasă în afara citatului atît „explozia” mareșalului contra celor care „încurajează pe evrei la actele de șmecherie evreiască și unjurească”, cît și dispoziția ca, aceia botezați „la religia reformată sau unitară maghiară să fie imediat trimiși pe Bug cu familiile lor”, în timp ce catolicizații să fie „lăsați *încă* pe loc, pentru motivul de oportunitate politică” dar avertizînd că „Dacă catolicizarea se continuă, vom trece la represalii și în contra acestora. Dar cred că lecția va servi tuturor”.⁷ Unde găsim aici monumentală schemă a lui Petrovici de a-l pune pe mareșal în imposibilitatea aplicării propriilor dispoziții, pe care i-o atribuie cercetătoarea din Ierusalim?

Nicăieri. Nu găsim citată de doamna Vrancea nici scrisoarea pe care la 13 februarie 1943 Petrovici o adresa Nunțiului Apostolic, ale cărei intervenții, cum arată Benjamin, erau

„nedisimulat” respinse atîta timp cît se mai „spera în marea victorie a Reichului”, în anii 1941-1942.⁸ Deportarea convertiților începe în primăvara anului 1942, deci cînd Petrovici se afla în plenitudinea funcțiilor sale ministeriale.⁹ Lucrurile încep să se schimbe după ce dispare speranța acestei victorii. Nici cum datorită lui Petrovici, ci datorită altora purtînd acest nume drept patronim – Ivan Petrovici, Vladimir Petrovici, ș.a.m.d. La data de mai sus, Petrovici, în scrisoarea către Monseniorul A. Cassulo, îl înștiințează pe acesta că guvernul recunoaște acum dreptul bisericii pe care o reprezenta în România de a converti evrei. Dar, *nota bene*, nici la această dată, deci în plin coșmar stalingradian, guvernul în care „democratul” Petrovici este ministrul cultelor nu renunță la „legea sîngelui”. Convertirea, se arată în scrisoare, nu va avea nici un efect „asupra stării civile a botezatului” – cu alte cuvinte, o nerecunoaștere a valabilității ei, deoarece, potrivit legislației în vigoare, pentru a deveni efectiv, actul convertirii trebuia recunoscut și de către autorități, ceea ce contravenea dispozițiilor guvernului. Așa cum arată Lya Benjamin, „această politică duplicitară în care s-au implicat autoritățile antonesciene, inclusiv Departamentul Cultelor, condus de prof. I. Petrovici, a fost sesizată de Nunțitul Apostolic, care într-un memoriu adresat guvernului la 28 martie 1943, scoțînd în evidență haosul juridic creat în legătură cu legalizarea trecerii evreilor la catolicism, arată: *Refuzul de a se înregistra la oficiile de stare civilă schimbările de cult ale evreilor este complet nejustificat și nu poate fi decît o consecință, fie a nerecunoașterii caracterului legal al convertirii, fie greșitei interpretări a legii și a dispozițiilor ministeriale.*¹⁰

4) Cînd doamna Vrancea mă admonestează pentru afirmația că Petrovici ar fi fost ministru în guvernul Goga-Cuza care a introdus *numerus nullus* în universități, domnia sa are

dreptate să atragă atenția asupra inexactității. Dar pune după această admonestare punct. Cum punct? Să nu fi știut cercetătoarea nimic din ce a însemnat legislația introdusă de acest guvern în istoria antisemitismului din România interbelică? Ba știe foarte bine. Dovadă că atunci cînd dorește să-l admonesteze pe Volovici, îi amintește că „evreii au fost excluși din viața culturală românească înainte de instaurarea dictaturii antonesciene, prin decrete-legi emise de guvernul Goga-Cuza”¹¹ Nici o referință asemănătoare în „Coerența”. Nu prea ar fi convenit „tezei”. În schimb Paul Shapiro, autorul celui mai detaliat studiu despre această scurtă guvernare, citează surse potrivit cărora încă de pe atunci Petrovici se dovedea a fi foarte „deutsch-freundlich” (prietenos față de germani).¹² Și chiar de nu a introdus *numerus nullus* în universități, guvernarea din care făcea parte acum și Petrovici s-a declarat, prin gura premierului Goga, „în favoarea unei stricte aplicări a principiului de *numerus valachicus* în cazul tuturor minorităților, și nu numai în cazul ministerelor, ci în toate sferile vieții naționale”.¹³ Același cercetător îl citează pe Alfred Rosenberg, care scria în 1943: „Antonescu este de fapt, astăzi, executorul testamentar al lui Goga”; și tot Shapiro îl citează pe Antonescu afirmînd: „Astăzi România împlinește visurile și idealurile lui A.C.Cuza și Octavian Goga, pornind la rezolvarea Problemei Evreiesti [în conformitate cu] programul Nazist.”¹⁴

Dar cînd e vorba de guvernarea Goga-Cuza și de atașamentul „democratic” al lui Petrovici față de valorile acestei guvernări, nu este necesar ca doamna Vrancea să se obosească scotocind prin surse străine. În cele românești ar fi putut descoperi că Petrovici este cel care în anul de dizgrație 1937, la numai cîteva luni înainte de a deveni ministru în această guvernare, ține la Ateneul Român o cuvîntare în care se adresează lui A.C.Cuza cu următoarele cuvinte: „Grație activității d-tale profesionale –

completată așa de unitar și prin activitatea de publicist – Universitatea ieșană dobîndea o fizionomie mai precisă, pregătind în uzinele ei o doctrină, care avea să fie evanghelia viitorului apropiat”. Petrovici afirmă în aceeași cuvîntare că „idealul umanitarist” nu este cel care se potrivește României la acea oră istorică. Deși „creștine”, „ideile umanitariste, cu limitarea egoismului național și cu îndemnul la uitarea de sine, pot fi bine venite la popoarele pe deplin cristalizate, dar foarte dăunătoare la acelea în curs de cristalizare”. Acest din urmă caz este și cel al României, unde, „în momentul de față, poporul nostru i se impune, fără șovăire, imperativul naționalist”.¹⁵ Și nimănui altcuiva, potrivit celor afirmate cu ocazia sărbătoririi plagiatorului antisemit, nu îi revine mai mult „meritul suprem... de-a fi întrevăzut de mult și cu o implacabilă siguranță, în ce loc se găsește pe cadranul timpului, limba destinului nostru și de-a fi elaborat o riguroasă doctrină naționalistă”. Adresîndu-se direct „venerabilului octogenar”, Petrovici remarcă: „vedeți, d-le Cuza, epitetul *suprem* vi se cuvine în multe privințe” – o aluzie deloc voalată la aspirațiile fasciste ale profesorului ieșean. „Democratul” Petrovici deplînge în continuare faptul că pînă în momentul sărbătoririi, „caracterul intransigent al doctrinei sale a făcut ca autorul ei... să nu fie utilizat pînă acuma niciodată la guvern”. La numai cîteva luni, Petrovici nu va mai avea motiv să se plîngă că „Alexandru Cuza nu a cîrmuit încă țara aceasta”, și va fi răsplătit cu un fotoliu ministerial. Dar și în ajunul evenimentului, Petrovici remarca cu satisfacție că „cel puțin constatăm, din zi în zi tot mai tare, cum partidele politice îi împrumută idei” și că „a venit vremea, cînd convingerile lui Cuza, odinioară ideile unui om izolat, au devenit axiome pentru toată lumea cu milă de țară și cu răspundere față de neam”.¹⁶

„Democratul” Petrovici, apărător din umbră (și nu numai!) al evreilor și oponent al

rasismului, așa cum îl dorește doamna Vrancea, găsește de cuviință să-și expună atitudinea aprobatoare față de legislația antonesciană bazată pe „legea sîngelui”, căutînd cu lumînarea precursori atît ai acestei legislații cît și ai alianței cu Germania hitleristă. Într-o cuvîntare ținută la Iași la 18 octombrie 1942, cu ocazia inaugurării statuiilor (ah, statuile!) lui Titu Maiorescu, Vasile Conta și A.D.Xenopol, profesorul-ministru menționa: „Conta a participat și el la luptele politice, făcînd profesie de un violent antisemitism. În privința aceasta el rămîne fără îndoială un precursor al vremurilor noastre”. Ceea ce, fără îndoială, era adevărat, Conta numărîndu-se printre primii intelectuali români (alături de B.P.Hașdeu) care să expună o viziune rasistă, potrivit căreia sîngele românesc trebuia ferit de contaminarea cu cel evreiesc.¹⁷ Dacă Petrovici nu falsifica nimic, dar își asuma aprobativ, antisemitismul rasist al lui Conta, nu la fel stăteau lucrurile cu modul în care îl menționa (chiar în continuarea citatului de mai sus) pe Maiorescu. Aceasta, deoarece „tot așa precum și Maiorescu este la rîndul lui un precursor, prin faptul că a denunțat cu convingere și tărie pericolul rusesc și a susținut că nu există altă scăpare decît alianța strînsă cu Imperiul german”¹⁸. Că era vorba de cu totul alt „Reich”, că lui Maiorescu nu i se putea nicidecum atribui antisemitismul lui Conta, ce mai conta – sau ce mai Conta? – față de cerințele momentului?¹⁹

5) Sînt, de asemenea, luat la rost de doamna Vrancea pentru faptul de a fi scris în „O tragicomedie” că Petrovici se dovedește a fi fost „un fel de Gogu Rădulescu al guvernului antonescian”. Iată cum sînt „corectat”: „Nu există un Gogu Rădulescu autor al unor articole și conferințe publice în răspăr cu naționalismul primitiv și antisemitismul propagandei oficiale ceaușiste, dar există un Ion Petrovici autor al unor articole și conferințe publice în răspăr cu naționalismul primitiv și antisemitismul propagandei oficiale antonesciene. Nu există un Gogu

Rădulescu protestînd în Consiliul de Miniștri față de prevederile unui decret-lege semnat de Ceaușescu, dar există un Ion Petrovici protestînd în Consiliul de Miniștri față de prevederile unui decret-lege semnat de Antonescu”.²⁰ Nu am avea, deci, de a face, în cazul lui Petrovici cu „lașitatea conformistă” dovedită de un Gogu Rădulescu, bine cunoscut, printre altele, pentru osanalele ridicate celui de-al doilea Conducător.

Chiar așa să stea lucrurile? De „protestul” lui Petrovici ne-am ocupat deja. Dar, spre surprinderea doamnei Vrancea, voi afirma că există un Gogu Rădulescu în postură publică protestatară. Ba, mai mult, există pînă și un Ștefan Voicu, cel care o va concedia de la *Lupta de clasă*, în postură similară. Domnia sa nu are decît să facă minimul efort de a cerceta două colecții, aflate, datorită subsemnatului, la sus-numitul Institut de Cercetări Ruse și Est Europene la Ierusalim. Este vorba de (ei bine, da!) revistele *România literară* și *Era socialistă*. La data de 16 august 1986, în numărul 19 al *României literare*, doamna Vrancea îl va descoperi pe Rădulescu într-o postură atît de net anti-protocronistă (și deci, anti-ceaușistă) încît ea va atrage atenția unor cercetători demni de acest calificativ.²¹ Înaintea acestuia, un Ștefan Voicu se făcea de asemenea remarcat (de data acesta de umilul subsemnat) pentru o postură similară, de care făcuse dovadă cu zece ani înainte, în *Era socialistă* datată 15 aprilie 1976.²² Așa cum afirmam însă în „O tragicomedie”, asemenea rare luări de poziție nu pot constitui „circumstanțe atenuante”, ele fiind (în cel mai bun caz) mărturia oportunistului care a marcat cariera celor doi demnitari comuniști. Și pe cea a lui Petrovici.

„Oportunist”, Petrovici? Ei bine, da! Să cităm dintr-unul din autorii preferați ai doamnei Vrancea, rabinul Alexandru Șafran. După 23 august 1944, scrie Șafran, „În cele din urmă, chiar și prof. Ion Petrovici a venit să mă vadă.

Era o personalitate politică cunoscută, care fusese ministru de mai multe ori și *al cărui antisemitism îndîrjit nu era un secret pentru nimeni*. Cultivat, vechi profesor de filosofie, *se caracteriza printr-un oportunism extrem*.”²³ Foarte tînăra Monica Lovinescu îl intuise și ea pe Petrovici ca fiind mînat de un cras oportunism, drept un „filozof de salon, un dascăl retorizant și limitat ce-și cedase știința – cîta era – posturilor oficiale și fotoliilor de ministru, cel care ținea ca și prietenii să nu-l scoată din «excelență»”. Mai tîrziu, datorită – ne spune Monica Lovinescu – comportamentului lui în închisoare, își va schimba părerea despre „acest prieten bun al tatei.”²⁴ Așa se întîmplă cu tînerțile și cu judecățile lor: trec. Dar intuițiile adolescenței nu sînt neapărat greșite, după cum vom afla.

Oportunist sau ba, mi se va răspunde, unde găsești un Petrovici cîntînd osanale primului Conducător, asemenea celor cîntate de Gogu Rădulescu celui de-al doilea? Să căutăm puțin. La data de 18 iulie 1941, cu ocazia eliberării Chișinăului, într-o cuvîntare rostită la radio, Petrovici vorbea despre „*providențialul Conducător*” care își lua acum „cu cinste locul în galeria autentică a marilor noștri căpitani” (cu c mic!). Cu aceeași ocazie, domnul ministru infirma afirmația „*grotească...pe care au difuzat-o unele posturi de radio, otrăvite de ciudă*, cînd au zis că în războiul acesta noi am fost tîrîți de voința Reichului.”²⁵ (Cititorul dotat cu o cît de scurtă memorie se va întreba, desigur, cînd și de către cine se făcea această referință la... Ceaușescu și la postul de radio Europa Liberă?). Entuziasmul lui Petrovici nu se rezuma însă la euforia, oricum inteligibilă, a momentului.

În ajunul plebiscitului antonescian din noiembrie 1941, vorbind din nou ascultătorilor, ministrul îi îndemna să vadă în el un „omagiul de încredere deplină în omul, care a săvîrșit ceea ce un altul nu putea să facă și care nu poate fi

înlocuit de nimeni”. El vorbea de „mari capitole de lumină” care așteptau oștile ajunse la „marginile Asiei”²⁶. Sună, oare, cunoscut? Dar „omagiile” nu se aduc numai Conducătorului (după cum își mai amintesc aceia dintre noi care nu și-au pierdut total memoria), ci și celor aflați în imediata sa apropiere. Și iată că, după cuvântarea lui Mihai Antonescu la facultatea de litere din București la data de 19 martie 1942, îl vom găsi pe Petrovici în extaz în fața „magistralei cuvântări”. Magistrală sau nu, ritualul cerea ca „primul om în stat” să fie, totuși, cel mai evidențiat. Și Petrovici nu se abate deloc de la ritual. Dacă Ceaușescu se va „întîlni” și „conversa” cu predecesorii săi, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, ministrul cultelor (dar și al cultului!) va asigura auditoriul că, la șazeci de ani după ce Eminescu „strigase” în a sa „Doină” către Ștefan: „Ștefane, Măria Ta/Tu la Putna nu mai sta”, domnitorul a răspuns, deși oarecum tardiv: „Ștefan cel Mare a ieșit, și-a dat lespedea la o parte abia în zilele Mareșalului Antonescu. (Aplauze)”. Era vorba de zile de „mare cotitură a istoriei”, în care România avusese „norocul Omului Providențial, care se cheamă Mareșalul Antonescu. (Aplauze).” Măreția momentului și exemplul mareșalului impuneau însă și un deosebit rol celor pe care Petrovici îi reprezenta ca ministru, adică „preoților și dascălilor”. Rolul era al unei avangarde, numită de Petrovici „falangă”. Și scopul ei nu putea fi decît acela de a cîștiga „cît mai mulți aderenți recrutați din toate păturile Țării, și să facem așa prin propaganda noastră ca să nu existe român conștient care să nu aibă ambițiunea de a figura în garda Mareșalului Antonescu. (Aplauze prelungite și îndelung repetate)”²⁷.

Dar simpatiile profesorului Petrovici nu erau impuse numai de cerințele momentului politic sau de cele ale demnității pe care o avea în stat. Încă din 1939 el se număra printre cei care susțineau conferirea titlului de academician

lui Nichifor Crainic, afirmînd că, dacă concepția acestuia de filosofie culturală „se poate firește discuta”, nu exista în schimb „nimeni” care „poate să contesteze seriozitatea fundamentelor ei precum și *caracterul simpatic* al unei ideologii care preconizează în vârtejul și nesiguranța actualității, o atașare solidă de datinele trecutului, a căror forță a fost de atîtea ori verificată de atîtea generațiuni”. Cu alte cuvinte, întemeietorul doctrinei ortodoxiste în virtutea căreia, mai tîrziu, Nae Ionescu avea să nege posibilitatea apartenenței la națiunea română a oricărui creștin ne-ortodox, se dovedea pentru Petrovici un demn înlocuitor în rîndurile academicienilor al „ilustrului Octavian Goga”, în virtutea cărui fapt, secția literară a instituției „vă roagă prin mine să ratificați chemarea sa în mijlocul instituției noastre” ca „membru activ” al acesteia.²⁸

Despre potrivirea lui Crainic în postură de înlocuitor al lui Goga nu poate încapa discuție. Doamna Vrancea, în articolul publicat în martie 1992 în revista **22**, aduce diferite „probe” menite să sprijine afirmația domniei sale, potrivit căreia am fi avut de a face în „cazul Petrovici” cu un exponent al „spiritului critic împotriva ideologiei rasiste și a naționalismului primitiv”, ce se constituie într-o exemplificare a faptului că existau „demnitari guvernamentali care gîndeau cu totul altfel” în sînul elitei antonesciene.²⁹ Printre aceste probe se numără și conferința „Creștinism și naționalitate”, rostită de Petrovici în 1940 și publicată în formă lărgită în 1942. Cum îi stă în obicei, însă, doamna Vrancea „omite” să citeze ceea ce ar infirma „democratismul” ministrului. Printre altele, este omisă referința drept „exemplu edificator” la poporul german „care este astăzi pilda cea mai vie de naționalism impetuos” și care, pînă mai deunăzi, adică „pînă la începutul veacului al XIX-lea se lepăda complect de orice preocupare naționalistă”. Pînă și „cei trei mari corifei literari, cari au fost făuritorii emancipării literare

germane, Lessing, Goethe și Schiller”, sublinia profesorul, „fiecare era tot ce poate fi mai străin de preocuparea națională”. A trebuit să așteptăm secolul trecut, spunea profesorul, pentru a vedea în Germania „isbucnind cu o forță elementară, acest simțămînt național, care a rămas pînă astăzi la locul de cinste și s-a potențat simultan la toate popoarele”. Citatul este aparent considerat de doamna Vrancea ca fiind nesemnificativ. Nu îl reproduce, în consecință.

Dar nici cu Petrovici nu stăm mai bine la acest capitol. Edificat, cultivatul profesor, „împrumută” concepte hegeliene, pe care, așa cum o făcuse și Marx, le folosește anapoda. Marx îl „punea pe Hegel în picioare” împrumutîndu-i dialectica dar inversîndu-i direcția. Și Petrovici „împrumută” de la filosoful german, dar „uită” să ofere citatul. Dacă pentru Hegel statul modern constituia întruchiparea „altruismului universal”, fiind rezultatul combinării dialectice între „altruismul individualist” tipic familiei și „egoismul universalist” tipic societății civile, la Petrovici avem de a face cu un stat în care altruismul este prezent dar, în același timp egoist, el limitîndu-se la membrii aceleiași comunități naționale. Cu alte cuvinte, „familia” hegeliană devine la Petrovici „stat”.³⁰

Tot nesemnificativă pare să fie în ochii doamnei Vrancea afirmația lui Petrovici, în cadrul aceleiași conferințe, că deși „mediul indispensabil al prosperității creatoare culturale este fără îndoială libertatea de gîndire și libertatea de exprimare”, aceste libertăți „nasc în mod automatic divergențe de opinii.” Divergențe care, se afirmă în continuare, sînt „binevenite în vremuri de stabilitate” dar există și „împrejurări în care Statul, fie că este tîrît în vârtejul unui război, fie din cauză de descompunere morală, are nevoie de mai puține divergențe de păreri, de mai multă coeziune și disciplină, și atunci evident că se produce o restrîngere a libertății.”³¹ Evident? Evident

numai pentru cel care pune valorile comunitare înaintea celor individuale – cazul „democratului ministru”.

Cum se combină, însă, „ideea creștină” cu „ideea națională”, se întrebă conferențiarul. Contradicția, arată el, este numai superficial aparentă. Pe de o parte, creștinismul reprezintă „altruismul pur, o simpatie umană caldă, care îmbrățișează toate neamurile egal.” Deci, ceea ce pentru Hegel era statul modern, pentru Petrovici este creștinismul. Pe de cealaltă parte, „ideea națională are în schimb un puternic altoi egoist și își îngrădește elanurile de solidaritate și capacitatea de sacrificiu în marginile comunității sale naționale.” Cele două idei, admite profesorul, nu pot fi suprapuse nici „cu cea mai mare bunăvoință”. Evident, doamna Vrancea se grăbește să reproducă acest citat, care ar fi o ilustrație a „șopîrlelor democratice” folosite de Petrovici în plin regim rasist. Să fi părăsit Petrovici ideea că „idealul umanist” și cel „creștin” nu sînt deocamdată potrivite unui popor aflat încă în faza de „cristalizare”? Da, dacă luăm de bune cele citate de doamna Vrancea. Îndoielnic, dacă confruntăm citatele domniei sale cu originalul.

Ce omite să citeze doamna Vrancea? În primul rînd, omite îmbrățișarea de către Petrovici a viziunii potrivit căreia iudaismul este inferior creștinismului. Petrovici analizează „acea religie din antichitate care este considerată îndeobște ca o avangardă, ca o anticameră a credinței creștine, religia mozaică”, specificînd că acest crez „se situează tot în zona religiei inventate, adică acolo unde Dumnezeu este făcut după chipul și asemănarea omului”. Avem de a face cu un Dumnezeu care „este crud, pedepsește pe copii pentru greșelile părinților, pedepsește popoarele pentru greșelile Regilor, pedepsește pe cei care au păcătuit fără intenție, ba de multe ori împinge pe cineva să greșească numai de plăcerea de a-l pedepsi”. Mai tîrziu, în epoca profețiilor, adaugă Petrovici, „au început

să mijiască câteva idei mai apropiate de Creștinism, ca de pildă ideea mesianică, cu toate că Mesia în concepția lor era mai mult un fel de erou național”.³² Un fel de Antonescu al evreilor, am comenta noi!

Toate acestea pot fi găsite într-o lucrare adusă de doamna Vrancea drept exemplu edificator pentru pozițiile anti-rasiste, filosemite, ale celui care ocupa fotoliul ministerial al Departamentului Cultelor și Educației. Dar omisiunile doamnei Vrancea nu se opresc aici. Dînsa preferă să treacă cu vederea deosebirea pe care Petrovici o face între biserica ortodoxă și cea catolică, atribuind celei din urmă „o tendință de dominare mult mai accentuată” decît cea a bisericii ortodoxe, și afirmînd că ea „s-a înțeles totdeauna admirabil cu monarhia absolută”. Lucrurile stau însă exact invers: biserica occidentală, afirmînd dubla legitimitate a Cezarului și a Domnului, a introdus implicit „dubla autoritate”, făcînd loc astfel unei incipiente negări a autorității unice. În schimb, ortodoxia s-a supus dintotdeauna autorității statale. Doamna Vrancea cunoaște foarte bine aceste lucruri, și de aceea preferă să le ignore. Pentru că dacă nu ar proceda astfel, ar trebui să redea afirmația făcută în continuare de Petrovici, cum că în cazul ortodoxiei, nu ar fi cedat „nici Biserica, nici Statul”. Nu numai afirmația profesorului este greșită. Greșită este și perspectiva care ar face în cele din urmă posibilă altoirea „umanismului” și a „creștinătății” pe trunchiul miciurist al naționalismului. Lucrul ar fi devenit posibil, potrivit lui Petrovici, datorită faptului că la baza compromisului s-ar afla acea „trăsătură a naționalismului românesc”, care l-a făcut să fi fost „totdeauna defensiv și niciodată agresiv”. Cam așa spunea și Ilie Ceaușescu. Cu un asemenea naționalism defensiv „acomodarea este destul de lesnicioasă, pentru că în definitiv și Cel de sus nu poate să admită ca o pîrticică din lume să se substituie întregului, ci mai de grabă voește ca fiecare

pîrticică să-și păstreze caracteristicile sale proprii în ansamblul ordinii universale”. Cele subliniate de mine sînt reproduse de doamna Vrancea, care însă, omițînd caracterul mazzinian al citatului *nereprodus*, denaturează sensul celui reprodus. Și care este acest sens? Naționalismul român fiind lipsit de agresivitate, el a făcut posibilă atît respectarea valorilor creștine cît și transformarea bisericii într-o „biserica națio-nală”, fără ca acest lucru să stînjenească cu nimic creștinismul instituției.³³ Patriarhul Teoctist este, fără îndoială, de acord! Afirmăția se republica în anul de grație 1942, cînd „lipsa de agresivitate” adusese trupele române conduse de Omul Providențial pe meleaguri total străine. Mai degrabă decît a fi o „disidență interioară”, ea este, în cazul cel mai bun, un exemplu de inadmisibilă inconștiență. Știe doamna Vrancea ce știe cînd preferă să citeze trunchiat!

Doamna Vrancea îmi impută mie postura de procuror, un procuror ce substituie actului de acuzare pentru „crime împotriva păcii” din anul 1949, și rămas nepublicat pînă în zilele noastre, un fals dosar judiciar. Cît a fost dosarul de fals, în ciuda unor inadvertențe, am demonstrat deja. Departe însă de mine gîndul de a trece cu vederea faptul că Petrovici și mulți alții au fost condamnați de „tribunale populare” a căror „independență juridică” este mai mult decît îndoielnică. Este și cazul mareșalului Antonescu. Nici acesta să nu fi fost „criminal de război”? Cercetătoarea de la Ierusalim afirmă că nu aspectul juridic o preocupa pe dumneaei, ci efortul de a demonstra că, în sînul chiar al elitelor politice românești din timpurile antonesciene, am avut de a face cu încercări de „contracurare” a propagandei antisemite. Am văzut în ce constau asemenea încercări. Mărturisesc însă că pe mine mă preocupă, ba chiar mă îngrijorează, și aspectul juridic, în sensul existenței sau ba a

„responsabilității colective” acceptată ca bază de funcționare a tribunalului nürnbergez. Absurditatea acuzației de „crime împotriva păcii” este evidentă. Și totuși, nu tot ce este absurd, este în același timp și ireal. *Fiat Justitia* ar implica, în cele din urmă, anularea acuzației de „crimă împotriva păcii” și substituirea ei cu cea de „co-responsabilitate” față de politica antonesciană. Cui i-ar mai folosi, astăzi, un asemenea tâmbălău, nu știu. Pot însă să afirm cu precizie cui i-ar dăuna: interesului României de a se vedea integrată în NATO și în Uniunea Europeană, organizații unde *nu* va intra cu statui antonesciene (indiferent de guvernarea sub care ele se înalță) și nici cu reabilitări dubioase.

(*va urma*)

NOTE

- ¹ Lya Benjamin, „Dreptul la convertire și statutul evreilor convertiți în perioada antonesciană”, *Studia et acta historiae iudaeorum romaniae*, Vol. 3 (București: Hasefer), 1998, p. 248. Sublinierea autoarei.
- ² *Evreii din România între anii 1940-1944*, Vol. II: *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, (București: Hasefer), 1996, pp. 418-419.
- ³ *ibid.*, pp. 483-484. Sublinierea mea.
- ⁴ Vrancea, „Coerența”, *op. cit.*, p.18.
- ⁵ *Evreii din România, op. cit.*, pp. 393-394. Sublinierea mea.
- ⁶ „Dreptul la convertire”, *op. cit.*, p. 249.
- ⁷ *Evreii din România, op. cit.*, p. 394. Sublinierea mea.
- ⁸ Benjamin, „Dreptul la convertire”, *op. cit.*, p. 248.
- ⁹ *ibid.*, p.250.
- ¹⁰ *ibid.*, p.251-252. Sublinierile Lyei Benjamin.
- ¹¹ Vrancea, „Sensul unic”, *op. cit.*, p.83.
- ¹² Paul Shapiro, „Prelude to Dictatorship in Romania: The National Christian Party in Power, December 1937 – February 1938”, *Canadian-American Slavic Studies*, Vol. 8, no. 1, 1974, p. 71, n.123.
- ¹³ *ibid.*, p. 78. Sublinierea în text.
- ¹⁴ *ibid.*, p.88.
- ¹⁵ I. Petrovici, *Momente solemne*. Ediție întregită (București: Casa Școalelor), 1943, pp. 90-91. Sublinierile mele.
- ¹⁶ *ibid.*, p. 91. Subliniere în original.

¹⁷ Benjamin, „Dreptul la convertire”, *op. cit.*, p. 246, citînd Vasile Conta, „Primejdia jidovească” – discursul lui Conta cu prilejul dezbaterilor în Cameră în legătură cu acordarea cetățeniei evreilor, 1879, precum și lucrarea lui Hașdeu *Studii asupra iudaismului* (București), 1865.

¹⁸ Petrovici, *Momente solemne, op. cit.*

¹⁹ Pentru a nu mai menționa descendența parțial iudaică a celui de-al treilea onorat cu o statuie, Xenopol. Într-o versiune oarecum modificată a afirmațiilor renumitului primar antisemit al Vienei Karl Lueger („Eu decid cine este evreu!”), mai târziu atribuită și lui Goebbels, Petrovici părea să afirme: „Eu decid cine a fost evreu.” Cum se împăca această descendență cu „legea singelui”, iată o altă problemă!

²⁰ Vrancea, „Coerența”, p. 18.

²¹ Zezi Verdery, *National Ideology, op. cit.*, pp. 196, 348n.46.

²² Zezi Shafir, „The Men of the Archangel”, *op. cit.*, p. 240.

²³ A. Șafran, *Un tăciune smuls flăcărilor: Memoriile* (București: Hasefer), 1996, p.131. Sublinierile îmi aparțin.

²⁴ Monica Lovinescu, *La apa Vavilonului* (București: Humanitas), 1999, pp. 215-216.

²⁵ Petrovici, *Momente solemne, op. cit.*, pp.125-127. Sublinierile îmi aparțin.

²⁶ *ibid.*, pp. 132-133. Sublinierea mea.

²⁷ „Cuvîntarea D-lui Prof. Petrovici, Ministrul Culturii Naționale și Cultelor”, în M. Antonescu, *România în Europa de mîine. Cuvîntare rostită la Marea adunare a clerului și învățămîntului în ziua de 19 martie 1942 la Facultatea de drept din București*, fără editură, publicație aflată în colecția Bibliotecii Academiei Române.

²⁸ *Gîndirea*, Vol. 19, nr.4, aprilie 1940, pp. 193-194. Sublinierea mea.

²⁹ Vrancea, „Fapte uitate”, *op. cit.*

³⁰ Petrovici, „Creștinism și naționalitate: Conferință rostită la Societatea Ortodoxă a Femeilor Române”, *Gîndirea*, Vol. 19, nr.3, martie 1940, p. 135.

³¹ *ibid.*, pp. 135-137.

³² *ibid.*, p.132.

³³ *ibid.*, pp. 137-138. Sublinierile îmi aparțin.

MICHAEL SHAFIR – Ph.D., analist regional principal al postului de radio Europa Liberă la Praga. Este autorul volumului *Romania: Politics Economics and Society. Political Stagnation an Simulated Change*, apărut la Londra, Editura Frances Pinter, în 1995. A publicat aproximativ 200 de articole despre comunism și postcomunism în România și alte state, în reviste de specialitate și în volume colective, editate în 9 țări.

Ipostaze non-obiective și excese ale globalizării *

PETRU DUMITRIU

Globalizarea este unul dintre conceptele frecvent invocate în mediile politice și academice. O dată cu eșecul răsunător al Organizației Mondiale a Comerțului în episodul Seattle 1999, a cărui cauză a fost încărcătura socială a noțiunii de globalizare, termenul și-a făcut ieșirea în stradă, unde este de prevăzut că va avea o carieră îndelungată.

Globalizarea este deopotrivă un concept la modă, utilizat cu o oarecare superficialitate, dar și un fenomen de mare complexitate care descrie atât realități cât și tendințe care, scăpate de sub un control rațional și participativ, ne pot fixa într-o ordine mondială imprevizibilă, cu mulți perdanți și puțini beneficiari.

Deocamdată, dicționarele și enciclopediile respectabile nu consacră o definiție riguroasă și cuprinzătoare a globalizării. De aici și unele interpretări laxo ale conceptului. Acestea pot fi înșelătoare nu atât pentru debaterile teoretice, cât în procesul de elaborare a unor strategii de acțiune politică. Principalul risc este de a se limita discuția la dimensiunea economică și a se inculca ideea că globalizarea ar fi **exclusiv rezultatul unor forțe care acționează în mod necesar și obiectiv**.

În cele ce urmează, voi încerca să conving că globalizarea are o natură multi-dimensională și nu este un fenomen imuabil sau inevitabil, căruia trebuie să ne supunem și

pe care să-l asimilăm fără schimbări, fără nuanțe, în structurile societăților noastre, ca și în modul de viață individual. Cu alte cuvinte, *”chiar dacă multe din consecințele sale sunt involuntare, globalizarea nu este un fenomen total inevitabil, nici prin natura sa, nici din perspectivă istorică. Demersurile sale ca și valorile care o susțin nu sunt toate automate sau autogenerabile”*.¹

Beneficiile globalizării, de netăgăduit de altfel, nu fac obiectul prezentei analize, deoarece ele sunt subliniate în majoritatea referirilor la globalizare și susținute activ de apologeții fenomenului. Mai multă reflecție ar fi utilă pentru a identifica excesele globalizării și a contesta mitul existenței sale obiective și naturale.

1. Dacă globalizarea reprezintă **supremația pieței**, cea mai flagrantă contradicție între afirmațiile privind natura obiectiv-inevitabilă a globalizării și realitate este cea privind virtuțile *“mâinii invizibile”* care ar conduce spre echilibru în manifestările pieței. Dovadă sunt instabilitatea, furtunile imprevizibile ale fluxurilor financiare și mai ales inegalitatea pe care dereglementarea și liberalizarea excesive le-au generat.

Nici teoria concurenței perfecte nu stă în picioare. Într-o epocă în care fuziunile de dimensiuni gigantice duc la **concentrări de putere** fără precedent, în beneficiul a tot mai puține corporații transnaționale, a vorbi

despre libertatea pieței și a concurenței este o glumă. Nu există legislație internațională care să reprezinte fie și o copie palidă a legislațiilor naționale antitrust. Multiplicarea în avalanșă a forței corporațiilor transnaționale este un proces deliberat, nu unul care ar decurge din efectul spontan al jocului cerere-ofertă. Giganții corporatiști limitează la maximum concurența la scară globală, împărțindu-și piețe uriașe între ei, permițând doar rivalitatea între firme și teritorii mici, care servesc ca zone tampon și sunt menținute la periferia sistemului pe care îl domină. Ce fel de concurență liberă mai poate exista în domeniile respective, când primele 10 mari companii de pesticide controlează 85%, și același număr de întreprinderi de telecomunicații 86% din piața mondială ?

Interesul public este obturat, ca și interesele colective ale oamenilor, care devin doar segmente amorfe de consumatori. De aceea, a miza exclusiv pe piață și a nu recunoaște că există **necesități sociale** care nu pot fi satisfăcute dând frâu liber forțelor pieței reprezintă o abordare dogmatică și riscantă. George Soros, un produs și un protagonist *par excellence* al unor mișcări speculative la scară globală numește acest tip de dogmă **fundamentalism de piață**. El consideră că este falsă convingerea că fenomenele economice se supun unor legi irezistibile și obiective și că *“deciziile și structurile care se bazează pe această credință sunt destabilizatoare din punct de vedere economic și periculoase din punct de vedere social”*.²

În plus, o serie de consecințe ale globalizării denotă abandonarea perspectivelor. Piața liberă și motorul său, profitul, eficiența pe termen scurt, au o incapacitate funciară de a lua în calcul valori perene, neexprimabile în prețuri contabile. Sau, așa cum se exprima Jacques Cousteau *“de vreme ce termenul lung nu are preț pe piața de azi,*

soarta generațiilor viitoare nu intră în ecuația economică”.³

2. Globalizarea este efectul dezvoltării tehnologice fără precedent, pe de o parte, al liberalizării, dereglementării, privatizării, deschiderii piețelor naționale la schimbul de mărfuri și servicii și fluxul de capital și informații, pe de altă parte. Apologeții globalizării pun întotdeauna accentul pe liberalizarea neselectivă **ca singura alternativă la protecționism, izolare și înapoiere tehnologică**. Cele trei variante de eșec ale racordării la globalizare sunt valabile. Totuși, acest mod de a prezenta lucrurile este unul derutant prin omisiune. Eficiența economică este într-adevăr esențială. Lipsa ei a dus la prăbușirea modelului egalitarist comunist. Dar eficiența trebuie să fie un mijloc, nu un scop în sine. Keynes identifica trei dimensiuni fundamentale ale unei bune guvernări: eficiența economică, justiția socială și libertatea politică. Or, expansiunea eficienței economice în sine, în expresia îngustă a profitului corporațiilor multinaționale furnizoare de capital și de tehnologie avansată, nu este însoțită de responsabilitate pentru **impactul social** în spațiul uman în care se manifestă.

Există date suficient de convingătoare care atestă creșterea inegalităților între națiuni, dar și în interiorul statelor, chiar dezvoltate. Triumful pieței este însoțit de **erodarea valorilor morale**. Același capitalist pur-sânge și promotor al societății deschise, George Soros constată că *“în loc să susțină anumite valori intrinseci, liderii politici își doresc să fie aleși cu orice preț și, datorită ideologiei predominante a fundamentalismului pieței, acest comportament devine pentru politicieni normal, ceea ce subminează postulatul pe care a fost construit principiul democrației reprezentative”*.⁴

3. **Libertatea politică** este afectată dacă guvernării sunt aleși prin votul formal al

cetățenilor, dar reprezintă interesele grupurilor care le finanțează campaniile. **Democrația** însăși riscă să fie golită de conținut. Piața, ca formă a libertății, devine în acest fel non-libertate. Pe de o parte, asociem mental libertatea economică formelor de guvernare democratică. Pe de alta parte însă, creșterea forței și influenței unor entități transnaționale ne duc la întrebarea dacă nu cumva există o contradicție între piața liberă, creatoare de avuție și valorile tradiționale proprii guvernelor democratice? Apare percepția că valorile dominante ale unei piețe necontrolate sunt incompatibile în esență cu imperativele guvernării democratice.

O astfel de psihologie a dus la ostilitatea demonstrațiilor de la Seattle față de Organizația Mondială a Comerțului sau a studenților de la Buenos Aires, victimele unor programe de reducere a cheltuielilor pentru învățământ, împotriva Fondului Monetar Internațional. Piața încurajează inegalitățile, în vreme ce democrația se bazează pe egalitatea drepturilor și împărțirea echitabilă a șanselor în societate. Piața încurajează egoismul, în vreme ce democrația îndeamnă la compromis și moderație. Un lucru este esențial: oamenii au dreptul legitim să aibă un cuvânt de spus asupra instituțiilor care le conduc viața. Atunci când guvernul și parlamentul unei țări sunt instituțiile care contează în materie de guvernare, **votul cetățeanului** este important. Uneori însă, nici cele mai avansate forme de reprezentare democratică nu pot influența consiliile de administrație ale corporațiilor care le controlează o bună parte din viața economică sau decidenții din burocrația FMI. Programele cu care politicienii își ademenesc electoratul nu rezistă în fața presiunilor și condițiilor Fondului asupra actului de guvernare. Reprezentanții FMI își impun **condițiile**, în intimitatea rundelor de negociere cu

autoritățile alese, dar și la modul public, unui electorat care înțelege ca votul său nu mai are multă valoare. Mobilitatea formidabilă a capitalului privat, la rândul său, nu depinde de ciclurile electorale și nici de configurația parlamentelor naționale.

4. Judecățile cu privire la natura obiectivă a direcțiilor și formelor de exprimare a globalizării nu sunt neapărat spontane. Ele sunt sprijinite de o **ideologie: neoliberalismul**. Globalizarea văzută ca produs inevitabil al revoluției informatice și tehnologice este o invitație la acțiune neselectivă și la supunere necondiționată față de forțele pieței. Societatea globală are un **centru** și o **periferie**. Centrul furnizează capital și impune politici, periferia le primește în diverse forme de dependență și execută pe plan național politici adaptate nevoilor capitalului care îl însoțesc și nu ale utilizatorilor care îl plătesc. Beneficiile nu sunt egale. Există minorități favorizate și majorități care trebuie să accepte o anumită stare de lucruri. Pentru susținerea ordinii este nevoie de ideologii. John Galbraith constata că *“este în natura celor privilegiați să-și promoveze propria justificare politică și deseori doctrina economică și socială ce le servește cel mai bine. Nimănui nu-i place să creadă că propria sa bunăstare este în conflict cu nevoile majorității. A inventa o ideologie plauzibilă sau, după caz, o ideologie moderat neplauzibilă în apărarea propriului interes devine, în acest fel, o cale normală.”*⁵ Pentru globalizare, neoliberalismul este o astfel de ideologie.

5. O trăsătură explicit non-obiectivă a globalizării este acțiunea sa insidioasă asupra manifestării celei mai profunde a subiectivității ființei umane, **cultura**. Explozia informației digitale a deturnat aplecarea omului asupra lui însuși. Accesul prea rapid la informație devine unul de suprafață și con-

sacra triumful surogatelor culturale. Trăim **saltul de la efortul cerebral la confortul digital**. Simbolurile universalizate, atrofiate la dimensiunea numerică a consumului și recuperării imediate a investiției, asaltează simbolurile culturale autentice și rafinate, distinctive de civilizație, sau dimensiunea spiritualității. Nu este un dat obiectiv faptul că filmul cu potență comercială a triumfat asupra cinematografeiei de artă europene. Forțarea consumului amenință supraviețuirea identității. Libera concurență este înșelătoare și în acest domeniu. Fuziunile spectaculoase dintre gigantii **divertimentului** nu lasă nici o speranță opțiunilor culturale. Această formă de exprimare a globalizării nu este nici ireversibilă, nici inevitabilă.

Uniformizarea culturală este un fenomen pe care îl forțează puternica industrie de șabloane și efecte speciale a Hollywood-ului, împreună cu forțele **televizunii globale**. Dovadă în acest sens o constituie presiunea extraordinară asupra produselor culturale, începută cu ocazia Runderi Uruguay a GATT (1986-1994). S-au produs cu această ocazie primele fisuri în recunoașterea naturii speciale a bunurilor culturale. Ulterior, ofensiva asupra profilului distinct al bunurilor culturale a izbucnit cu o forță și mai mare cu ocazia negocierilor asupra Acordului Multilateral cu privire la Investiții, care poate deveni un adevărat vehicul al **sterilizării culturale**. Disputele asupra Acordului sunt de fapt expresia confruntării între industrie și cultură, între rentabilitate și rezistență spirituală. De altfel, un ziarist de la *“El Pais”* se referea la acord ca la *“o lovitură de stat a multinaționalelor”*.

Mai devreme sau mai târziu, lupta deocamdată surdă dintre farmecul diversității și forța uniformității, se poate transforma în revolta spiritului strivit de totalitarismul comercialului. Așa cum anticipează Pierre

Bourdieu va fi nevoie *“de o luptă între puterea comercială vizând extinderea la scară universală a intereselor particulare ale comerțului și ale celor care îl controlează, și o rezistență culturală, fondată pe apărarea operelor universale produse de către internaționala denaționalizată a creatorilor”*⁶.

6. Evoluția spectaculoasă a potențialului de comunicare în masă este efect și cauză a globalizării. Filozofia predilectă a marilor companii de televiziune dominate de interesele corporațiilor este **consumatorismul**. Presiunea asupra publicului în direcția creării unor nevoi artificiale de consum este formidabilă. Piața globală ar urma să se transforme într-o masă de oameni cu gusturi și necesități omogene, adaptabile nevoilor de expansiune ale corporațiilor.

Pe plan axiologic, mesajul subliminal este în permanență acela că globalizarea este un proces istoric inevitabil. Sunt create și alimentate mituri care estompează capacitatea de a distinge clar distanțele tot mai mari care îi separă pe săraci de elite. Așa cum aprecia Paul Hawken, *“mințile noastre sunt asaltate de o formă de comunicare care creează dependență și servește sponsorii corporatiști al căror scop este de a reorganiza realitatea, astfel încât spectatorii să uite lumea din jurul lor”*⁷. Obiectivele sociale încep să se îndeparteze de câmpul acțiunii concrete și să rămână preocupante mai mult în discursurile electorale.

Descrierea globalizării ca o forță eminentamente pozitivă, care unește societăți diferite și le integrează în *“satul global”* îmbogățindu-i pe toți participanții, este criticată și de observatorii fenomenului de marginalizare a țărilor în curs de dezvoltare. Hamid Mowlana, de pildă, contrazice și el aprecierile potrivit cărora globalizarea este *“produsul inevitabil al evoluției și progresului*

uman, ca și cum ar fi un proces organic, guvernat de legile naturii”. Departe de a fi o evoluție naturală, globalizarea “este rezultatul unei opțiuni umane deliberate, care aparține unui puternic grup de națiuni, corporații transnaționale și organizații internaționale care au interese specifice în acest proces”⁸. Globalizarea mass-media este văzută ca o parte integrală a procesului, propulsată de aceleași ideologii, organizații și forțe, mesajul difuzat la scară globală fiind unul de natură ideologică, subiectiv și dependent de suportul financiar și tehnologic, cu un rol subtil, dar foarte eficient, de propagandă.

7. Îngrijorarea națiunilor cu privire la anumite forme de manifestare a globalizării a crescut mai ales după puternica **criză financiară asiatică**. Încă nu s-a răspuns complet la întrebarea dacă aceasta a fost o evoluție inevitabilă datorată fluctuațiilor activității economice. Câteva concluzii se pot însă trage. O serie de cauze sunt categoric interne și nu țin de globalizare. Legături ilicite între personalități politice și anumite bănci sau societăți private au generat riscuri morale, creându-se impresia asocierii la interesele publice. Piața funcționa independent în raport cu statul ca instituție publică, în vreme ce ingerința factorilor politici ca exponenți ai unor interese limitate de grup era un loc comun. Privatizările s-au făcut în beneficiul unor cliențele politice și nu pe criterii de competiție autentică. S-au creat monopoluri artificiale, s-au făcut împrumuturi în cercuri vicioase care au adus beneficii unor entități private, în vreme ce costurile s-au transferat în sarcina publică. Pe de altă parte însă, aceste excese s-au făcut în numele virtuților globalizării. Capitalul străin a fost complice la deformările funcționării normale a pieței, dar a părăsit în panică locul de îndată de excesele îi amenințau propriile interese.

Pornind de la aceste constatări

sumare, Edy Lee contestă **legitimitatea** liberalismului neîngrădit al mișcărilor de capital care, ca substanță a globalizării financiare, ar aduce avantaje similare celor ale liberului schimb. El recunoaște că trebuie “să comparăm presupusele avantaje ale liberalizării operațiunilor de capital cu enormele costuri economice și sociale ale crizelor financiare la care se expun țările care nu reglementează mișcările de capital”⁹. Instabilitatea piețelor financiare și problemele pe care le creează sunt recunoscute chiar de Soros, care pledează pentru o anumită formă de control al capitalului deoarece “Expunerea totală a piețelor financiare interne la capriciile piețelor financiare internaționale ar putea produce o instabilitate mai mare decât ar putea suporta o țară care a devenit dependentă de capitalul străin”¹⁰.

8. O altă caracteristică a globalizării este divorțul dintre interesul limitat al unor protagoniști și **responsabilitatea publică**, divorț vizibil în cazul marilor crize financiare și cauză a agravării problemelor sociale. Martin și Schumman numesc acest fenomen “dictatura cu răspundere limitată”¹¹. Analizând criza financiară din Mexic din 1995 ei au constatat că până și atotputernice instituții, precum guvernul SUA sau Fondul Monetar Internațional, au trebuit să se supună intereselor speculatorilor la scară globală, care amenințau echilibrul economiei mondiale. Inocenta “mână invizibilă” a lui Adam Smith s-a transformat într-o forță malefică, pentru care piețele financiare s-au depărtat de sfera realului, iar **riscul** însuși devine un bun comercial. Față de aceste lumi virtuale ale riscului, împotriva cărora unele guverne sau corporații pot să se asigure, majoritatea țărilor în curs de dezvoltare ca și majoritatea clasei mijlocii și păturile sărace din chiar țările dezvoltate sunt profund vulnerabile.

Dar poate cel mai grav exces al

globalizării este îndepărtarea de **nevoile umane de bază**. Motorul principal al globalizării fiind expansiunea piețelor, consecințele pe plan uman nu sunt gestionate și nici controlate. Transformarea rapidă a normelor, măsurilor și instituțiilor pieței nu este însoțită de protecția pe măsură a oamenilor, drepturilor și aspirațiilor lor. Raportul mondial cu privire la dezvoltarea umană¹² reține cel puțin 7 amenințări concrete asupra existenței indivizilor: instabilitatea financiară și insecuritatea economică; insecuritatea locurilor de muncă; insecuritatea sanitară; insecuritatea culturală; insecuritatea fizică datorată creșterii și diversificării formelor de criminalitate; insecuritatea ecologică; insecuritatea politică și colectivă.

Majoritatea acestor amenințări își datorează existența sau acutizarea unor forme necontrolate ale globalizării, printre care două sunt esențiale. Prima este **erodarea puterii normative a statelor**, diminuarea forțelor lor economice și a bugetelor, presiunea și influența capitalului străin asupra politicilor naționale. A doua este **inexistența unei responsabilități definite și sancționabile a corporațiilor transnaționale**. Acestea dispun de puterea indubitabilă pe care le-o oferă resursele financiare și controlul asupra resurselor umane celor mai calificate, dar nu au nici o responsabilitate asupra impactului social al activității lor. În situații de criză, așa cum s-a văzut în Asia, capitalurile pleacă, rămânând guvernelor naționale misiunea aproape imposibilă de a rezolva probleme sociale devastatoare. Nu putem decât să fim de acord cu David Korten când spune: *”Corporațiile nu au drepturi naturale sau inalienabile. Corporația este un organism public creat printr-un act public, prin emiterea unei carte publice, pentru a servi unui interes public. Noi, poporul suveran, avem dreptul inalienabil să hotărâm dacă*

*scopul public intenționat este servit și să stabilim proceduri juridice pentru a-i amenda și a-i retrage unei corporații carta, oricând dorim. Trebuie doar să ne decidem”*¹³. Inserția corporatismului în sfera responsabilității sociale și legale este, prin urmare, necesară.

În opinia noastră, deși există numeroase tentative de **definire** a globalizării, nici una nu are încă autoritatea și cuprinderea necesare pentru a se impune. Majoritatea pleacă de la dimensiunile sale strict economice: liberalizarea comerțului și mișcării capitalurilor, dereglementarea, privatizarea, însoțite de capacitățile fără precedent de comunicare globală. Principalele deficiențe ale acestui tip de definire sunt două: ele **nu descriu natura multidimensională** a fenomenului globalizării și, într-un mod subtil, folosesc ca diferență specifică, tocmai acele aspecte care susțin ipoteza necesității obiective a fenomenului. Aici îl salutăm pe Galbraith când spune că *“este necesară schimbarea din temelii a acestei viziuni ingenue și fataliste asupra unei ordini mondiale fără guvern”*¹⁴.

Miza cea mare a globalizării nu este însă libertatea comerțului sau accesul la tehnologia comunicațiilor, ci accesul la puterea tradițională a statului și a instituțiilor sale. Noile centre de putere sunt alcătuite din oameni. Aceștia sunt favorizați de actualele consecințe ale globalizării: *“ei sunt cei care sunt instalați confortabil în instituțiile dominante și, mai ales, cei care vând ceea ce omenirea cumpără”*¹⁵.

După trecerea în revistă a câtorva excese ale globalizării, care trebuie și pot fi corectate, și constatarea implicațiilor sale în alte sfere decât cele strict economice, ajungem la concluzia că trebuie să existe o trăsătură comună tuturor acestor forme de manifestare. Prin urmare o definiție trebuie să

meargă dincolo de manifestările globalizării în producție, distribuția veniturilor, tehnologie, comunicații, cultură, mediu, forță de muncă etc.

Din această perspectivă, ni se pare că o tentativă de a defini globalizarea laconic și cuprinzător în același timp trebuie să plece de la izvoarele de putere din care se stimulează și controlează globalizarea. Din această perspectivă, esența globalizării contemporane putea fi descrisă, *in nuce*, ca **“procesul de transfer al puterii efective de la state la entități non-statale și de diminuare a controlului și influenței guvernelor asupra vieții societăților”**. Această definiție nu are poate suficientă acuratețe, dar ea descrie numitorul comun al formelor de manifestare, pozitive sau negative, ale globalizării. A porni de la această percepție, nu înseamnă a ignora alte posibile trăsături fundamentale. Ne ajută însă în a înțelege mai bine ce se află dincolo de clișeele pe care uneori le folosim cu ușurință.

NOTE

* Text prezentat la sesiunea de comunicări științifice “Buna vecinătate, regionalism, globalizare”, organizată cu ocazia inaugurării Centrului de Studii Regionale și Internaționale Pitești, 29 septembrie 2000.

¹ Gordon Smith, Moisés Naím, *Des états remaniés. Mondialisation, souveraineté et gouvernance*, Centre de Recherches pour le Développement International, 2000

² George Soros, *Criza capitalismului global. Societatea deschisă în primejdie*, Polirom – Arc 1999

³ Nathan Gardels, *Schimbarea ordinii globale, Inamicul public nr.1 este societatea de consum*, interviu cu Jacques Cousteau, Editura Antet 1998

⁴ George Soros, op.cit.

⁵ John Kenneth Galbraith, *Societatea perfectă*, Eurosong & Book, 1997

⁶ Pierre Bourdieu, *Câteva întrebări pentru adevărații stăpâni ai lumii*, traducere din *Le Monde*, 14 octombrie 1999, în *Lettre Internationale* nr.33

⁷ Citat în David Korten, *Corporațiile conduc lumea*, Editura Antet 1999

⁸ Hamid Mowlana, *Globalization of Mass Media: Opportunities and Challenges for the South*, în *Cooperation South Number two* 1998, UNDP

⁹ Eddy Lee, *La crise financière asiatique. Les enjeux d'une politique sociale*, Bureau International du Travail, Genève, 2000

¹⁰ George Soros, op.cit

¹¹ Hans-Peter Martin, Harald Schumann, *Capcana globalizării*, Editura Economică, 1999

¹² *Rapport Mondial sur le Développement Humain 1999*, PNUD – De Boeck Université

¹³ David Korten, *Corporațiile conduc lumea*, Editura Antet 1999

¹⁴ J.K.Galbraith, *Criza Globalizării*, în *Lettre internationale*, numărul 33, ediția română, primăvara 2000

¹⁵ Smith, Naim op.cit.

CINE NE CITEȘTE:

Pentru a înțelege realitatea social-politică din România, așa cum este judecată de analiști, este obligatoriu să citești și Sfera Politicii. Pot fi sau nu de acord cu opiniile expuse aici, dar calitatea analizelor te îndeamnă la un dialog serios cu autorii.

Daniel Dăianu

Fost ministru de finanțe al României

PETRU DUMITRIU – fost director al Direcției ONU în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, actualment ministru consilier la Misiunea Permanentă a României pe lângă organizațiile internaționale cu sediul la Geneva. Absolvent al Facultății de Relații Economice Internaționale și al Academiei Mediteraneene de Studii Diplomatice. Autor a numeroase articole pe relații internaționale, operațiuni de menținere a păcii și alte teme legate de ONU și diplomația multilaterală.

Teme antisemite în discursul public (VII)

GEORGE VOICU

(9) Negarea/minimalizarea Holocaustului

Negarea ori minimalizarea Holocaustului în general sau, dimpotrivă, *apologia Holocaustului* țin, desigur, de „logica” temelor precedente, apărînd ca o consecință „firească” a acestor alegații. Desigur, nu toate discursurile antisemite ajung să se raporteze în acest fel la Holocaust, dar parte semnificativă din acestea o fac.

Cu toate că sînt discursuri în care tragedia evreilor în timpul celui de-al doilea război mondial este recunoscută ca reală, admițînd chiar și termenul de Holocaust, multe sfîrșesc totuși prin a-l relativiza. Iată o mostră discursivă în acest sens:

*„Comemorarea Holocaustului le-a oferit greu încercaților evrei un nou prilej de a-și absolutiza suferințele istorice (Holocaustul rămîne o mare tragedie, fără să fi fost nevoie de proporțiile delirante ce i s-au dat ulterior) și de a culpabiliza retroactiv popoare întregi.”*¹

Ideea „culpabilizării popoarelor”, enunțată doar în exemplul de mai sus, își găsește însă în alte discursuri antisemite „raționalitatea economică” de care avea nevoie pentru a nega completamente genocidul suferit de evrei. Corneliu Vadim Tudor are această „revelație”:

„încin să cred că Holocaustul n-a fost decît o stratagemă sionistă, pentru a stoarce Germania cam de 100 miliarde de mărci, în 40 de ani, și pentru a ține sub teroare pe oricine nu e de acord cu jugul

*evreiesc”*².

„Argumentul” acesta „financiar” este folosit și de alți retori antisemiți³, el fiind – să spunem așa – compatibil cu „imaginea” istorică a evreului, cu prejudecățile și stereotipurile formate demult și care circulă încă pe seama sa.

Ioan Buduca amănunțește acest „argument”. Pentru aceasta, mai întîi invocă „*vina istorică a evreimii față de Germania celui de-al doilea Reich*” (sic!). Astfel, referindu-se la temerile pe care evreii le-au încercat deîndată ce Hitler a ajuns la putere, eseistul scrie:

*„Se simțeau [evreii din Germania – n.m.] amenințați de ideologia naționalistă a noului cancelar. Dar ce motive serioase ar fi avut șeful naziștilor să-i persecute? Aveau vreo muscă pe căciulă? Aveau. Au contribuit la înfrîngerea Germaniei în primul război mondial.”*⁴

Mai mult, evreii ar fi conspirat împotriva „*miracolului economic hitlerist*”, a „*socialismului de tip național*” pe care Hitler îl testa cu succes uriaș, ceea ce contravenea intereselor economico-financiare ale evreimii. Cum nazismul promitea să fie o izbîndă deplină, evreii au făcut tot ceea ce au putut ca să-l compromită. Dar el era „inocent”. Holocaustul, se poate deduce, e o invenție ideologică, al cărei dedesubt este unul financiar. Altminteri, cum spune Radu Theodoru, Hitler ar fi fost „*un analist lucid al efectelor și consecințelor acțiunilor plutocratice sioniste*”⁵, idee la care Ioan Buduca subscrie

fără îndoială. Și nu numai el. *Führer*-ul reprezintă un model atractiv și pentru alții, chiar dacă faptul e sugerat câteodată sibilinic⁶.

Discursul minimalizator sau negator al Holocaustului depășește însă adesea „raționalitatea economică” de mai sus, introducând alte variabile „explicative”:

„În al doilea război mondial au fost sacrificați 600 de mii (și nu 6 milioane cum pretinde de peste 50 de ani propaganda iudaică) de evrei europeni care puteau fi salvați din lagărele de concentrare dacă s-ar fi acceptat oferta lui Hitler din 1941, făcută prin intermediul lui Adolf Eichmann, de a oferi 1 milion de evrei europeni în schimbul a 10 mii de camioane de transport americane. Evreimea internațională a refuzat, deoarece altele erau planurile criminale ale Sanhedrinului (Guvernul mondial evreiesc, cu sediul la New York). Sanhedrinul este un Guvern dictatorial terorist, care prin intermediul cahalurilor (Guverne evreiești, bineînțeles secrete, din toate Țările lumii) îi terorizează chiar pe evrei, ajungând pînă la asasinarea celor găsiți vinovați de nerespectarea ordinelor primite.”⁷

Negarea adevăratei naturi a Holocaustului se servește însă și de „argumente” noi, împrumutate din literatura antisemită internațională. În acest sens, discursul antisemit din România post-comunistă nu putea să nu se inspire din Roger Garaudy. Cartea acestuia, *Miturile fondatoare ale politicii israeliene*, și-a găsit rapid admiratori în România, dispuși să-i popularizeze „învățăturile” (în *Puncte Cardinale, Adevărul*, chiar în *România literară*). Una din edițiile românești (se pare că sînt două pînă acum), cu un tiraj – după toate indiciile (se poate cumpăra aproape la orice stand de cărți) – dintre cele mai mari, are înscrisă chiar pe

prima copertă o frază „ademenitoare” și definitorie pentru Roger Garaudy:

„Nu este vina mea dacă cei care mă acuză sînt tocmai aceia care au organizat o afacere mondială din vînzarea ciolanelor bunicilor lor.”⁸

Editorul încearcă astfel să acroșeze cititorii, să le aducă la cunoștință că le-a sosit „marfa” dorită sau „drogul” așteptat. Care vine în forme din ce în ce mai clare. Lui Roger Garaudy i s-a publicat în românește nu demult o nouă carte, în care negaționismul este de data aceasta la el acasă⁹. Filosoful, marxist cîndva, tăgăduiește în acest text nu numai cifra de 6 milioane de evrei morți în Holocaust, ci și realitatea istorică a camerelor de gazare și, mai ales, a existenței „soluției finale” naziste în sensul vehiculat astăzi¹⁰. Dacă se adaugă și învinovățirea evreilor pentru ascensiunea lui Hitler la putere în Germania, acuzarea lor că ar fi colaborat cu Hitler, alegațiile potrivit cărora Talmudul îi îndeamnă pe evrei la crimă (exemple fiindu-i Ygal Amir și Baruch Goldstein, „ambii asasini de drept divin”¹¹ iudaic), se va putea vedea că fostul ideolog comunist nu este doar un antisionist, așa cum putea să pară în ochii unora care citiseră *Miturile fondatoare ale politicii israeliene*, ci un antisemit militant¹² (chiar dacă, retoric, el condamnă antisemitismul).

Narcoticul acesta tare reprezentat de cărțile lui Roger Garaudy a avut efecte imediate asupra discursului antisemit din România, în a cărui textură s-a dizolvat cu ușurință, făcîndu-l adesea neidentificabil. Cîteodată, totuși, el poate fi izolat. Iată un asemenea exemplu de idee antisemită inspirată de fostul ideolog al Partidului Comunist Francez convertit astăzi la islamism:

„sioniștii au recurs la o diversiune cu totul «originală»: au provocat crime și veri-

*tabile masacre antievreiești, ca și cum acestea ar fi fost provocate și organizate de forțe antisemite din țara respectivă, pentru a-i înfricoșa astfel pe evrei și a-i determina să plece în Israel*¹³.

Ion Coja, căci lui îi aparține acest text, ar fi putut ști că această ipoteza este în mod evident absurdă, dacă ar fi avut în vedere cronologia fenomenului imigrării evreilor în Israel, direcțiile și, mai ales, valorile lui, dar „spectaculosul” formulei garaudyene este suficient pentru a-i paraliza chiar și bunul simț.

Dar nu numai „argumentația” lui Garaudy este preluată de literatura antisemită românească de azi, spre a putea anula Holocaustul. Discursul public antisemit folosește și „argumentul științific” occidental, menit să „demonstreze” în chip desăvârșit, pentru a spulbera orice îndoială posibilă, că Holocaustul n-a existat sau, de a existat, el nu trebuie individualizat în chip expres, pentru că tragedii de genul lui sînt cu duimul în istorie. Astfel, apar nume precum cel al lui Fred Leuchter, care – se susține în aceste texte – ar fi „dovedit” cu ajutorul probei chimice că la Auschwitz, Birkenau sau Majdanek n-au existat urme de cianură, „probă” că „*soluția finală*” ar fi o închipuire ideologică; sau cel al lui Léon Degrelle, care ar fi „demonstrat” imposibilitatea tehnică a proporțiilor „*soluției finale*” aplicate de naziști evreilor¹⁴. În alte publicații sînt invocate și alte „autorități științifice” occidentale (Paul Rassinier, Arthur R. Butz, David Irving ori Norman Finkelstein), cărora li se rezumă ideile în formule de genul „*minciuna gazării evreilor în lagăre*” sau „*pretinsul «holocaust» nazist*”¹⁵, „*mitul camerelor de gazare*”¹⁶ ori, minimalizator și ironic, „*industria Holocaustului*”. În aceste texte, negarea Holocaustului este fără drept de apel, fie cu referință expresă la fenomenul ca atare (care

n-ar fi avut loc), fie cu referință la semnificația sa (Holocaustul ar fi existat într-o oarecare măsură, dar el ar fi astăzi instrumentalizat în scopuri materiale de către evrei, fiind astfel exagerat). Cît despre faptul că unii dintre aceștia au fost condamnați de justiție, cum e cazul elvețianului Jürgen Graf, care a primit nu demult o pedeapsă de 15 luni închisoare pentru negarea Holocaustului, sau cazul mai recent al istoricului britanic David Irving¹⁷, negaționiștii români n-au decît cuvinte de ocară pentru justiția în cauză.

În același timp, sînt și texte care par să admită că naziștii au comis masacre împotriva evreilor, dar că acest lucru – susțin acestea mai departe, deschis ori deliberat confuz – nu este cîtuși de puțin reprobabil. Ideea aceasta se întîlnește în discursul antisemit cel mai radical, de certă sorginte nazistă. Acest discurs extrem pare să „raționeze” cam în felul următor: dacă naziștii au recurs la „*soluția finală*”, aceasta s-a întîmplat exclusiv din pricina vinilor evreiești, fiind, prin urmare, legitimă. Un exemplu în acest sens îl reprezintă textele lui Radu Theodoru în care este „teoretizată” chestiunea „*soluției finale*”. Iată un „model” de discurs antisemit nazist extras dintr-una din cărțile acestui autor:

*„Se pot aprecia Germania interbelică și național-socialismul ca factori de reacție ai naționalului la agresiunea totalitaristă a imperialismului iudeu și de menținere a echilibrului european. Desigur că așa-zisele democrații occidentale ar fi dispărut dacă ramura iudaică însărcinată de Sanhedrinul mondial ar fi reușit să ducă pînă la capăt iudeo-bolșevizarea Germaniei, după ce iudeo-bolșevizase Rusia și Ungaria.”*¹⁸

Hitler apare astfel ca un salvator al... democrației occidentale. „*Soluția finală*” a salvagardat – se poate înțelege – civilizația apuseană. În aceste condiții ideologice, în

care se face practic apologia genocidului comis de naziști, minimalizarea sau negarea Holocaustului susținute în alte părți devin, prin contrast, simptome întrucâtva benigne. Cu un asemenea precedent, nazismul se simte în drept de a se manifesta deschis. Un articol intitulat „Nimicirea minorităților periculoase sau pierderea statului”¹⁹ poate astfel să apară în presa scrisă în anul de grație 1998.

(va urma)

NOTE

- ¹ Răzvan Codrescu, *op. cit.*, p. 143.
- ² Corneliu Vadim Tudor, „Biserică sau abator?”.
- ³ Radu Theodoru, *op. cit.*, p. 9.
- ⁴ Ioan Buduca, „Vițelul de aur”, *Contemporanul – ideea europeană*, nr. 37, 30.09.1999.
- ⁵ Radu Theodoru, *Nazismul sionist* (Editura Alma Tip, 1997), p.134.
- ⁶ Un exemplu: Răzvan Codrescu își dedică – nu fără țile, desigur – volumul *Exerciții de “reacționarism”* (Cluj, Editura Dacia, 1999) “Führer-ului Marcel Petrișor”.
- ⁷ Traian Romanescu, *op. cit.*
- ⁸ Roger Garaudy, *Miturile fondatoare ale politicii israeliene* (Ed. ALMA TIP, 1998).
- ⁹ Roger Garaudy, *Procesul sionismului israelian. Demascarea conspirației sioniste mondiale* (Editura Samizdat, 1999).
- ¹⁰ *Ibid.*, cf. pp. 93-99.
- ¹¹ *Ibid.*, p. 122.
- ¹² Pierre-André Taguieff observa cu îndreptățire că „evreii omnipotenți din 1936 au devenit «sioniștii» de azi”. Mai mult, Taguieff demonstrează că negarea camerelor de gazare naziste (discursul revizionist sau negaționist), pe model Faurisson, reia în fapt mitul antisemit al atotputerniciei evreiești (în domeniul finanțelor, mediilor, politicii). V. Pierre-André Taguieff, „La nouvelle judéophobie: antisionisme, antiracisme, anti-impérialisme”, *Les Temps modernes*, 520, 1989.
- ¹³ Ion Coja, *op. cit.*, p. 193.
- ¹⁴ R. Theodoru, *op. cit.* Autorul pretinde a fi foarte documentat, afirmând că pentru a-și scrie cartea a citit peste 15.000 de pagini.
- ¹⁵ Traian Golea, „Răspuns cu privire la declarația președintelui Emil Constantinescu cu privire la Holocaustul evreilor în România”.
- ¹⁶ * * * „Despre Gulag și Holocaust sau Intelectualitatea română între despotcovie și

reînhamare”, *Librairie du Savoir. Librairie Roumaine Antitotalitaire. Buletin confidențial*, nr. 16, noiembrie 1998

¹⁷ Înalta Curte de Justiție britanică l-a declarat pe David Irving „negaționist, antisemit și rasist”, fiind găsit vinovat de „falsificarea de fapte istorice”. Istoricul britanic a fost de asemenea găsit vinovat pentru faptul de a-i fi făurit lui Hitler un portret favorabil în privința tratamentului aplicat evreilor; în cartea sa din 1977, *Războiul lui Hitler*, D. Irving afirmase că Hitler nu a știut nimic despre masacrarea evreilor pînă în 1943.

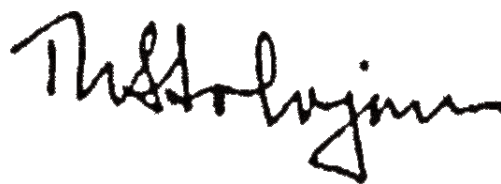
¹⁸ Radu Theodoru, *op. cit.*, p. 47.

¹⁹ Dragoș Dumitriu, “Nimicirea minorităților periculoase sau pierderea statului”, în *Atac la persoană*, nr. 11 (23), 16 martie 1998.

CINE NE CITEȘTE:

Apreciez “Sfera Politicii” ca o revistă de avangardă a societății românești. Doresc să felicit editorii și redactorii acestei reviste pentru că au reușit, în toți acești ani, să păstreze o abordare serioasă a unor subiecte multiple ancorate în realitatea tranziției sau în trecutul încă nedeslușit pe deplin.

Mult succes și viață lungă revistei “Sfera Politicii”!

Theodor Stolojan

**Fost Prim Ministru
al României**

GEORGE VOICU – Doctor în Filosofie, conferențiar universitar și Decan al Facultății de Științe Politice și Administrative a Universității București. Este autorul volumului *Pluripartidismul. O teorie a democrației*.

HOMO BALCANICUS *

În lucrarea sa *Istoria românilor din Pind. Vlahia Mare (980-1259)* apărută în anul 1913 la București, George Murnu reproducea o epigramă din secolul al XIV-lea, care, dacă ar fi să-i dăm crezare autorului, circula în mediile bizantine și rezuma prospectiv prototipul „celuilalt”, barbar și necivilizat: „Vrei să știi a lui făptură?/ Vlah e dînsul din născare/ Albanez la înfățișare/ Iară după a lui ținută/ Bulgaralbanezovlah.” Mai târziu, acest homo balcanicus creat de cultura greacă va deveni „sîrbalbanezovlahul”, pentru a corespunde unei realități etnografice cît mai cuprinzătoare. Curios lucru, din această imagine lipseau exact acele națiuni care aveau vocație imperială în Balcani și care au pus bazele determinării balcanice: grecii și turcii. Absența grecilor este de înțeles întrucît ei erau autorii profilului „negrecului”, în care tot ce nu aparținea culturii elevate bizantine era destinat alterizării și vrednic de stăpînit. Surprinzătoare este absența turcilor, neincluși, ca

* Maria Todorova, *Balcanii și balcanismul*, trad. de Mihaela Constantinescu și Sofia Opreșcu, Humanitas, București, 2000, preț nementionat.

toți ceilalți negreci, în acest *mixtum compositum* alogen. Traducătorul poemelor homerice în limba română nu avea cum să știe că peste opt decenii, o autoare din spațiul balcanic se va răzvrăti împotriva „sîrbalbanezovlahului”, așa cum a fost el construit și demonizat, de astă dată de Occident.

Maria Todorova este un *insider* al Balcanilor care studiază mecanismele de formare a identității „celuilalt” înfîlnite la modelul occidental de a se raporta la „celălalt”. Departate de a fi un text al unui autor frustrat, care replică la construcția subiectivă și schematică a Balcanilor de către Occident, cu o doză dublă de subiectivism. Cartea Mariei Todorova poartă un război cu clișeele care au atras seturi de atitudini politice și judecăți de valoare față de zona geopolitică a Europei de Sud-Est. Un sceptic ar putea considera acest demers al Todorovei ca pe unul don-quiotesc, o luptă a unui cavaler rătăcitor cu un dușman pe care numai el îl vede. Războiul Todorovei cu Occidentul și cu conotațiile negative ale clișeului care însoțește astăzi discursul politic despre Balcani are ca scop demontarea acestui

discurs prin nominalizarea deficiențelor de care acesta suferă. Demersul deconstructivist al autoarei pleacă, simplu, de la terminologia care definește reprezentări ale realului, *les mots et les choses*, pentru a ajunge la mecanismele psihologice ale nevoii gîndirii umane de a așeza cunoașterea în tipare și la gradul de adecvare a tiparelor construite cu realitatea.

În ciuda faptului că autoarea nu practică un discurs antioccidental, din punctul de vedere al acestui război poate fi ea considerată un critic exclusiv al clișeele care grevează imaginea Balcanilor în Occident? Există deja cartea lui Edward Said, *Orientalism*, campioana discursului resentimentar antioccidental care deține acest „monopol”. Maria Todorova nu este saidiană în acest sens al termenului. În primul rînd, pentru autoare, toată discuția despre orientalism este raportată la axa Est-Vest și este o variație pe tema raportului centru-periferie. Instabilitatea celor două noțiuni de „Est” și „Vest” produce tensiunea discursivă între cele două părți și existența raportului în sine. În sprijinul acestei concluzii vine teoria „orientalismelor interne”, potrivit căreia cei aflați mai la „vest” au tendința de a-i disprețui pe cei aflați mai la „est”, în interiorul aceluiași spațiu cultural. Construcția geopolitică pe axa Est-

Vest este relativ recentă; ea este o creație a modernității (Larry Wolff, autorul acestei interpretări, este folosit de Todorova pentru a susține faptul că divizarea Europei pe axa Est-Vest este de dată recentă). Autoarea exemplifică prin desfășurarea cruciadelor, primele percepții reciproce între estici și vestici, care s-au purtat pe axa Nord-Sud în imaginarul politico-milenarist medieval. Această axă s-a dezvoltat în funcție de polarizarea centru – periferie existentă la un moment dat, între Roma, capitală a lumii, și Imperiul Romano-German ca potențial succesori al Imperiului roman.

În al doilea rând, Todorova denunță folosirea categoriilor globalizante de „Occident”, „Orient”, „Balcani” etc. Ea nu încetează să propună o abordare particulară și diferențiată a opiniilor occidentale despre Balcani în interiorul paradigmei occidentale, în funcție de gradul de cunoaștere a lor. Prin urmare, o arheologie a numelui Balcanilor și a începutului individualizării lor geopolitice în imaginarul occidental (prin intermediul scrierilor călătorilor străini) este tratată critic. Se poate spune că autoarea selectează intenționat pasajele care sînt în mod evident cele mai deficitare pentru a arăta precaritatea interpretărilor care se bazează pe mărturiile călă-

torilor străini prin Balcani sau, în epoca noastră, pe rapoartele care sînt tributare clișeeilor politice. Din acest punct de vedere, o întrebare legitimă este aceea dacă nu cumva autoarea a început scrierea cărții cu intențiile deja conturate, acelea de a arăta slăbiciunea și graba Occidentului de a expedia în tipare cunoașterea „celuilalt”. Orice specialist al problemei orientale ori al Balcanilor este de acord că „nu numai că Orientul Apropiat și Orientul Mijlociu sînt termeni amorfi și de atribuire creați de Occident, dar ar trebui să ne referim la orientalismul otoman și turc ca fiind total diferit de cel arab și să distingem între diferite tipuri de orientalism arab. În același fel, identitatea islamului este problematică, atît în sens geografic, cît și cronologic” (p.28), incertitudinea intențiilor imparțiale ale demersului autoarei rămîne valid. În acest sens, Todorova este saidiană, dar una *soft*, fapt mult mai evident atunci cînd adnotează pe marginea introducerii lui George Kennan și al demersului îndoielnic al Fundației Carnegie din 1993, cu privire la realitatea politică din Iugoslavia extinsă la întreaga zonă a Balcanilor. Alături de Kennan, Robert Kaplan – autorul celebrei *Balkan Ghosts* – este una din „șintele” preferate ale Todorovei, scandalizată de afirmația acestuia potrivit căreia

originile nazismului, ca practică esențialistă, s-ar afla în Balcani.

Este evident că *Imagining the Balkans* nu urmează discursul saidian, din cîteva motive. Unul este acela că, în ciuda faptului că Occidentul a construit Balcanii „ca pe un sine incomplet” din punct de vedere rasial și religios, Balcanii sînt parte a civilizației occidentale, „Occidentul orientalismului”, și din punct de vedere rasial și din punct de vedere religios. Un alt motiv este acela că, în discursul despre ele însele, națiunile balcanice nu practică un filon anticolonialist. Și totuși, de ce cartea Mariei Todorova poate fi așezată în prelungirea unei cărți ca aceea a lui Edward Said, din moment ce Todorova însăși critică demersul saidian? Autoarea se scuză că nu poate tăgădui orice legătură cu Said, pentru că impactul teoriei sale este atît de mare încît ar fi imposibil a nega o legătură cu o teorie pe care lumea academică a interiorizat-o atît de mult încît a devenit un automatism. „Scopul meu este acela de a mă poziționa față de discursul orientalist și de a dezvolta un fenomen ce pare identic, dar este de fapt doar similar, pe care îl numesc balcanism” (p.26). Critica Todorovei la adresa lui Said este, pînă la un punct, destul de inconsistentă. Pe de o parte ea se pronunță împotriva

noțiunilor globale, așa cum arătam mai sus, și-i reproșează lui Said faptul că atacând noțiuni ca „Occident” sau „Orient” nu o poate face cu argumente luate din arsenalul „autentic” al „Orientului” pentru că îi conferă astfel „un statut ontologic real”. Pe de altă parte, ea arată faptul că opoziția dintre „Est” și „Vest” este foarte veche și nu se arată scandalizată de faptul că vechii greci îi disprețuiau pe perși. Totodată, autoarea nu consideră că folosește clișee atunci când arată „măreția” civilizației Bizanțului și înapoierea culturală și materială a Occidentului în secolele VI-XI, ci doar că indică rădăcinile și mecanismele ancestrale ale ființei umane prin care se produc tiparele despre celălalt. Pentru a încerca un răspuns la întrebarea de mai sus, se poate lua în considerare analiza anatemei, câteodată pripit aruncată, de Occident asupra Balcanilor ca fiind un spațiu al violenței naturale și ancestrale. Demersul Fundației Carnegie din 1993 de retipărire a unui raport din 1913 (în care erau analizate cauzele celor două războaie balcanice) pentru a explica criza iugoslavă, un conflict de cu totul altă natură decât cel de acum 87 de ani, a iritat-o pe Todorova. La aceasta se adaugă și des vehiculatele sintagme de „violență și sălbăticie proprii Balcanilor” sau

apariția substantivului „balcanizare”, ce implică un sens total depreciativ în analiza unei situații explozive sau pe cale de a exploda. La provocarea Occidentului adresată violenței „intrinseci” a Balcanilor, Todorova răspunde pătimaș, atunci când nu este sarcastică („în Balcani, oamenii se omorau pentru ceva ce se petrecuse cu 500 de ani în urmă; în Europa, datorită unei memorii mai vechi a civilizației, ei se omorau pentru ceva ce se petrecuse cu 2000 de ani în urmă” – p.20). Ea se arată mirată de atitudinea oripilată a Occidentului față de atrocitățile petrecute în Balcani și nu ezită să postuleze faptul că violența nu este restrânsă spațial la o anumită zonă (Balcanii în cazul de față), obiecție întru totul întemeiată. Todorova contratacă neinspirat cu exemple asupra cărora toate opiniile exprimate sînt de acord că sînt demne de întreg oprobiul. Ea se întreabă retoric-zeflemitor despre originile barbariei care au generat Holocaustul, despre victimele tehnologiei americane din Vietnam și Irak (ce mai contează că agresiunea Vietnamului comunist amenința întreaga Asie de Sud-Est sau că Saddam Hussein invadase un stat suveran?!). Conform autoarei, explicația violenței zace în existența unei rațiuni, politice de regulă (sau instituții ale statului) care

dirijează barbaria în propriul său interes (p.217). Ceea ce scapă din vedere Todorova este incapacitatea Occidentului de a-și explica sieși „sălbăticia” internă a Balcanilor, de maniera în care rude, prieteni, vecini se pot ucide din cauza unui trecut adesea neclar și manipulator. Celebra butadă în care un român îi spune unui prieten maghiar că vrea să-lucidă, deoarece el abia „ieri” aflase că Mihai Viteazul ar fi fost omorît de „unguri” în 1601, ilustrează perfect forța de manipulare a ideologiei, naționaliste în cazul fostei Iugoslavii. Occidentul este „uimit” de dinamica internă conflictuală a Balcanilor și nu de „sălbăticia” lor; „sălbăticia” este doar un pretext pentru a încerca explicarea complexului mecanism care îi face pe oameni să treacă de la bună înțelegere la ură atavică. „Ceva” poate fi caracterizat ca „balcanic” nu pentru că ar fi esențialmente „sălbatic”, ci pentru că logica internă internă sau evoluția aceluși „ceva” țin de domeniul blamabilului. De altfel, Todorova însăși nu este consecventă, adesea obiectul ironiei sale fiind chiar Balcanii. Inconsecvența sa o va face să exclame că „teza mea este aceea că, în timp ce orientalismul are ca subiect diferența între tipuri (atribute), balcanismul tratează diferențele în interiorul unui tip (subl.m.)” (p.39). Pentru ca, în final,

autoarea să restrângă la dimensiuni interne conflictele din lumea occidentală (p.290), un demers care promite un alt tip de analiză.

Polemica aparatului teoretic al cărții este excedată de circumscrierea spațială a Balcanilor. Unde încep Balcanii și unde se termină? Cine face parte și cine nu face parte din Balcani? Comentînd teoriile care definesc Balcanii ca pe o zonă intermediară între Europa și Asia, „ceva de mijloc”, Todorova face o paralelă, folosind teoriile care definesc „centrul”, între Balcani și Europa Centrală. Dacă Balcanii și Mitteleuropa sînt construite cam după aceleași teorii, aceasta înseamnă că ele ar trebui să fie cam același lucru. În sensul în care „centrul” deține proprietăți ale celor două extreme, atunci Balcanii și Mitteleuropa seamănă. Și exemplul cel mai potrivit este România – exceptînd fosta Iugoslavie – care este acum singurul stat creat din fragmente de Balcani și Mitteleuropa – unde coexistă elemente de balcanism și central-europenism. Dacă fosta Iugoslavie este exemplul care ilustrează conflictele generate de falia lui Huntington, România este contraexemplul care infirmă teoria „ciocnirilor civilizațiilor”. Desigur că aceste două exemple comportă analize mult mai aprofundate, dar

volumul Mariei Todorova este un bun motiv pentru români de a reflecta la pluralismul lor identitar. Români sînt fie aruncați din Balcani, fie considerați granița nordică a acestora. Sarcasmul Todorovei nu-i ocolește nici pe români, moravurile lor, latinitatea de care fac atîta paradă. Nu e mai puțin adevărat că Todorova manevrează cîteodată sîngaci textele despre români. Atunci cînd citează *Rinocerii* lui Eugene Ionesco în analiza aderenței la legionarism a tinerilor intelectuali români ai generației anilor '30, Todorova ține să adauge despre autor că este „cel mai puțin român”, de parcă Ionesco ar fi scris diatriba antitotalitară datorită originii sale franceze și nu datorită convingerilor sale. Ca să nu mai amintesc că – atunci cînd deplînge dislocările de populație în perioada dintre 1912-1922 – îi menționează pe greci, musulmani și bulgari ca fiind victime ale exodului neglijîndu-i pe cei circa 110.000 de aromâni expulzați din Bulgaria; iar minoritățile aromânești din Grecia și Albania nu există pentru ea.

Ceea ce este totuși remarcabil în demersul Mariei Todorova vizează subminarea clișeelelor tradiționale ale istoriografiilor naționale balcanice referitoare la Imperiul otoman. Nu omite să adauge, totuși, că principala vină pentru „balcanizarea” Balcanilor și pentru „ruperea” lor de Europa îi revine moștenirii otomane, ale cărei

evidente eșecuri în politică și administrație le critică apăsător. Adesea, autoarea își îndreaptă critica și împotriva statului-națiune balcanic și a discursului istoric profund conflictual pe care istoriografiile naționale balcanice îl practică de un secol și jumătate încoace. Fără a epuiza dezbaterile pe marginea cărții Mariei Todorova, tema Balcanilor rămîne în actualitate. Ea este „un spectru [care] bîntuie cultura occidentală – spectrul Balcanilor. Toate puterile lumii au constituit o alianță sfîntă...”

Steliu LAMBRU

CINE NE CITEȘTE:

Citesc cu mare plăcere “Sfera Politicii” fiindcă de multe ori, prin analizele sale “eretice” și “iconoclaste” îmi contrazice multe idei primite necritic și-mi luminează cotloanele spirituale unde se strîng platitudinile auzite sau citite în grabă în alte părți.

Bogdan Baltazar
Președintele
Băncii Române pentru
Dezvoltare, Groupe
Société Générale

Depășirea metanarațiunilor politice? *

Modernitatea politică a impus dihotomia dintre stînga și dreapta, accentuînd astfel o relativă standardizare conceptuală: politica poate fi gîndită fie în termenii socialismului, fie în cei ai liberalismului (chiar și atunci cînd acesta din urmă este subîntins unui cadru conservator, precum cel din Marea Britanie). Prelungirile acestei dihotomii se răsfrîng pînă în secolul al XX-lea, cînd neoliberalismul și, respectiv, social-democrația, sînt percepute tot în termenii distincției dintre dreapta și stînga. Scrierile asupra valorii conceptuale a acestei dihotomii, pentru timpurile contemporane, încep a se derula mai ales o dată cu ultima decadă a secolului nostru, cînd, în plină perioadă post-modernă – ceea ce presupune renunțarea la fundamente și, în același timp, opțiunea pentru fragmentar – renumiți sociologi și politologi încep să se întrebe: ce se află dincolo de dreapta și stînga? Sau, cu alte cuvinte, este posibilă o depășire a dihotomiei? Pe această linie de gîndire se înscriu și cîteva dintre lucrările lui Anthony Giddens, director al London School of Economics

* Anthony Giddens, *The Third Way and Its Critics*, Polity Press, Cambridge, 2000.

and Political Science, renumit sociolog în spațiul occidental, mai ales datorită unor lucrări precum **The Nation-State and Violence** (1987), **The Consequences of Modernity** (1990) și **A Contemporary Critique of Historical Materialism** (1995), dar foarte puțin cunoscut și deloc tradus în spațiul autohton. Este vorba despre lucrări precum **Beyond Left and Right** (1994) și **The Third Way: The Renewal of Social Democracy** (1998), ce vin să ofere un răspuns la problema depășirii distincției moderne dintre stînga și dreapta.

Cartea din 1998, ce apare într-o perioadă în care au loc dezbateri cu privire la noua orientare a social-democrației, atît europene, cît și americane (vezi, în acest sens, ideea „noului progresism” dezvoltată de democrații americani) și în care sînt implicate nume precum cele ale lui Clinton, Blair, Schroder, Kok și D’Alema, intenționa să scoată în evidență ideea conform căreia „dacă social-democrații urmăresc să aibă o reală valoare în lume, doctrinele lor trebuie să fie regîndite la fel de radical precum acum o jumătate de secol, cînd social-democrația s-a despărțit în mod original de marxism.”

Third Way and Its

Critics, apărută în anul 2000 la Polity Press, este o completare a discursului lui Giddens din lucrarea sus-menționată, conținînd, în același timp, și răspunsurile pe care sociologul britanic le dă diferitelor critici aduse, pe palierele formal și intensional, sintagmei de *politică a celei de-a treia căi* (*third way politics*). Astfel, cartea redă, în prima parte, un rezumat al criticilor aduse lucrării din 1998, fie din perspectivă liberală, fie din aceea a neo-marxiștilor, reia, în părțile a doua, a treia și a patra cîteva dintre argumentele mai vechi, privind importanța depășirii dihotomiei moderne dreapta/stînga prin politica celei de-a treia căi, tratează problema „re-semantizării” ideologice a social-democrației, relaționată cu probleme precum cele privind guvernămîntul, statul, strategia economică și inegalitatea socială, pentru a încerca să demonstreze, în final, că numai acest tip de politică poate face față în mod serios problemelor implicate de procesul globalizării societății.

Dar ce înseamnă, în fond, politica celei de-a treia căi? Aceasta nu este, așa cum au încercat să arate unii autori (vezi articolul lui Alan Ryan din „Dissent”, 46/2, Spring 1999, intitulat *Britain: recycling the third way*) nici o resurrecție a unei idei mai vechi, aparținînd Noului Liberalism britanic de la începutul secolului, dar nici „o încercare de a ocupa un tărîm de

mijloc între socialismul decăzut și filosofia pieței libere”, o altă critică menționată de Giddens. Departate de a putea fi concepută numai într-o manieră negativă, prin opoziție fie cu neoliberalismul, fie cu ideologia vechii stîngi, politica celei de-a treia căi este preocupată, în principal, cu restructurarea doctrinei social-democrate, astfel încît ceasta să fie capabilă să ofere răspunsuri coerente proceselor „gemene” ale globalizării și informatizării economiei. *Third way politics* presupune, mai mult decît afit, o depășire a distincției stînga/dreapta, prin realizarea unui „bricolaj”, în maniera proprie postmodernității, între elementele încă valabile epistemologic și aplicabile în praxisul socio-politic, specifice, pe de o parte, neoliberalismului, iar pe de altă parte, social-democrației. Pentru a argumenta în favoarea necesității depășirii unor narațiuni politice „totalizatoare” (ca să folosim termenii lui Lyotard) precum dreapta și stînga, Giddens reiterează teză aparținînd politologului Norberto Bobbio care, în cartea sa **Left and Right** (1996, trad. rom. 1998) arăta că trebuie să părăsim ideea că stînga și dreapta reprezintă singura linie de diferență în politică și că, astăzi, stînga ar trebui definită în funcție de valorile sale, iar nu prin opoziție cu piața liberă. Avînd convingerea că lumea postmodernă, aflată în proces de

globalizare, nu se mai poate clădi pe distincțiile „fondatoare” ale modernității, Giddens trasează caracteristicile politicii celei de-a treia căi. Astfel, dincolo de faptul că acceptă „logica lui 1989 și după”, politica celei de-a treia căi susține că cele trei zone de maximă importanță ale puterii – guvernul, economia și societatea civilă – trebuie să colaboreze în interesul solidarității și dreptății sociale. Apoi, ceea ce propune politica celei de-a treia căi este un nou contract social, construit pe o singură teoremă: „nici un drept fără responsabilități”. Cu alte cuvinte, cei care profită de bunurile sociale trebuie nu doar să le folosească responsabil, dar și să ofere comunității ceva în schimb. Mai mult decît afit, în sfera economică, politica celei de-a treia căi încearcă să dezvolte și să reconcilieze mecanismele creșterii economice cu reforma structurală a statului bunăstării generale. În noua economie informatică, garanțarea succesului economic depinde de capitalul uman și social. Mergînd mai departe, politica celei de-a treia căi insistă asupra maximizării egalității în privința oportunităților de care dispun indivizii, ceea ce nu vine în contradicție cu încercarea de a construi o societate diversificată. Nu în ultimul rînd, politica celei de-a treia căi urmărește cu seriozitate avansul procesului globalizării, încercînd să răspundă schimbării globale atît la

nivel local sau național, cît și la nivelul întregii lumi.

Se poate spune, așadar, că politica celei de-a treia căi caută o bază diferită pentru ordinea socială, atît în comparație cu stînga tradițională, cît și cu filosofia pieței libere.

Cu toate acestea, criticele nu au întîrziat să apară, cea mai interesantă și mai solid argumentată dintre acestea fiind cea a lui Ralf Dahrendorf, pe care însuși Giddens o redă, în cartea sa. În eseu intitulat *Whatever happened to liberty*, și publicat în numărul din 6 septembrie 1999 al revistei „New Statesman”, Dahrendorf susține că „a treia cale” presupune o istorie dubioasă, ce ține de la Franco la Tito, referindu-se, de obicei, la forme anti-democratice ale politicii. Pentru a-și argumenta critica asupra a ceea ce el numește *conceptul Giddens-Blair*, Dahrendorf arată că problema *libertății* este una care apare foarte rar în discursurile – fie ele teoretice ori politice – promotorilor acestei politici. Susținătorii politicii celei de-a treia căi vorbesc, într-adevăr, despre comunitate, dar eludează deliberat importanța centrală a libertăților democratice. De aceea, conchide Dahrendorf, ne-am putea întreba dacă „liniștea curioasă asupra valorii fundamentale a unei vieți decente – libertatea, foarte vechea libertate, dacă doriți – nu va transforma, involuntar, acest

episod politic într-un element al unei evoluții periculoase.

Desigur, sintagma de „politică a celei de-a treia căi” va incita, în continuare, multe spirite, ca orice noutate. Cartea lui Giddens se recomandă însă ca o lectură necesară, dincolo de orice dubiu ideologic, nu doar specialiștilor interesați de ultimele evoluții doctrinare din spațiul occidental, ci și analiștilor vieții politice românești, care pot descoperi în aceasta sursa unor concepte (precum cele de „a

treia Republică”, „economie informatică”, „o altfel de politică”, „noul contract social” etc.) preluate sau parafrazate de partidele social-democrate autotone. Nu ne rămîne, așadar, decît să spunem că ideile, chiar politice, sau mai ales politice, sînt făcute – cum altfel? – pentru a fi transmise, dar și pentru a fi supuse unei critici specifice “societății deschise”.

Daniel ȘANDRU

*
* *

“Nici alb, nici negru”... Românesc! *

Colecția „Societatea politică”, editată de Polirom, sub al cărui titlu sunt adunate cărți care tratează fenomenul social din punct de vedere economic și mai ales politic, cuprinde și câteva lucrări de sociologie aplicată. Volumul „Nici alb, nici negru”, al doilea semnat de binecunoscutul și foarte apreciatul sociolog Aurora Liiceanu în cadrul acestei colecții, face parte din această ultimă categorie.

„Această carte repre-

* Aurora Liiceanu, *Nici alb, nici negru*, Ed. Polirom, 2000, 222 p.

zintă un decupaj de istorie a unui sat obișnuit [...] se referă la cincizeci de ani din viața acestui sat care nu are nimic excepțional. Nici celebrități, nici calamități și nimic altceva. Nimic deosebit, am putea spune.” (p.7) Astfel își prezintă autoarea subiectul ales pentru a fi împărtășit cititorilor: ca pe o istorie oarecare a unor oameni oarecare dintr-un sat oarecare. Ceea ce face însă ca discursul Aurorei Liiceanu să fie unul cu deosebire interesant, atât pentru un specialist, cât și pentru un cititor mai puțin familiarizat cu problematica sociologică,

este scoaterea în evidență a „istoriei mai mari, cea a tuturor” prin evocarea „istoriilor personale” (p.7). Deși „mărunte”, aceste istorii devin mai degrabă pitorești prin particularitatea stilului de a povesti propriu fiecărui individ care își dezvăluie astfel o parte din existență. O introducere ce poate fi numită pe drept cuvânt inițiativă familiarizează cititorul cu scopul urmărit de autoare și îi furnizează instrumentele necesare unei bune receptări a „poveștii”.

Satul Surani, un sat românesc la fel cu oricare altul, este privit, prin prisma locuitorilor săi, de-a lungul a cincizeci de ani, timp care a cuprins ultimele zbateri ale războiului, lunga perioadă de comunism traversată de România, ca și perioada de tranziție imediat următoare revoluției din decembrie 1989.

Cartea oferă cu deosebire o imagine foarte amplă a societății rurale comuniste. Accentul cade pe schimbările de mentalitate survenite în urma introducerii unei noi „orânduiri” în viața socială a satului. Astfel, mărturia unei femei care a fost membru de partid și primărită oferă imaginea unei lumi în transformare, în care autoritatea revine într-o proporție din ce în ce mai mare – până la acapararea totală – Partidului Comunist. Mai mult de nevoie

decât de voie, mai degrabă pentru a-și asigura supraviețuirea decât din convingere, femeia a devenit activistă și chiar s-a implicat în ceea ce i se spunea să facă. Oamenii din sat au respectat-o, deși nu întotdeauna au și aprobat-o. A fost înlăturată la un moment dat, pentru o perioadă, pentru că nu a respectat întru totul doctrina de partid. A intrat într-o biserică...

Exemple de comunist „uman”, care a intrat în partid „din necesitate, pentru salariu, să cresc copilu’, să fiu în rândul lumii” (p.54), primărița din Surani nu este și reprezentativă pentru ceea ce a însemnat activitatea partidului în sat. Astfel, în memoria oamenilor au rămas și „comuniști absoluți”, care nu o dată au arestat țărani și au abuzat de ei.

În afară de activiștii de partid, un element important al comunismului – așa cum se manifesta el la Surani – îl reprezintă colectivizarea. Moment de cotitură în viața societății sătești, colectivizarea adus cu sine schimbări esențiale și ireversibile nu numai în psihicul individual, ci și în cel social. De altfel, satul a cedat greu „pământurile de la câmp”. Mai bine zis, așa cum mărturisește primărița, „ceapeul s-a făcut forțat”, cei care au renunțat benevol fiind prea puțini pentru a reprezenta o categorie reprezentativă. Co-

lectivizarea a fost începutul destrămării comunității. „Lumea s-a stricat după război cu desăvârșire”, spune un țăran. „S-a stricat de tot. N-a mai fost ce era-nainte. Oamenii era mai uniți. Ne-nprumutam. Era mai uniți.” O săteancă mărturisește: „Surănenii s-a făcut răi acuma...oamenii-s răi, mincinoși. Părinții lor nu-i știu de răi.” Iar un altul: „Trăiam mai bine, dacă era bine, dacă era oamenii conștienți și drepți. Eh! Dacă era cinste, era bun colectivul’.Da’ ce? Că se fura p-ormă de rupea pământu’! Majoritatea...Fiecare pentru el. La noi lumea-i egoistă.” (p.100) O nouă orânduire și-a făcut loc în viața socială a satului. Tradiția s-a pierdut. Aurora Liiceanu explică acest fenomen: „Pentru toți, începutul l-a constituit frica. Ea, frica, a făcut ca populația sătească să fie atât de înspăimântată, încât psihologicul a fost pervertit, instituindu-se suspiciunea, duplicitatea și corupția. Dresată social prin anularea ideii de opoziție, lumea a acceptat ca din raportul supunere-nesupunere să rămână treptat doar supunerea.” (p.89) Venind să confirme realitatea acestui fenomen, ale cărui efecte au rămas vizibile și după trecerea la democrație, un țăran descrie situația de astăzi: „Merg pe tăcute. Așa e în comuna asta. Care cum poate. Să se dea bine

pă lângă Poliție, pă lângă Primărie, pă lângă Biserică sau fiecare unde poa’ să profite ceva, să-nvârte ceva, fără să spună: Domne, vezi, c-am aranjat să facem ceva...Fiecare pă tăcute. Cam așa se obișnuiește.” (p.86)

Un alt aspect al vieții sub stăpânire comunistă a fost urbanizarea masivă a țării și de aici migrarea oamenilor de la sat către oraș. Fenomenul nu a ocolit nici satul Surani. Cum învățământul tehnic proliferase masiv, iar orașele industriale răsăriseră ca ciupercile după ploaie, tinerii absolvenți de școli profesionale au rămas în orașe, dornici de trai ușor și de salariu fix. Acum, astăzi, cei tineri ar prefera orașul, pe când cei mai vârstnici, deși recunosc modernitatea și traiul ușor de la bloc, n-ar renunța la viața curată și sănătoasă pe care le-o oferă satul. În mod paradoxal, lucrurile par a se desfășura totuși în sens invers. Oamenii se întorc, atinși te șomaj și de traiul din ce în ce mai greu. Autoarea recunoaște în acest fapt o potențială „refacere a satului”. (p.114)

Sătenii din Surani identifică două mari perioade ale comunismului: una bună, în care s-au construit dispensarul, căminul cultural, o clădire nouă școlii și s-a făcut electrificarea – durează până după colectivizare – și una din ce în ce mai rea, culminând cu

perioada 1980-1989. Această ultimă categorie este caracterizată de săteni ca una de maximă sărăcie și constrângere. Aurora Liiceanu explică această periodizare : „Perioada regimului Ceaușescu este percepută de oameni mai ales în ultima sa parte. Funcționează aici principiul psihologic al apropierii în timp: un eveniment negativ recent capătă un prestigiu psihologic mai mare pentru că trecutul, chiar dacă este negativ perceput, își pierde oarecum intensitatea consumându-se.” (p.119)

Oarecum paralel cu istoria socială a satului, autoarea se apropie și de alte două subiecte vitale atât pentru individ, cât și pentru comunitatea din care acesta face parte: religia și familia. Ea stă de vorbă cu oamenii despre cele două religii principale care au adepți în sat: ortodocșii și penticostalii. Conviețuirea acestora, recunosc ambele părți, este bună, dar ortodocșii își recunosc inferioritatea ca și comunitate, subliniind că penticostalii sunt mai uniți, se ajută între ei, sunt mai credincioși și mai fideli propriilor ritualuri. Sunt în egală măsură suspicioși asupra legitimității religiei penticostale, mai ales pentru că „pocăiții” – cum sunt numiți – primesc ajutoare din partea comunității și din străinătate, călătoresc peste graniță. Dar

povestesc despre consăteni ortodocși care au „migrat” către cealaltă religie „din interes”. Nu-i aprobă, nici nu-i condamnă (sunt toți vecini, până la urmă!), dar detectează același spirit românesc bine ancorat în...interes/interese.

Cât despre familie – mai ales referitor la relațiile maritale – autoarea alege două exemple opuse, dar reprezentative pentru legăturile care se stabilesc între femeia-săteancă și bărbatul-țăran. Astfel, își spun poveștile de viață o femeie care trece cu vederea adulterul soțului ei de dragul familiei și al liniștii casnice și o alta, curajoasă și cu o personalitate puternică, o persoană care nu acceptă cu ușurință statutul bărbatului de „stăpân peste muiere”.

Într-un final scurt, dar concludent, surănenii vorbesc despre perioada de tranziție post-decembristă. Se plâng de modul în care s-a împărțit pământul, de greutate, de aspectele neplăcute ale libertății: lipsa de disciplină, de respect, de corectitudine. Dar apreciază democrația mai ales pentru posibilitatea de a te exprima liber, deschis, fără constrângeri. Și mai cred că „ne trebuie un mic Cuza”, un „Salvator”, așa cum îl numește autoarea, pentru a trăi bine, pentru ca țara asta să meargă pe un drum drept.

Aceste fapte-povești

(timpul are grijă să selecteze, prin memorie, dintre miile de zile trăite, și să păstreze ce e bun și ce e rău – valori raportate la individ) sunt luate drept etalon. Sunt, cu alte cuvinte, lucruri particulare de la care autoarea formează o imagine generală a societății rurale românești. Dacă socotim că populația rurală este superioară ca număr celei urbane, n-am greși să le recunoaștem acestor caracteristici apartenența națională.

În loc de concluzii... Dacă „satul Surani reproduce, la scară mică, freământul societății românești, ‘tulburarea tranziției’...” (p.214), atunci noi ne-am cunoaște mai bine, ne-am recunoaște pe noi înșine dacă am citi mărturiile acestor surăneni atât de... români!

Raluca ENE

Primul pas

MOTTO: „De acum înainte, nici sub amenințare și tortură, nici din dragoste rău înțeleasă față de cauză, nimic altceva decât adevărul nu va ieși din gura noastră”

TIBOR Méray

Cel de-al XX-lea Congres al PCUS iese în evidență prin denunțarea de către Nichita Hrușciov a „crimelor lui Stalin”. Impactul acțiunii liderului de la Kremlin va avea o reacție imediată în Polonia și mai târziu în Ungaria.

În Polonia apare o mișcare de reformare a regimului comunist din interior condusă de Wladislaw Gomulka aici fiind vorba de o mișcare care implică o ruptură în primele eșaloane ale partidului comunist polonez. Apariția în prim plan al lui Gomulka îl nemulțumește pe Hrușciov care cere eliminarea acestuia. Evenimentele din Polonia se vor repercuta imediat în Ungaria. De aceea anul 1956 este un an crucial pentru istoria comunismului în Europa de Est.

Relatarea evenimentelor care vor avea loc la Budapesta în octombrie sunt realizate de către Tibor Méray.

* TIBOR MÉRAY, *Budapesta 1956. Atunci și după 44 de ani*, București, Compania, 2000, 373 p. Traducerea de Marilena Alexandrescu, Vlad Ranetescu și Tibori Szabó Zoltán.

Autorul este o personalitate marcantă a culturii maghiare, primind premiul literar – Kossuth și premiul Pulitzer pentru publicistică.

Este autorul a numeroase romane printre care: *Imre Nagy – l’homme trahi* (Imre Nagy – omul trădat); *La rupture Moscou – Pékin* (Ruptura Moscova – Pékin); *Tisztító Vihar* (Furtună purificatoare) și *Le Dernier Rapport* (Scrisoare de adio).

Lucrarea de față, dedicată perioadei în care a avut loc revoluția din Ungaria – 1956, este cu atât mai importantă cu cât face parte din categoria restrânsă a lucrărilor pe această temă, scrisă de una dintre personalitățile care au luat parte la acele evenimente.

La ediția în limba română cartea este împărțită în opt capitole și o postfață. În cele opt capitole sunt abordate următoarele teme:

- izbucnirea, programul și desfășurarea revoluției
- momentele de cumpănă ale insurecției
- prima intervenție sovietică urmată de confruntarea armată
- înfrângerea revoluției și soarta insurgenților.

Tibor Méray încearcă să creioneze o copie cât mai fidelă a zilei de 23 octombrie 1956 și a săptămânii care a urmat. Este de remarcat faptul că autorul în demersul său folosește numeroase izvoare și anume: presa din întreaga lume, discursuri radio-difuzate ale celor mai importante personalități maghiare din momentul respectiv, raportul guvernului Kadar intitulat „Cartea albă: Forțele contrarevoluționare în cursul evenimentelor din octombrie în Ungaria”, ediție în limba franceză și numeroase alte surse.

Analiza autorului pornește cu ora trei după-amiaza, pe data de 22 octombrie 1956 când are loc o întrunire la Universitatea din Budapesta, unde participă profesori, studenți, secretari de partid, asociații de tineret, etc. În cele 11 ore de discuții se vor formula trei tipuri de revendicări. Primele două vizau politica socială a regimului (tarif special pe mijloacele de transport, reducerea prețurilor la manuale) și reformarea învățământului superior (se protestează față de cursurile de maximism și a ponderii lor în programa școlară, se cere acordarea posibilității de a studia și engleza, franceza sau germana, nu numai rusa).

Însă cele mai importante revendicări sunt cele cu caracter politic sintetizate în „Revendicările Națiunii”. Se cerea: libertatea cuvântului, libertatea de acțiune, libertatea presei, alegeri

democratice, și poate cel mai sensibil punct era cel privind părăsirea teritoriului Ungariei de către trupele sovietice.

De asemenea putem observa o radicalizare a revendicărilor manifestanților. Pe data de 27 octombrie se hotărăște convocarea unui „Parlament al tinerilor”. În același timp, pe străzile Budapestei apar manifeste dactilografiate sau tipărite în care sunt expuse în 14 puncte revendicările fundamentale ale maghiarilor. În acestea se cer: reformarea Comitetului Central, remanierea guvernului și includerea lui Imre Nagy în noul guvern, independența statală, retragerea tuturor trupelor sovietice de pe teritoriul țării, pluripartidism, oprirea planurilor de comunizare a economiei maghiare, amnistiarea deținuților politici și reabilitarea acestora, libertatea presei și a individului, renunțarea la practica dosarelor penale. La punctul 13 apare imaginea simbol a mișcării maghiarilor, acum se cere înlăturarea statuii lui Stalin care reprezintă simbolul tiraniei și al asupririi.

Trebuie menționat faptul că „aceste revendicări ce trădează o uriașă mânie populară, o aspirație evidentă la independență și o atitudine critică față de Uniunea Sovietică, neliniștește vădit conducerea partidului”. Cu toate că apar aceste critici nu se aduce în discuție în nici o revendicare „dorința întoarcerii la

capitalism”. Este mai degrabă „adeziunea tacită a autorilor revendicărilor la principiile de bază ale socialismului”. Manifestația din 23 octombrie este prima care scoate în stradă pe locuitorii Budapestei de la revoluția din 1848-1849. Simptomatic pentru starea de spirit a maghiarilor din acea vreme este că la început manifestația numără 2.000 de oameni și ajunge în scurt timp la peste 200.000. În clădirea parlamentului – la cererea manifestanților – Imre Nagy va ține un discurs pacifist, orientat spre potolirea spiritelor. În acest discurs se regăsesc următoarele idei: „negocieri în sânul partidului comunist, salvarea ordinii constituționale și întoarcerea tuturor cetățenilor la casele lor”.

Poliția politică – „ÁVO” – va interveni în seara zilei de 23 octombrie 1956 cu scopul de a reprimă manifestația. Vor fi folosite tunuri cu apă, grenade lacrimogene, pentru ca între orele 2100 – 2200 să fie folosite armele. Mulțimea răspunde, aruncând cu cărămizi, pietre, sticle cu benzină, iar ulterior va jefui depozitele de armament ale armatei.

Datorită acestei situații, armata sovietică va interveni la Budapesta în noaptea de 23/24 octombrie. Vor fi trimiși de guvernul de la Moscova Mikoian și Suslov care îl vor demite pe Gerő, în locul sau fiind numit János Kádár. Intervenția armatei sovietice a fost ilegală deoarece

nu s-a făcut niciodată o cerere oficială a guvernului în acest sens. Sub „protecția” sovieticilor pe 27 octombrie este constituit un nou guvern care decretează a doua zi încetarea focului.

Totodată, guvernul maghiar a convenit cu guvernul sovietic asupra retragerii imediate a trupelor acestuia. Acest eveniment va avea loc cu data de 29 octombrie. Cu toate acestea, spiritele nu s-au liniștit, fiind atacat sediul partidului comunist pe data de 30 octombrie. Acesta este asaltat de civili înarmați, agenți de poliție, soldați, fiind apărat de ÁVO. După cucerirea instituției evenimentele iau o nouă turnură. Imre Nagy anunță la radio că „de comun acord cu prezidiul partidului comunist, guvernul a hotărât abolirea sistemului partidului unic”. În același spirit armata pretinde retragerea țării din pactul de la Varșovia. Radicalizarea poziției insurgențelor va impune o schimbare radicală a atitudinii guvernului sovietic. Hrușciov se vedea amenințat cu pericolul descompunerii totale și rapide a imperiului sovietic. Șefii militari sovietici se opun cu vehemență părăsirii Ungariei. De aceea, pe 4 noiembrie 1956 armata sovietică va interveni pentru a doua oară, „sovieticii afirmă că vor, prin această intervenție, să salveze socialismul de primejdia unei contrarevoluții în Ungaria”. Se vor duce lupte de stradă la Buda, tancurile sovietice zdrobind orice

rezistență.

Imre Nagy decretează neutralitatea Ungariei, acest lucru implicând rezilierea pactului de la Varșovia. Prin această decizie conflictul între Imre Nagy și apropiații săi cu sovieticii este ireconciliabil. De frica unor represalii, aceștia împreună cu familiile se refugiază la ambasada Iugoslaviei din Budapesta.

În Ungaria se instaurează un regim polițienesc, au loc arestări în mediile intelectuale (ziariști, scriitori, profesori), iar mii de oameni sunt condamnați la muncă silnică pe viață. Soarta lui Imre Nagy și apropiaților săi este pecetluită. János Kádár va da o declarație oficială prin care declară că „nu are intenția de a-l persecuta pe Imre Nagy sau pe membrii grupului său din cauza activității lor trecute... credem că această declarație face inutil de acum înainte dreptul la azil acordat grupului în chestiune și că aceste persoane vor părăsi ambasada iugoslavă pentru a se întoarce fără griji acasă”.

În urma acestei garanții Imre Nagy și grupul său vor părăsi ambasada însă vor fi transportați la sediul comandamentului militar sovietic. Ulterior vor fi transportați în România, însă la cererea sovieticilor vor fi repatriați. Aici vor fi ținuți 14 luni în izolare, iar pe data de 17 iunie 1958 Radio Budapesta a informat lumea că între 9 și 15 iunie avusese loc procesul lui Imre Nagy și a

grupului său. Tribunalul a pronunțat patru condamnări la moarte, printre cei vizați fiind și Imre Nagy. Pe 16 iunie aceste sentințe au fost executate.

Revoluția din Ungaria a fost urmărită cu interes atât de țările occidentale, dar și de marele rival al Uniunii Sovietice – China.

S.U.A. a declarat prin vocea președintelui Eisenhower că: „țara sa nu a vrut să-și asume riscul unui război pentru chestiunea maghiară”. Poziția americanilor a fost fermă declarând că „nu au avut niciodată și nu avea nici atunci intenția de a-și extinde sfera de influență în Ungaria”.

Statul chinez dă o declarație în care consideră Uniunea Sovietică răspunzătoare pentru deteriorarea reporturilor sale cu Polonia și Ungaria. Lipsa de spijin din partea S.U.A. a revoluției maghiare a permis Uniunii Sovietice să intervină nestingherită.

Cu toate acestea, evenimentele din 1956 au zguduit profund regimurile comuniste. S-a dovedit astfel că statele din estul și centrul Europei, ocupate după cel de-al doilea război mondial de Armata Roșie, nu sunt altceva decât coloniile unui imperiu.

În același timp s-a dat prima lovitură puterii și autorității Moscovei, ea a premers astfel evenimentele din Cehoslovacia anulului 1968 și pe cele din Polonia 1980-1981.

Cartea lui Tibor Méray „Budapesta 1956. Atunci și după

44 de ani” reușește să surprindă cititorul prin abundența de informații, date și relatări ale evenimentelor. Dorința autorului de a reda pas cu pas desfășurarea evenimentelor poate părea obositor, însă pentru un cititor care dorește să aibă o imagine cât mai clară asupra acelor zile este un izvor nesecat de informații.

**Ioana Cristea
DRĂGULIN**

CINE NE CITEȘTE:

Sunt deosebit de mulțumit de câte ori deschid “Sfera Politicii”. Ținuta revistei, sobrietatea și profesionalismul ei, numele prestigioase ale colaboratorilor, tematicile actuale, reprezintă adevărate îndemnuri la o lectură interesantă.

Andrei Chirică
Președintele S.C.
MobilRom S.A.

Francois Bluche

De la Cezar la Churchill. Vorbe memorabile explicate în contextul lor istoric.

Editura Humanitas, București, 2000, 320 pagini, preț neprecizat. Traducere de Petru Creția.

Culegerea de texte cuprinde “câteva sute de vorbe istorice”, structurate în 6 capitole (Grecia veche, Roma, Vechiul și Noul Testament, Apologeți creștini, Franța și Diverse). Dintre toate textele, două merită amintite. Primul este o parte a unui discurs a lui Churchill – “Nu vă pot oferi decât sânge, trudă, lacrimi și sudoare”. Al doilea este opera lui Abraham Lincoln “Puteți înșela o vreme întregul popor; puteți înșela mereu o parte a lui; dar nu puteți înșela tot timpul tot poporul”.

Arend Lijphart

Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări.

Editura Polirom, Iași, 2000, 320 pagini, preț neprecizat. Traducere de Cătălin Constantinescu.

Autorul își structurează analiza pe trei coordonate esențiale (teoria democratică, analiza instituțională, politica comparată). Cartea, împărțită în 17 capitole, este o dezvoltare a unei alte lucrări din 1984 a aceluiași autor, unde erau analizate numai 21 de țări (toate industrializate și europene, cu excepția Japoniei). Cele 15 noi state analizate sunt în marea lor majoritate state în curs de dezvoltare din America Latină, Asia și Pacific, Africa și Caraibe.

Marek Halter

Ce este un evreu ? Iudaismul povestit tinerilor.

Editura Compania, București, 2000, 155 pagini, preț neprecizat. Traducere de Janina Ianoși.

Lucrarea înfățișată reprezintă o explicare pe larg a iudaismului, în primul rând celor care nu sunt evrei. Pe lângă Introducere și Glosar, există 11 capitole (Inițiere în iudaism, Biblia, Abraham, Moise, Legea, Ezra, Învățătura, Memoria, Dreptatea, A fi evreu, Un vis).

Jean Tulard

Napoleon

Editura Compania, București, 2000, 435 pagini, preț neprecizat. Traducere de Janina Ianoși

Cartea se axează pe un episod important al istoriei Franței și al istoriei universale și anume episodul Napoleon Bonaparte. Împăratul (sau mai curând auto – împăratul Napoleon I) este considerat arhetipul salvatorilor cu care este presărată istoria Franței (alături de Ioana d’Arc, Charles de Gaulle și alții). Forțele care l-au împins pe acesta pe arenă sunt burghezia mijlocie, țărănimea avută, precum și câțiva oameni de afaceri. Misiunea încredințată la început micului corsican era aceea de a opri Revoluția, care devenise contrară intereselor acestor grupuri de presiune.

Gheorghe Gaston Marin

În serviciul României lui Gheorghiu-Dej. Însemnări din viață.

Editura Evenimentul Românesc, București, 2000, 240 pagini, preț neprecizat.

Lucrarea este scrisă de unul dintre personajele care au deținut poziții de prim rang (viceprim-ministru sub guvernarea Gheorghiu-Dej) în perioada comunistă. Printre informațiile de valoare pentru conturarea istoriei contemporane a țării noastre se numără în primul rând cele referitoare la politica economică a statului, raporturile de putere din cadrul conducerii PCR și la relațiile cu URSS.

Cardinal Christoph von Schonborn

Oamenii, Biserica, Țara. Creștinismul ca provocare socială

Editura Anastasia, București, 2000, 260 pagini, preț neprecizat. Traducere de Tatiana Petrache și Rodica Nețoiu.

Autorul este primatul Austriei și Arhiepiscop de Viena. În același timp este și un prieten al Ortodoxiei, un ecumenist și un reprezentant al culturii central-europene. Structura cuprinde 10 capitole (Biserica și societatea, Biserica, Europa și lumea, Biserica și politica, Biserica și responsabilitatea socială, Biserica și educația, Biserica și arta, Biserica și comunicarea de masă, Biserica și medicina, Biserica și iudaismul, Biserica și viitorul).

**Revista este editată de Institutul de Cercetări Politice și Economice și
Fundatia Societatea Civilă**

EDITORIAL BOARD: • Călin Anastasiu • Daniel Chirot • Dennis Deletant • Gail Kligman • Dan Oprescu • Vladimir Tismăneanu • G. M. Tamas • **REDAȚIE:** • **Redactor șef:** Stelian Tănase • **Secretar general de redacție:** Ovidiu Horia Maican • **Redactori șefi-adjuncți:** Dragoș Petrescu • Mihai Chioveanu • **Colectivul redacțional:** • Adrian Cioroianu • Laurențiu Ștefan Scalat • Valentin Stan • **Publicitate și distribuție:** Claudiu Boboc • **Coperta și tehnoredactarea:** Liviu Stoica

“Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165. Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul scris al redacției. Tiparul executat la RH PRINTING București.

Adresa Redacției: Str. Piața Amzei, nr. 13, Et. 1. CP 212, OP 22, București, Tel/Fax: 01 312 84 96, 01 659 57 90 (Attn Roxana Dumitrescu); E-mail: sfera@totalnet.ro.

TALON DE ABONAMENT LA REVISTA “SFERA POLITICII”

(vă rugăm completați cu majuscule)

- DA, doresc un abonament la revista “SFERA POLITICII”, începând cu numărul, pe perioada de:
- 3 luni (30.000 lei),** **6 luni (60.000 lei),** **un an (120.000 lei)**
- Am achitat contravaloarea abonamentului, în sumă delei, cu mandat poștal nr. sau ordin de plată nr., în contul Fundația Societatea Civilă, nr. 251100922013126 (lei) sau 251100222013126 (valută) deschis la BRD - SMB.
- DA, doresc factură fiscală pentru abonamentul achitat.

Nume, Prenume....., Vârsta.....

Compania....., Cod fiscal.....

Profesia, Funcția

Adresa la care doriți să primiți abonamentul:

Strada....., Nr....., Bl., Sc....., Et.....

Ap....., Localitatea, Cod poștal....., Județ/Sector.....

Telefon, Fax, E-mail

Vă rugăm completați în întregime acest talon și, împreună cu copia chitanței, sau a ordinului de plată al abonamentului, expediați-l în același plic, pe adresa : Fundația Societatea Civilă - Sfera Politicii, Piața Amzei, nr.13, et. 1, sect. 1, București, cu mențiunea “Talon abonament”, sau prin fax la +40-1-312.84.96. Abonamentele se pot contracta și la sediul fundației, la adresa mai sus menționată. Relații suplimentare la tel. 659.57.90. Creșterile ulterioare ale prețului de vânzare al revistei nu vor afecta valoarea abonamentului contractat. În prețul abonamentului sunt incluse taxele poștale.

